

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Det heter *mamma* på alla språk.”

Mödrar talar om moderskap i ett mångkulturellt Sverige

SW2227, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 30 hp

Scientific Work in Social Work, 30 higher education credits

Masternivå

Vt 2014

Författare: Katharina Gutman

Handledare: Anita Kihlström

Abstract

- Titel:** "Det heter *mamma* på alla språk."
Mödrar talar om moderskap i ett mångkulturellt Sverige
- Författare:** Katharina Gutman
- Nyckelord:** moderskap, uppfostran, etnicitet, risksamhälle, fokusgrupp

Huvudsyftet för denna studie var att undersöka hur mödrar till tonåringar, med skilda kulturella erfarenheter och etniskt ursprung, upplevde sitt moderskap i det senmoderna så kallade risk-samhället idag. Syftet var att efterforska om det gick att påvisa likheter och/eller skillnader i hur mödrarna såg på själva moderskapet och uppfostran och vilken betydelse etnicitet hade i sammanhanget. Resultat av denna studie skulle kunna påvisa implikationer för socialt arbete och politisk agenda.

Studien baseras på intervjuer med mödrar med kurdiskt, arabiskt och svenskt ursprung i fokusgrupper med blandade konstellationer. Totalt 23 mödrar intervjuades i fyra grupper under ca 2 timmar och dokumenterades genom film på dator. Sex korta och öppna frågeställningar var formulerade och förberedda inför intervjuerna. Intervjuerna tematiserades och analyserades under kategorierna *moderskap*, *uppfostran* och *eticitet*. Slutsatser som framkom var att mödrar från de skilda kulturena gav själva moderskapet samma grundläggande innebörd och på lika vis beskrev en bra mammas egenskaper: kärleksfull, uppmärksam, trygg och ägnande barnen mycket tid. De hinder som upplevdes för att kunna utöva det goda moderskapet i det senmoderna, svenska samhället upplevdes på samma sätt oberoende av etnisk härkomst: de sammantagna kraven på yrkes- och hemarbete, ansvar för barnen och brist på tid för egen rekreation skapade stress som fick negativa återverkningar på hälsan och orken för barnen. Innebörden i uppfostran och målet med denna gav mödrar oavsett egen bakgrund också likalydande betydelse: barnen ska genom tydlig vägledning lära sig rätt och fel, uppträda mot andra på ett respektfullt sätt med mål att utvecklas till goda samhällsmedborgare. Olikheter i hur mödrarna sinsemellan uppfattade olika faror för barnen i samhället kunde urskiljas. Skillnader kunde förstås både utifrån olika kulturella erfarenheter och värderingar, men var också beroende av mer personliga upplevelser i barndomen samt faktiska risker och miljöer som refererade till närområdet. Mödrar med utländskt ursprung vittnade tydligt om andra och speciella svårigheter som hörde samman med att leva i två kulturer samtidigt och den etniska diskrimineringen i samhället. Det framkom i studien betydelsefulla implikationer för socialt

arbete såsom skapande av forum där mödrar med olika etnisk bakgrund ges möjlighet till berikande samtal genom delande av erfarenheter, detta också i integrationshänsyn. Resultaten visade också på ett angeläget behov av förändringar på samhälls- och politisk nivå för att förbättra mödrars villkor och omständigheter.

Abstract

- Title:** "It's called *mamma* in every language."
Mothers talking about motherhood in a multicultural Sweden
- Author:** Katharina Gutman
- Keywords:** motherhood, childrearing, ethnicity, risksociety,
focusgroup

The purpose of this study was to explore in what way mothers of teenagers, having different cultural and ethnic backgrounds, experienced their motherhood in this late modern so called risksociety. Furthermore the purpose was to examine whether there were similarities and/or differences in what way the mothers described motherhood and childrearing and what part ethnicity played in this matter. The result of the study could come to prove implications to social work and political agenda.

The study is based on focusgroup interviews in mixed constellations with mothers having origin in Kurdish, Arabic and Swedish cultures. In total 23 mothers were interviewed in groups of four during approx. 2 hours, which were recorded on film through laptop. Six short and open questions were previously prepared in order to make possibility for discussion set at liberty. The interviews were thematically analysed in categories of *motherhood*, *childrearing* and *ethnicity*. Conclusions arising were that mothers from different cultures expressed corresponding fundamental values regarding motherhood and the characteristics of a good mother: loving, attentive, confident and willing to spend a lot of time with the children. The ongoing difficulties and impediment to perform a good mothering in the late modern Swedish society were equally described regardless ethnic origin. The assignation of childrearing and it's aim were given the same account no matter of cultural experience: children should through clear guidance learn to differ wrong from right, act respectfully towards others with set aim to develop into good citizens. A divergence in what way mothers detected and experienced possible dangers affecting their teenagers in society were found. This was to be derived from different cultural experiences and values, but was also due to personal events in childhood, moreover founded on identified and actual risks in the municipality. Mothers coming to Sweden from abroad expressed obvious hardship in living and raising children in a two-cultural mode, including imposing ethnic discrimination in society. This study implicates social work of importance such as making way for sharing conversation between mothers with different

ethnic background, this also includes the issue of integration. Moreover an urgent call for changes in society and political agendas in order to improve conditions and circumstances for mothers were found.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROLOG

1	INLEDNING	7
1.1	Forskningstema och problemformulering	8
1.2	Syfte och frågeställningar	8
1.3	Centrala begrepp	9
1.3.1	Moderskap	9
1.3.2	Kärlek	9
1.3.3	Uppfostran	10
1.3.4	Etnicitet	12
2	BAKGRUND	14
2.1	Moderskapets demografi	14
2.2	Moderskapets förändring i det senmoderna risksamhället	14
2.3	Moderskapet och tonåringen	15
3	TIDIGARE FORSKNING	16

3.1	Moderskap och uppfostran	16
3.2	Moderskap och senmodernt risksamhälle	17
3.3	Moderskap och livsomständigheter	20
3.4	Moderskap och etnicitet	21
4	TEORI	23
4.1	Moderskapet och utvecklingspsykologiska teorier	23
4.1.1	Inläring, kognition och den kulturhistoriska skolan	24
4.1.2	Det psykodynamiska perspektivet	24
4.2	Etnicitet i samband med teoribildning	26

5	METOD	27
5.1	Avgränsning och urval	27
5.2	Fokusgrupper	28
5.3	Förberedelser, validitet och reliabilitet	28
5.4	Urval och bortfall	30
5.5	Genomförande	30
5.6	Etiska överväganden	31
5.7	Moderatorns roll och metodkritik	32
5.8	Transkribering	33
5.9	Analysprocessen	33
6	RESULTAT OCH ANALYS	34
6.1	Moderskapets innebörd – den goda modern	35
6.1.1	Kärlek och närvaro	36
6.1.2	Moderns anpassning till det enskilda barnet	36
6.1.3	Mödrarnas förebilder i moderskapet	38
6.1.4	Moderskapets schablonbilder	40
6.1.5	Hinder för det goda moderskapet	40
6.2	Moderskapet och uppfostran	44
6.2.1	Uppfostrans innebörd och mål	45
6.2.2	Förebilder och råd i uppfostran	47
6.2.3	Uppfostran och aga	49
6.2.4	Uppfostran under tonårstiden	49

6.2.5	Skolmiljön	52
6.2.6	Risker i samhället	53
6.2.7	Skillnader mellan flickor och pojkar	56
6.2.8	Oro för barnens framtid	59
6.3	Moderskapet och etnicitetens betydelse	60
6.3.1	Att få eller finna sin etniska identitet	60
6.3.2	Balansen i en två-kulturell uppfostran	61
6.3.3	Moderskap i ett diskriminerande samhälle	63
6.4	Hur allt vävs samman	64
7	SAMMANFATTNING och SLUTDISKUSSION	65
	REFERENSER	68
	BILAGOR	
Bilaga 1	Presentationsbrev	71
Bilaga 2	Bakgrundsfakta/Intervjuguide	72

PROLOG

Karl Oskar har somnat, men Kristina ligger vaken och lyssnar till barnens andhämtning. Hon erinrar sig vad han sagt tidigare under kvällen:

En gång skulle deras barn vara sina föräldrar tacksamma för att de hade utflyttat med dem medan de ännu var små och hade livet framför sig.

Det kunde hända så, kanske hade han rätt. Men det visste man aldrig, därom kunde ingen människa veta någonting, därom var det lika gott att ingenting spå eller förutsäga.

Vad hon dock kunde förutsäga och säkert och visst veta, det var att hennes barn icke skulle behöva genomgå den saknadens och längtans smärta som hon genomgick och led: De bar inte hennes minnen med sig från hemlandet, hennes saknad och längtan kunde aldrig hemsöka dem, inga klara syner plåga dem. När de en gång hade vuxit upp så skulle de inte veta av något annat liv än det som levdes här i deras inflyttningsland. Och deras barn i sin tur skulle veta ännu mindre om något annat liv. Hennes barn och barnbarn skulle inte som hon spörja efter träd och buskar som de hade planterat i ett annat land, inte fråga sig om de knoppades och blommade om våren och bar frukt om hösten. De skulle aldrig som hon ligga vaken om kvällen och spana ut i mörkret efter ett land, där kvällarna om våren var ljusa.

De som hon hade fött till världen och de som föddes av dem skulle redan i sitt livs början säga vad hennes egen tunga inte förmådde säga: *Härhemma* i Amerika – *där borta* i Sverige.

Dröjande vid denna tanke och lyssnande till sina barns andetag insomnade Kristina.

(Vilhelm Moberg, *Invandrarna*, 1952, s. 488)

1 INLEDNING

Ett barn kommer till världen.

Vad upptar en mors tankar och tid mer än hennes barn?

Finns det någonting viktigare än barnets liv och väl för en mor?

Oron för dess överlevnad och egen förmåga.

Känslor av ovillkorlig kärlek till det nyfödda barnet.

Urmodern. Moder jord.

Under många år i yrkesarbete med familjer i alla dess former och omständigheter har jag aldrig slutat förundras över de otaliga dimensioner och prövningar föräldraskapet innebär. Samhällets villkor skiftar över tid och föräldraskapet påverkas av plats och tradition. I vardagslivet axlas ansvaret för barnen på de mest skilda sätt, grundat på tallösa orsaker och omständigheter. Det finns likheter mellan olika kulturer i hur man ser på modern och hennes uppgifter, samtidigt som vi ser skillnader mellan olika samhällens värderingar och ett moderskap i förändring.

Under mina studier inom masterprogrammet lärde jag känna en studiekamrat med rötter i Mellanöstern. Våra samtal kom att handla om barn och tonåringar, familjeliv, manligt och kvinnligt, könsroller, tradition i uppfostran, matlagning, barnens skola, vänskap, pengar, makt och religion. Alltså allt det som kan tänkas ingå i begreppet ”moderskap”. Min studiekamrat hade ett stort socialt nätverk inom arabisk kultur och jag fick härigenom en insyn i tankar och föreställningar, livsvillkor, värderingar och erfarenheter vitt skilda från mina egna som svensk. Samtidigt blev likheterna i det grundläggande i själva moderskapet och kvinnorollen på många sätt tydliga.

Jag kom att ställa mig frågan om hur dessa likheter i upplevelsen av själva moderskapet, trots så vitt skilda kulturella omständigheter och erfarenheter, kunde existera? Det verkade som det fanns någonting generellt, allmängiltigt och beständigt i moderskapet som ingen världsordning rör på. Jag kom ändå att ställa mig frågan om hur de kulturella erfarenheterna påverkar mödrars roller och uppgifter i moderskapet? Vilka likheter och skillnader finns? Vilka svårigheter upplevs och vad berikas moderskapet av?

I dagens mångkulturella samhälle lever vi sida vid sida, men ändå åtskilda. Livsvillkor för barn och deras familjer varierar stort och våra bostadsområden kan vara starkt segregerade. Vi lever i ett

individualistiskt konkurrenssamhälle där människor i mycket tvingas tävla mot varandra, till exempel i socialt anseende, ekonomisk standard och om makt i olika sammanhang. För att integration ska bli verklighet förutsätter det beredande av plats och villighet att ta emot, samtidigt en vilja att beblanda sig och en känsla av att vara välkommen. Ett barn som föds in i denna värld behöver precis på samma sätt uppleva sig välkommen och omfamnad av sin mor.

Utanförskap (exkludering/inkludering) är alltid ett aktuellt tema inom socialt arbete. Jag kom att fundera över hur mödrar från olika kulturell bakgrund skulle kunna berika varandra i moderskapets alla aspekter. Vad skulle man inom socialt arbete kunna göra för att ge mödrar bästa möjliga förutsättningar i sitt moderskap?

1.1 Forskningstema och problemformulering

Moderskapet existerar som ett enskilt fenomen, men skapelsen av ett barn kräver en far - antingen han är känd eller okänd, närvarande eller frånvarande. Moderskapet kan inbegripa föräldraskap utövat i parförhållande eller som ensamförälder. Modern kan ha ansvar för ett barn eller en syskonskara, som alla i sin tur befinner sig i en större samhällelig kontext. Moderskapet existerar i det allra minsta rummet mellan mor och barn, och utspelar sig samtidigt i världens sammanhang. Winnicott (1998) menar att det inte finns någonting sådant som ett spädbarn (i enskild bemärkelse), *endast ett barn och en mor*; barnets existens är helt avhängigt modern och hennes omsorger.

I denna studie fokuserar jag på *moderskapet* så som det framträder då en kvinna och mor gestaltar det. Denna avgränsning diskuteras utförligare i metodkapitlet. För att göra en studie av denna omfattning hanterbar har jag valt att lämna mycket av närliggande intresse åt sidan. Små barns och äldre tonåringars behov skiljer sig till stora delar och i denna studie är det *ungdomar* som fått fokus. Tonåringar rör sig mer fritt i närsamhället utanför hemmet än små barn, vilket i sin tur vidgar moderns uppgifter i föräldraskapet. *Uppfostran* är ett centralt tema i moderskapet och ingår som självklar uppgift för modern, dess innebörd och uttryck konkretiseras i denna studie. Vi lever i en global omvärld där det som händer i övriga världen på ett ögonblick kommer till vår information och påverkar oss med en hastighet som aldrig tidigare. Ett begrepp som jag använder mig av i detta sammanhang är det senmoderna så kallade *risksamhället*. Sverige är ett mångkulturellt samhälle med en till lika delar blandad population relaterat till utlandsfödda föräldrar som exempelvis USA. Denna omständighet gjorde det också relevant att studera moderskap utifrån *etnicitet*.

Att vara mor behöver nödvändigtvis inte innebära problem, det kan till helt övervägande del vara ett kärleksförhållande. Men ett föräldraskap utan problematiska situationer har jag ännu aldrig sett prov på. Vilka och hur dessa problematiska förhållanden ser ut och hur de hanteras utifrån moderns egen personlighet, erfarenheter och livsomständigheter, blir här en problemformulering i sig.

Förförståelse om vilka problem man som mor och förälder kan uppleva fanns genom min egen erfarenhet och yrkesarbete. Men jag kunde inte på förhand veta vilka problem just de mödrar jag skulle komma att intervjua skulle berätta om, inte heller hur de fann på lösningar. För att få fatt på problemformuleringen för denna studie måste mödrarna själva höras och därigenom blev designen på uppsatsen relativt öppen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie var att undersöka hur mödrar till tonåringar, med skilda kulturella

erfarenheter och etniskt ursprung, upplever sitt moderskap i detta senmoderna så kallade "risksamhälle" idag. Finns det en generell kärna i upplevelsen av moderskapet och uppfostran oavsett etnicitet, eller finns det här skillnader? Skulle det framkomma resultat av studien som gav implikationer för socialt arbete?

Frågeställningarna som söktes svar på var:

- Vilken innebörd ger mödrarna själva moderskapet?
- Vad kännetecknar en bra mamma?
- Vilken innebörd ger mödrarna uppfostran?
- Vilka svårigheter upplever mödrarna i sitt moderskap och i uppfostran?
- Vilken betydelse får etnicitet i samband med moderskapet och uppfostran i det svenska samhället idag?

1.3 Centrala begrepp

I studien finns några begrepp som kan uppfattas på så många olika sätt att jag anser det viktigt att kort tydliggöra den innebörd som dominerar i denna studie. Begreppen kommer också att diskuteras i bakgrundsavsnittet.

1.3.1 Moderskap

Begreppet *moder* används i vårt språk på många olika sätt. Några exempel: moderbolag (upphov till eller möjlighet för någonting annat), moderskepp (central beståndsdel i ett större sammanhang), moderjord (geografiskt område). I denna studie är det den mänskliga modern, som via en relation, sörjer för och tar hand om ett barn som åsyftas. Det lilla barnet använder sig av modern som ett subjektivt objekt och ser henne som en aspekt av sig själv. Senare måste barnet våga språnget att se modern som någon utanför jaget – och därmed utanför omnipotent kontroll. ”Mamman genomför en mycket imponerande uppgift när hon anpassar sig till barnets behov så att detta förskräckliga språng litet grand suddas ut.” (Winnicott 1991 s. 132)

Historiskt sett har människans relation till sin avkomma inte präglats av ett överdrivet kärleksfullt omhändertagande. Under sekler har utnyttjande, olika former av övergrepp och vanvård av barn varit vanligt förekommande. Under de senaste hundra åren har dock det enskilda barnet, framförallt i de rikare delarna av världen, kommit att bli mer sedda som individer och mer psykologiskt betydelsefulla för föräldrarna. Detta kan ses som en logisk följd av bättre utbildning, höjd materiell standard och av lägre barnadödlighet. När en kvinna i den rika delen av världen blir gravid och föder ett barn förväntar hon sig att hennes barn ska överleva och nå vuxen ålder, någonting som det stora flertalet kvinnor i tredje världen inte kan ta för givet. (Havnesköld & Risholm Mothander 1995)

En moders relation till barnet inleds långt innan de möts vid förlossningen. Att fastställa när en mors relation till barnet börjar är en filosofisk och omöjlig uppgift eftersom det skulle kunna härledas generationer tillbaka. Betydelsen av hur en kvinna själv blivit ”mammad” som liten och hur hon sedan själv senare agerar som mor är något som både redovisas i empirisk forskning och noterats av kliniker i praktiskt arbete. Moderskapet samspelar med omgivningen och moderns tillgänglighet påverkas av hennes andra relationer, där familjemedlemmar är särskilt betydelsefulla. Komplexiteten i de faktorer som påverkar gör det svårt att ha säkra förutsägelser om ett moderskap. (Ibid)

Komplicerade inre psykologiska mekanismer som handlar om skuld och gottgörelse, och hur dessa inre (fantasi-)processer gör kvinnor mer eller mindre fullt utvecklade i sin moderlighet förklaras av Klein (1988). Om modern visar sig *för* självupppoffrande (har för starka skuld känslor), överöser barnet med kärlek utan att förvänta sig något igen, har barnet en tendens att bli själviskt och visa brist på hänsyn till andra (barnet ges inte tillräckligt utrymme för egen gottgörelse). En liknande skadlig effekt framkallas, fast på ett annat sätt, genom föräldrars hårdhet eller brist på kärlek.

1.3.2 Kärlek

Vad är då kärlek? Ordet *kärlek* kommer att återfinnas frekvent genom denna skrivning, dess betydelse kanske uppfattas som självklar och inte i behov av närmare precisering. Men frågan om vad en kärleksfull *handling* är, gör kärleksbegreppet mer konkret och går därmed lättare att diskutera. När agerar exempelvis modern kärleksfullt och när har kärleksfullheten övergått i kontrollbehov, blir krävande och skapar frihetsförlust? Grenholm (2005) menar att kärleken är en kraft, som finns i det utrymme där vi saknar kontroll. Alla våra kärleksrelationer karakteriseras av att sårbarheten kan blottas utan att utnyttjas, kärlekens kan heller varken framtvingas eller tvinga sig på. Religionen har varit en viktig kulturformande faktor i Sverige, teologin kan därför inte lämnas utanför när vi vill tänka om moderskap. Moderskap finns i centrum i kristen tro och har därmed präglat den kultur som omger oss. Moderskapsreflektionen leder över till kärleksreflektion, vilken inte heller kan delas upp i kristet och sekulärt. Jesus mor Maria är en förebild för mödrar på samma gång som hon varit schablonen för ett kvinnoideal som ingen kan leva upp till. Av kärlekens alla former ses moderskärleken som en av de mer slitstarka, något att lita på. För att ge en realistisk bild av ett idealiserat moderskap behöver man både se till riskerna, exempelvis farorna i att modern kan utöva maktmissbruk, och peka på möjligheterna utan att romantisera. (ibid) Barnets hjälplöshet och stora behov av moderns omvårdnad kräver mer kärlek än vad som kan ges till någon annan person. Somliga mödrar kan komma att utnyttja detta förhållande för att tillfredsställa sina egna begär och lust att ha någon som är beroende i sin makt. Sådana mödrar vill att deras barn ska klänga sig fast vid dem och kan inte tillåta dem att växa upp till självständiga individer. (Klein 1988)

Det finns en likhet mellan den erotiska relationen och moderskap, den första är dock idealt symmetrisk och den andra har nödvändigt asymmetriska drag. Likheten i dessa relationer finns också i den ömsesidiga sårbarheten – i det faktum att parterna har makt över varandra. Barnet är utlämnat åt modern, omvänt kan modern bli helt bunden av barnet, så att hennes personliga liv kan hotas av utplåning. Asymmetrin i mor-barnrelationen är delvis temporär, barnets beroende av modern minskar med ålder och blir särskilt tydlig när barnet börjar skolan. Den ofrånkomliga asymmetrin kan också beskrivas som en generationsolikhet. Mor och barn tillhör olika generationer och i det avseendet är relationen varken hierarkisk eller jämlik och kan därför inte heller enbart

beskrivas i termer av makt. (Grenholm 2005)

1.3.3 Uppfostran

Begreppet uppfostran kan ses både som själva processen och som ett resultat av densamma. Egidius (1994) menar att man generellt anser att en god uppfostran är likställt med att ha lyckats fostra i enlighet med rådande samhällsnormer, med dålig uppfostran menas att man har misslyckats med detta. Fostran utförs med den speciella avsikten att anpassa individen till det miljö och livsomständigheterna kräver. Genom handlingar och åtgärder inverkar man på barns sätt att forma attityder och värderingar, sättet de tänker, känner och deras vilja. Aktiviteten *uppfostran* innebär att en person i auktoritetsställning genom sin relation ser till att barnet lär sig hur man ska agera i olika situationer. Den humanistiska traditionen ser på uppfostran så som en form av personlig utveckling som sker genom att barnet internaliserar värderingar och normer efter hand som denne uppfattar och upplever den rationella, emotionella och etiska innebörden i dessa, och deras syfte i relationen mellan människor. (ibid)

Thornberg (2006) refererar till Diana Baumrind där hon i sin forskning kategoriserar fyra olika uppfostransstilar hos föräldrar: 1) *Auktoritär fostran* där relationen mellan vuxen och barn präglas av distans, lydnad och respekt för vuxna betonas. 2) *Eftergiven fostran* där relationen präglas av närhet och värme där vuxna i hög grad låter barnen göra vad de vill. 3) *Oinvolverad fostran* där relationen till barnen präglas av distans, föräldern är oengagerad och lite inblandad i sitt barns liv, föräldern saknar långsiktiga mål för sin fostran. 4) *Auktoritativ fostran* där relationen till barnen bygger på emotionell värme och närhet, den vuxna har regler och krav där man förväntar sig att barn vill samarbeta. De studier som gjorts visar att de sist nämnda barnen är mer vänliga, självständiga, socialt kompetenta, omsorgs- och samarbetsorienterade och psykiskt välmående än andra barn.

Det finns nuförtiden en uppsjö litteratur kring barnuppfostran och ett antal mer eller mindre manualbaserade föräldrastödsprogram i olika tappning. Juul (2005) skriver att den moderna familjebildningen inbegriper styvfamiljer (mina, dina och våra gemensamma barn), ensamstående föräldrar, homosexuella par, med flera. Detta innebär betydligt mer än enbart ett generationsskifte inom dagens föräldraskap. För många föräldrar har förändringarna naturligt medfört en stor osäkerhet inför uppfostran av egna barn när gamla värderingar och förhållningssätt måste omvärderas. Barn förväntades förr fylla en rad servicefunktioner i familjen, men under senare år framträder en grupp föräldrar som närmast griper sig an uppgiften från motsatt håll; de passar istället upp sina barn, vilket kan se kärleksfullt och omtänksamt ut så länge barnen är små och kommunikationen är harmonisk. Dessa barn blir i äldre åldrar högljudda, osociala och olidliga att

vara tillsammans med. (Juul 2007) ”Curlingförälder” är annars en term som förekommit flitigt i media under senare tid.

Forster (2009) beskriver lätt igenkännliga situationer mellan föräldrar och barn och ger handfasta råd och övningar att utföra, med påföljande redogörelse av vad aktuell forskning säger om vanliga teman. I ett kapitel hänvisas till en studie med 1300 tonåringar (Hayes, Hudson & Matthews 2004) som visade på samband där tonåringar som fick tydliga regler att följa hade färre konflikter med föräldrar och löpte betydligt mindre risk för att ha problem på fritiden. Forster menar att man behöver ge barn ”fem gånger mer kärlek” än tillsägelser, kritik och gränser för att lyckas i en samvaro i god relation.

Sveriges regering har formulerat ett syfte med ett så kallat universellt föräldrastöd: ”att ge så många som möjligt information, råd och/eller utbildning om hur de kan främja en god utveckling hos sina barn”. (FoU i Väst/GR 2013 s. 9) Målet är att minska beteendeproblem hos barn och en faktor för mått på framgång har varit ett samarbetande och icke-aggressivt beteende. Nyligen har genomförts en studie där man velat jämföra effektiviteten för olika föräldrastödsprogram. Programmen var ursprungligen utformade för kliniska grupper, men har kommit att mer anpassas till normalpopulationen. Många av programmen är beteendeorienterade och baserade på inlärningsteori. Den kritik som funnits mot programmen har handlat om olika bestraffningsmetoder. Genom att negligera vissa beteenden och belöna andra kontrollerar föräldrarna barnets beteende, vilket skapar ett ”betingat föräldraskap”, vilket också är en del av kritiken. Överlag, med inte så stor variation föräldraprogrammen emellan, har man dock kunnat påvisa positiv skillnad på en tillräckligt stor andel av barnen och deras beteende, att man ser att dessa program ger god samhällsekonomisk vinst på sikt. Känt är att yngre barn som upplever psykisk ohälsa och inte presterar i skola innebär stor risk att orsaka senare samhällsekonomiska kostnader. (ibid)

Uppfostran baserat på korrigeringsmetoder står i kontrast till filosofi kring *varat* och det specifikt mänskliga. Buber (2008 s. 33) skriver om vikten av en reservationslös acceptans och bekräftelse av *den andre*, på just det sätt han är beskaffad: ”Viljan att påverka den andre, innebär i så fall inte en strävan att ändra honom, och proppa honom full med min egen 'riktighet'.”.

I Sverige regleras de juridiska aspekterna av föräldraskapet i Föräldrabalken.

Föräldrabalken 6:1: ”Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.”

Föräldrabalken 6:2: ”Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir

tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter samt skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. I syfte att hindra att barnet orsakar skada för någon annan skall vårdnadshavaren vidare svara för att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.”

Sverige är en av de 193 stater som har ratificerat Förenta Nationernas barnkonvention, vilken i 54 artiklar preciserar barns rättigheter världen över. Barnkonventionen är en av sju konventioner om mänskliga rättigheter. Enligt barnkonventionen har familjen huvudansvaret för sina barn, men staten är skyldig att stötta och underlätta för familjerna att ta hand om sina barn. De grundprinciper som genomsyrar barnkonventionen är att man ska se till barnets bästa och barnets rätt till inflytande, samt att alla barn har rätt till liv och utveckling utan att diskrimineras. (Unicef 2014)

1.3.4 Etnicitet

Svenska akademiens ordlista: *etnologi* (s.) - vetenskapen om folkkultur; *etnisk* (adj.) - som gäller el. utmärker folkstam; *etnicitet* (s.) - identifikation med en etnisk grupp; *etnocentrism* (s.) - benägenhet att bedöma främmande kultur efter sin egen.

Det finns en förvirring i begreppsförklaring gällande fenomenet etnicitet, det råder ingen direkt och tydlig överenskommelse om det centrala konceptet eller hur det ska användas. (Hutchinson & Smith 1996) I genomgång av litteratur på området kan man förenklat och generellt utläsa fyra kriterier som ska uppnås för att urskilja en etnisk grupp från andra: den består i de flesta fall av medlemmar som huvudsakligen gifter sig inom den egna gruppen (endogami); dess medlemmar uppfattar sig själva och ses även av utifrån betraktare som en särskild kategori; gruppen hålls ihop av föreställningar om ett gemensamt ursprung; den skiljer sig från andra grupper genom vissa sociala och kulturella särart genom exempelvis språk, religion och sedvänjor.

Där det finns en grupp finns det också några slags gränslinjer, vilka samtidigt inbegriper mekanismer för vidmakthållande. De som står utanför gruppen kan överdriva och göra stereotypa karikatyrer av karaktäristiska för en annan grupp, vilket i sin tur hjälper till att upprätthålla skiljelinjer mellan olika grupper. De osynliga markörerna innebär ett *kinship* (likaskap) som förutsätter en biologisk nedärvd likhet - ett kärnstoff andra inte har, *commensality* (vardagliga traditioner) man genomför tillsammans - exempelvis äta och sova, *common cult* (gemensam kult)

som implicerar ett värdesystem som existerar bortom tid och landgränser och dess styrelseskick, samt heliga symboler och sådan anknytning som kommer från lång tid tillbaka. (ibid s. 24)

Termen ”etnisk” refererade till, och kategoriserade andra folk i den gamla grekiskan, medan grekerna själva utgjorde ett ”genos” (släkte). Denna etnocentriska användning av begreppet etnisk lever fortfarande kvar på det vis att västvärlden tenderar definiera sig själva i nationella termer, medan folkgrupper i tredje världen eller minoriteter benämns i etniska sådana. I samband med framväxande fascism under 1940-talet kom några sociologer i Nordamerika - för att undvika ordet *ras* - att använda termen etnicitet, detta kompletterade kategoriseringar som ålder, kön, religion och klass. Tidigare kategoriseringar som nationalitet, ras, folkgrupp och folkslag har kommit att ersättas av etnicitet i många fall. (Wikström 2009)

Etnicitet och *kultur* används ofta vardagligt i sin betydelse utbytbar och omväxlande. Begreppet kultur har dock en vidare och mer omfattande innebörd än etnicitet, det har också ett äldre ursprung. Traditionellt har kultur haft en nära koppling till nationsgränser och olika samhällens civilisation. Wikström citerar antropologen Edward Taylor (1871): ”*Kultur, eller civilisation, är det helhetskomplex som innefattar kunskaper, tro, konst, lagar, moral, seder och varje annan kapacitet och vana som människan förvärvat i sin egenskap av samhällsmedlem.*”. (Wikström 2009 s. 29) Detta innebär att kultur fick betydelsen av allt som inte var ”naturligt”, utan skapat (kultiverat) av människan. På det viset skulle endast den rest av biologiska hänsyn och blodsband kunna tillskrivas begreppet etnicitet. Wikström hänvisar till sociologen Håkan Thörn (2002), som i en kultursociologisk bemärkelse menar att kultur, utöver politik och ekonomi, betecknar en samhällelig och vardaglig dimension: ”*I den meningen blir den sociala innebörden av kultur att skänka mening och sammanhang åt det sociala livet*”. (ibid s. 29)

Många människor lever inte enbart med *en* kulturell tillhörighet, har ingen eller oklar anknytning till ett geografiskt område, och då blir etnicitets- och nationsbegreppet otillräckligt. *Diaspora* (att vara i förskingring) är ett begrepp som betecknar komplexa, hybrida och utspridda identiteter, där den judiska diasporan ofta ges som exempel. Wikström (2009) hänvisar till flera forskare på området: Alinia (2004) har använt diasporabegreppet för att beskriva den kurdiska diasporan i Sverige och enligt Gilroy (1987; 1993) handlar det om *identifikation med*, inte egentlig tillhörighet till, kulturella och geografiska platser. Folk i förskingring kan hitta samhörighet och gemenskap i språket, det talade och skrivna ordet då platsen är avlägsen, liksom i de kollektiva religiösa myterna. Intensiteten i det identitetsskapande som finns i de gamla sakrala myterna har aldrig kunnat trumfas över av moderna, sekulära sådana. (Hutchinson & Smith 1996)

Majoritetskulturen står som regel för de universella värdena i ett specifikt samhälle. Det mångkulturella samhällets paradoxer innebär ett antal motsägelsefulla förhållanden gällande etniska gruppers rätt att behålla sin egenart, kontra rätten att behandlas jämlikt inom en stat. ”*Den*

avgörande variabeln här är makt. Majoriteten har vanligtvis makten att bestämma när minoriteter skall vara som de är och när de ska vara annorlunda.” Wikström (2009 s. 97) hänvisar till Eriksen (1993).

I Sverige regleras diskriminering genom Diskrimineringslag (2008:567)

Diskrimineringslag 1:5: (...) *etnisk tillhörighet* – nationellt eller etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande (...)

Diskrimineringslag 1:4: (...) *direkt diskriminering* – att någon missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan i jämförbar situation (...)

indirekt diskriminering – att någon missgynnas genom tillämpning av en bestämmelse, ett kriterium eller förfaringssätt som framstår som neutralt men som kan komma att särskilt missgynna person inom grupper nämnda ovan (...)

trakasserier – ett uppträdande som kränker någons värdighet (...)

viss religion eller annan trosuppfattning inbegrips i denna lag.

2 BAKGRUND

För att ge en stomme och utgångspunkter inför denna studie följer här en redogörelse för några av viktiga bakgrundsfaktorer gällande forskningstemat.

2.1 Moderskapets demografi

Sverige har en unik befolkningsstatistik (sedan 1749) och forskningstradition inom demografi. Där framgår bland annat att materiella, sociala, ekonomiska och politiska faktorer påverkar och påverkas av demografiska händelser i ett växelspel. Liknande mångbottnade samband ses också förklara mönster i flyttningar och former för samliv och fruktsamhet. (Berlin & Thomson 2007)

Barnafödandet i Sverige började sjunka kring 1880-talet och nedgången fortsatte utan avbrott fram till 1930-talet. År 1900 låg genomsnittet på 4 barn per kvinna och år 1930 var siffran nere på 1,8 barn per kvinna. Under 1940-talet inträffade en så kallad babyboom, sedan dess har barnafödandet varierat och perioder av lågt och högt barnafödande har följt på varandra. År 1999 var barnafödandet det lägsta någonsin i Sverige; 1,5 barn per kvinna, vilket år 2010 ökade till 1,98. (Statistiska centralbyrån 2013)

Sverige betecknas idag som ett mångkulturellt land. År 2008 var 14 %, eller drygt 1,3 miljoner, av den svenska befolkningen födda utomlands. Sett ur ett internationellt perspektiv är detta en hög andel. I USA är andelen utrikes födda ungefär som i Sverige (13 %). Som en följd av invandringen har gruppen födda i Sverige med en eller två utrikes födda föräldrar växt. Under perioden 1970 – 2008 har antalet personer med en utrikes född förälder ökat från 219 000 till 605 000 personer

(= 7 % av befolkningen), antalet med två utrikes födda föräldrar har ökat från 86 000 till 397 000

(= 4 % av befolkningen). I början av perioden var det vanligast med föräldrar från något nordiskt land, men med åren har det blivit allt vanligare att personer har föräldrar födda i ett land utanför Europa eller i Europa utanför EU. (Hedström 2010)

2.2 Moderskapets förändring i det senmoderna risksamhället

Den 26 april 1986 inträffade Tjernobyloolyckan. Det radioaktiva nedfallet spreds vidare över Europa och kan användas som ett exempel på att åskådliggöra riskerna i det globala samhället. Mot den bakgrunden menar sociologen Beck (1998, originalets utgåva på tyska redan 1986), att vi är på väg in i en ”andra modernitet” som kännetecknas av krav på en ökad reflexivitet. Den förstörelse som ännu inte inträffat, men hotar att göra det försöker vi förhindra, mildra och vidta åtgärder mot idag. Risker har i högsta grad med ett föregripande att göra. Giddens (1990) menar att själva vardagen nu inte är mer riskfylld än förr och hävdar att människor nu, både experter, professionella och medborgare överlag förändrat sitt tänkande i enlighet med modernitetens villkor: man tänker i termer av risk och riskbedömning. Moderskapet och ansvaret för barn i detta samhälle står här till följd inte opåverkat.

Becks analys framhäver också en fortgående individualisering i den industrialiserade världen som leder till sociala implikationer, till exempel att en klasstillhörighet baserad på viss status har minskat i betydelse och att man nu mer kan tala om diversifiering av livsstilar. För ekonomisk överlevnad är individer tvungna att göra sig själva till centrum för sina livsplaner och handla därefter, prestationstänkandet blir allt viktigare och samhället legitimerar den sociala ojämlikhet som det själv rymmer. Människor förlorar sina traditionella stödjande nätverk och har fått komma att lita på sig själva, vilket för individen innebär både risker och möjligheter. Problem som ligger i systemet förvandlas till personliga misslyckanden, vilket i sin tur medför att problemen får minskad politisk betydelse. Samtidigt tvingas människor till samarbete för att klara de samhällliga problemen, vilket ofta utgår från en specifik fråga eller situation som går över politiska gränser. Kvinnor frigör sig från äktenskap, spiralen av individualisering rör sig också *inom* familjen. ”Familjen blir ett evigt bollande med olika ambitioner som drar åt olika håll; krav i yrkeslivet, nödvändigheten av en utbildning, skyldigheter gentemot barnen och hushållsarbetets monoton.” (Beck 1998 s. 121)

Samtidigt som medvetenheten kring ojämlika förhållanden för män och kvinnor är känd och erkänd (på pappret), ställs detta i motsats till de olika beteenden och villkor som råder i verkligheten mellan könen. Trots nya former av familjebildning som visats över tid och flickors förändrade (friare) sexualliv råder dock fortfarande normen om ett stabilt förhållande och trohet. Även om kvinnors möjlighet till utbildning numer är jämställd i västvärlden är det fortfarande så att ju mäktigare en grupp är (inom alla samhällsområden), ju lägre är kvinnorepresentationen. (Beck 1998)

Könsrollsmönstret och kärnfamiljs-idealet är grunden för industrisamhället och därför inte någonting man lätt kan göra sig fri från. De två roller som människan i industrisamhället avkrävs är dels den uppoffrande för den andre (familjen) och den individuellt rörliga (förvärvsarbete). Dessa krav kompletterar, förutsätter och motsätter varandra samtidigt. Kvinnorna slits fram och tillbaka i sina liv; flyr hushållsarbete till yrkesarbete, och tillbaka igen. Ömsom har kvinnan att förklara för

andra varför man försummat sitt yrkesliv, å andra sidan förklara varför man inte uppfyllt sina plikter som mamma. Faderskap *och* yrkesliv, ekonomiskt oberoende *och* familjeliv har traditionellt inte varit någon motsägelse i männens liv, detta garanterat av den traditionella mansrollen. (Beck 1998).

2.3 Moderskapet och tonåringen

Experter på tonårstiden delar för det mesta in den i två skilda perioder, en börjar vid 11 - 12 år och den andra vid 16 - 17 år. Den tidiga adolescensen beskrivs som en övergångsperiod, en tid av tydliga förändringar i alla märkbara aspekter hos barnet. Tidig adolescens domineras av integrering och 12 - 13-åringen har att införliva en stor massa av nya fysiska, sociala och intellektuella erfarenheter. Under den tid detta pågår är den unga personen i ett mer eller mindre oavbrutet tillstånd av instabilitet. Gamla mönster och scheman fungerar inte längre, men några nya har heller inte blivit etablerade. Det är under denna tid gruppen av jämnåriga blir centralt viktig. Den unga tonåringen har i detta mycket gemensamt med två-treåringen, som är känd för sin negativism och för sitt konstanta krav på mer självbestämmande, samtidigt som de är upptagna med att lära sig nya färdigheter. Konflikter, som främst hör samman med föräldrarna, har att göra med frågor om oberoende och självständighet där ungdomen till exempel själv vill bestämma över tider, hur högt man spelar musik och hur man ser ut. Unga tonåringar tenderar också agera som två-treåringen gör då man använder modern (familjen) som trygg bas för att utforska världen. (Bee 1997)

Den senare adolescensen är en tid mer av befestande, där ungdomen upprättar en sammanhängande ny identitet. Den senare adolescensen är primärt en tid av anpassning och beredandet av plats för en ny mening i tillvaron. Ultimat har 16 - 18-åringen börjat få ihop den nödvändiga platsen för härbärgering, fått ihop sina trådar och etablerar en ny identitet. Nya mönster av social gemenskap, egen roll och nya mål i livet infinner sig. Pubertetsutvecklingen är nu nästan komplett och familjesystemet har förändrats så att det tillåter tonåringen mer självbestämmande och frihet. Perioden är dock för de allra flesta inte utan påfrestningar och identiteten blir oftast inte helt tydlig förrän man passerat 20-årsåldern. En av huvuduppgifterna under denna tid är att skapa känslomässiga intima och sexuella eller pre-sexuella förhållanden. Perioden kännetecknas också av en återgång till konfrontation eller konflikt i familjen, samtidigt en högre grad av självständighet och självförtroende. (Ibid)

Familjen kan ses som en struktur som bibehålls av föräldrarna i form av en ram inom vilken barnen kan leva och växa - familjen är naturligtvis av oändlig betydelse även för tonåringen. Där familjeramarna vidmakthålls, kan tonåringen agera ut föräldrar. Man kan tänka på hemmet som ett ställe där barnet upptäcker känslor av kärlek och hat, där det kan vänta sig sympati och tolerans, men också känslor av bitterhet. Experimentlustan och alla de korslojaliteter som var skapande i den

tidiga familjeleken blir åter aktuella för ungdomen, med den skillnaden att spänningen nu också kommer från en ny och stark libidinös upplevelse som puberteten släpper lös. (Winnicott 1991)

En mors förmåga att älska och förstå sina barn kommer att bli särskilt hårt prövad när barnen når upp i tonåren. Under denna period brukar barn normalt vända sig från sina föräldrar och i viss mån göra sig fria från sina band till dem. Barnens strävan efter att finna sin väg till nya kärleksobjekt skapar situationer som ofta är mycket plågsamma för föräldrarna. Om modern har starka moderliga känslor kan hon förbli orubblig i sin kärlek, vara tålmodig och förstående, ge hjälp och råd när det behövs och ändå låta barnen själva arbeta igenom sina problem – och hon kanske kan göra det utan att begära mycket för egen del. Detta är emellertid möjligt endast om hennes förmåga till kärlek utvecklats på ett sådant sätt att hon starkt kan identifiera sig både med sitt barn och sin egen kloka mor som hon bevarat i sitt inre. (Klein 1988 s.94)

3 TIDIGARE FORSKNING

Jag har funnit tidigare intressant och relevant forskning på området genom databassökning, främst genom ProQuest, med tillägg Summun och Gunda. Sökord har varit *childrearing, motherhood, ethnicity, risksociety, children, social science* och svensk motsvarighet såsom *barnuppfostran, moderskap, etnicitet*. Ur digert material har jag valt en svensk artikel angående historisk syn på barnuppfostran samt fem internationella artiklar behandlande moderskap under olika livsomständigheter i nutid. I fråga om det senmoderna (risk)samhället kan man se en koppling långt bak i tiden; en rädsla för ”främlingen” och hot kring barns säkerhet och risker för dåligt inflytande som också historiskt varit aktuell. Faktisk utsatthet och riskmiljöer, särskilt i underprivilegierade områden, skapar på goda grunder rädsor och skydds beteenden hos barn och föräldrar. Nedan redovisas dessutom för en rapport som avhandlar ungdomars rädsla för våld och en studie där ungdomar beskriver egen ohälsa, dessa är både i tid och geografiskt överensstämmande med denna studie och därför av intresse i sammanhanget. Forskning som avhandlar moderskap, ojämlikhet mellan könen och etnicitet har, trots sin utgångspunkt från helt skilda delar av världen, visat på flertalet samstämmiga slutsatser.

3.1 Moderskap och uppfostran

I en artikel av Hedin (2007) jämför författaren tankegångar hos Locke (1632 - 1704) med de hos Platon och John Stuart Mill, vilket ger artikeln ett historiskt perspektiv på familjens makt över barnens utbildning och fostran. Platon (427 – 347 f Kr) framhäver samhällets betydelse för medborgarnas lycka och dess ansvar att förverkliga det (objektivt bestämda) goda, också till efterkommande generation. Den goda staten ska ha hela ansvaret för ungas lärande, ha överblick över utvecklingen och framtidens behov, använda sina kunskaper för bästa tänkbara utbildning. Ett annat perspektiv på detta förhållande ger Locke, nämligen det att familjen har ansvaret för sina barns utbildning och fostran. Staten kan enligt honom inte veta vad som är bäst för alla medborgare, eftersom det kan finnas olika värderingar och behov. Det är föräldrarna som bäst ser till detta eftersom de av naturen har en stor kärlek till sina barn och därför kommer att utnyttja sina kunskaper till barnens bästa. Båda dessa alternativ förutsätter ett idealtillstånd. Platon utgår från att staten är god, Locke att föräldrarna av naturen älskar sina barn och det är detta som gör dem skickade att bestämma allt om deras fostran.

Det finns ett tredje alternativ som representeras av Mill (1806-1873). Själv auktoritärt, enväldigt undervisad och styrd av sin far under uppväxten kom detta efter tonårstid att få motsatt resultat i Mills egen syn på uppfostran. Mill kom att företräda individualismen, enhängiven inställning till att individen själv måste få bestämma över sin utbildning. Föräldrar ska inte begränsa eller styra de unga i egenintresse, ansvaret och valfriheten ska successivt föras över till individen. Mill ansåg att individen måste sättas före familjen. Detta resulterade i att han ansåg att all makt kan missbrukas; både staten och familjen kan förtrycka individen genom regler och begränsningar.

Locke levde i en tid där kapitalismen höll på att formeras; de företagsamma skulle få behålla sin förmögenhet som de själva skapat, de som blivit rika hade förtjänat sin egendom. Familjen behövde vara försäkrad om att deras efterkommande skulle kunna förvalta sitt arv på ett ansvarsfullt sätt. I detta resonemang kunde Locke framhålla föräldrars rätt att ha ett bestämmande inflytande över sina barns utbildning och fostran och att arvsrätten skapade ett förpliktande och hälsosamt beroende hos de unga till fadern. De stora skillnader som uppstod kunde försvaras genom att hänvisa till de stora möjligheterna; alla hade chansen att bli rika om de bara arbetade på rätt sätt.

Locke förespråkade att barnen skulle läras dygder utan stryk eller andra straff, barnen skulle inte kuvas med våld eller hot om indraget arv. Dygderna skulle smältas in i deras personlighet, vilket skulle ske genom föräldrarnas (främst faderns) visade gillande och ogillande. Locke litade på att barnen inte ville göra sina föräldrar besvikna och att det var föräldrarnas visade uppskattning respektive missnöje som utgjorde den mest kraftfulla verkningen för gott och eftersökt beteende hos dem. Att fostra är att forma, förnuftet skulle ta makt över begären och förnuftet skulle styra fostran. Barnen kunde bara bibringas dessa dygder genom goda föredömen (föräldrarna), de fick inte utsättas för dåligt inflytande och skulle skyddas mot främmande sådant.

3.2 Moderskap och senmodernt risksamhälle

Pain (2006) redogör i en artikel för sambandet mellan barns och föräldrars rädslor för risker i samhället kopplat till faktiska sådana i vissa (underprivilegierade) områden, kontrasterande aktuell kritik om dagens föräldrar som ”paranoida i sitt föräldraskap”.

När man i aktuell samhällsdebatt och inom socialvetenskap rapporterar om oro för barns säkerhet beskrivs ofta hur det råder en dålig överensstämmelse mellan barns och föräldrars rädslor inför ”stranger danger” och faktiska faror i verkligheten. Man väljer att förklara detta med kulturella omvandlingar – risksamhället – som gör avtryck i barndom och föräldraskap, vilket gör att föräldrar i överdriven oro tenderar beskydda sina barn i onödan. Pain (2006) ger en motvikt till denna förklaring och pekar på att det är den rådande medelklassens värderingar och deras livsomständigheter som styr debatten. En mer materialistisk syn på rädslor och risker framhålls som väsentligt viktiga. Författaren hävdar, att om forskningen har barnfokus, koncentreras till vissa platser och påvisar betydelsen av sociala omständigheter kring risker, så skulle man se förklaringar till att barns rädslor många gånger hänger samman med faktisk utsatthet och erfarenheter av att ha varit offer. Denna utgångspunkt skulle dessutom ge en mer strategisk fördel i framhållandet av socialt förändringsarbete som skulle gynna (särskilt dessa) barn.

Studien är en kvalitativ och kvantitativ undersökning där 1 069 barn mellan 10 – 16 års ålder ingick, samtliga fick fylla i enkät och man intervjuade i tio grupper sammanlagt femtiofem barn, pojkar och flickor var för sig. Man ställde frågor om barnens egna erfarenheter och upplevelser av kriminalitet i sitt närområde och vilket sorts stöd de fått efteråt. Staden (Gateshead) är en av de mest eftersatta i England, med en population där 98.4 % var av vit etnisk härkomst. Svaren visade på en hög grad av rasistiskt våld och trakasserier: 28 % av barnen med utländsk härkomst berättade om att de blivit attackerade eller trakasserade på grund av ras eller religion, jämfört med 3 % av de vita barnen. Flickor och yngre barn var mer rädda överlag än pojkar och ungdomar. Ungefär hälften av både pojkar och flickor berättade om speciella platser de tyckte var otäcka och att de var oroliga när de befann sig utomhus med tanke på kriminalitet. Man kunde se att båda könen vidtog en hög grad av försiktighetsåtgärder och beteenden och att detta ”risk management” blivit en del av det dagliga livet och därför till stor del också var omedvetet ochoreflekterat.

Även om Gatesheads population hade en låg andel svart och andra etniska minoriteter, hade vissa av barnen rädslor med stort fokus på den lilla gruppen asylsökande och immigranter som bodde där. Generell rasism spädde på rädslor och rykten kring dessa grupper, medan barnen som i sin tur

tillhörde dessa grupper hade rädslor för att bli utsatta för rasistiskt våld. Flickor begränsade sin rörelse på offentliga platser med hänvisning till rädsla för pojkar och äldre ungdomar. Pojkarna berättade att de kände sig säkrare då de rörde sig i grupp och kunde förvänta sig stöd av sina kompisar vid problem.

De senaste åren har man kunnat notera ett ökat intresse för barns utsatthet (risker) i samhället - och det har då nästan uteslutande handlat om barns säkerhet i mer välbeställda länder. Inom exempelvis Storbritannien och i USA påtalas att barns liv blir mer och mer rumsligt begränsat och omgärdat med regler som hänger samman med olika former av övergrepp och rädslan för främlingar som förknippas med detta. Hänvisning ges till Furedi (2001) som talar om en ”skyddsindustri för barn” som inbegriper medicinare, vetenskapsmän, barnomsorger och annan expertis, kampanjgrupper med flera, som översköljer föräldrar med råd om nödvändigheten att undervisa sina barn – vilket i sin tur höjer ångestnivåer och skapar moralpanik. Detta förhållande begränsar ungdomars aktivitet på offentliga platser, får negativ påverkan på deras autonomi, sociala interaktion och välbefinnande.

Pain hävdar i artikeln att barn från fattiga familjer har högre ohälsotal, död och skador i både hemmiljö, i offentlighet och på olika sätt inblandade i kriminalitet. Att vara offer blir här en mer reell och omedelbar risk, man har högre risk att få bevittna brott och kriminella är oftare mer eller mindre kända än någon främling. I fattigare länder och mer kriminellt belastade områden visar forskning att barn är mer exponerade för våld och övergrepp än i den först nämnda gruppen, med påföljande adekvata reaktioner på oro för barnens säkerhet hos både barn och föräldrar. Man behöver här särskilja de socioekonomiska skillnader barn lever i (såsom klass, ras, kön och egna förmågor), vilket i grunden bestämmer deras materiella erfarenheter. I denna debatt är skillnader mellan upplevelse av risk, kriminalitet, rädslor och användandet av offentliga miljöer central. På så vis blir undervisning av barn om faror en motsägelse i sig. I dess konsekvens skulle insatser för barns säkerhet istället koncentreras till riskfylld närmiljö hellre än dåligt föräldraskap. Vi får inte lämna ”risk” utanför det geografiska landskap vi skapar, menar Pain.

På uppdrag av Göteborgs brottsförebyggande råd har Uhnö (2009) framlagt en rapport som avhandlar ungdomars rädsla för våld och faror i det offentliga rummet. Sammanlagt 37 ungdomar i åldern 15 - 20 år intervjuades där en heterogen grupp eftersträvades avseende kön, etnicitet, bostadsområde och utbildning. Föräldrarna till ungdomarna var födda i elva olika länder.

Förhållandet mellan våld och rädsla för den, visade sig vara komplicerat. ”Rädsloparadoxen” innebär att de som är minst utsatta (äldre kvinnor) är de som är mest rädda, medan de i högsta riskgrupp (yngre män) talar om minsta otrygghet. Typ av utsatthet skiljer sig åt: numerär utsatthet för killar, respektive potentiell och ständigt närvarande (könsrelaterad utsatthet) för tjejer. Detta baseras på antaganden om alla män som potentiella förövare, kvinnors fysiska svaghet och allvarliga följder av våldtäkt. Liksom i internationell forskning, hänvisas också i denna rapport till betydelsen av *plats*: ungdomarna relaterade sin upplevelse av rädsla till plats och tid på dygnet.

Flickor berättade om fler rädslor för mörka, obefolkade platser (kopplat till rädslor för våldtäkt), pojkar mer öppna, befolkade platser som torg.

Fyra olika grupper av ungdomar kunde urskiljas. En grupp som kan kallas *alltid rädda och begränsade* – de använde sig av undvikande strategier och tenderade till ständig misstänksamhet mot ”allt och alla”. De *sällan rädda men försiktiga* använde olika undvikande strategier som en självklar och normaliserad anpassning till vardagen. De *orädda men beredda* kan också beskrivas som de gatusmarta, de kan de koder som gäller och ”känner alla”, både fiender och vänner. De *orädda, trotsande och tänkande* trotsar förväntad eller egen rädsla genom tillämpande av kognitiva eller känslöhanterande strategier.

Moberg (2009) genomförde på uppdrag av Hälso- och sjukvårdsnämnd 12 en studie med syfte att kartlägga ungdomars egna åsikter om den vård som erbjuds och om den överensstämmer med deras behov. Studien visar på skillnader i svårigheter, förutsättningar, krav och påföljande konsekvenser i ohälsa för ungdomarna i de olika (segregerade) områdena Örgryte/Härlanda respektive Nordost. Totalt intervjuades 51 ungdomar mellan 16 - 20 år. Studien visade att majoriteten av samtliga ungdomar upplevde krav från vuxenvärlden som kunde leda till att de mådde psykiskt dåligt. Kraven handlade om att prestera bra i skolan, ha extra jobb och hjälpa till hemma. Tjejerna talade också om krav kring utseende som gällde normer om vikt och skönhetsideal. Stress i skola, mycket tid som ägnades till fritidsintressen, socialt umgänge och överdrivet datoranvändande angavs som skäl till sömnsvårigheter/brist (frekvent i samtliga grupper). Tankar ungdomarna hade om sin framtid skilde sig åt mellan områdena. Ungdomarna i Örgryte/Härlanda upplevde framtiden som oviss, men såg vägen framåt med tillförsikt spännande. I Nordost var ungdomarna mer bekymrade över hur framtiden skulle bli, vad som skulle hända om de inte klarade skolan och därmed inte fick arbete, detta förknippat med oro för dålig ekonomi och låg social status.

Samtliga ungdomar i Nordost uppgav att föräldrarnas krav på dem var stora; de skulle lyckas väl i skola och utbilda sig vidare, helst till läkare eller advokat. Detta tolkades som en kompensation för föräldrarnas förlust i och med migrationen och ett krav på att göra föräldrarna stolta. Tjejerna här upplevde att deras rörelsefrihet var begränsad och att deras förutsättningar inte jämställda med killarnas. De fick inte tillräckligt med tillit från föräldrar och släkt för att kunna leva ett självständigt liv med hänvisning till allt ”dåligt” de kan råka ut för. Några killar berättade om att de ”höll koll på” sina systrar, ett outtalat krav och jobbigt uppdrag från familjen, som utfördes ”automatiskt”. ”*Det kan hända tjejer värre saker än killar.*”. Segregationen i Nordost var påtaglig och alla hade upplevt fördomar mot utlandsfödda. Fördomarna yttrade sig i svårigheter att få jobb och lägenhet, vilket i sin tur försvårade möjligheterna att uppfylla föräldrarnas krav. Killarna sa att de kände sig förtryckta, mobbade och utpekade. En pojke beskrev en upplevelse av att ”*inte vara någon speciell*”. Segregationen ges av killarna som en förklaring till en tuffare livsstil och tilltagande gängbråk. Att leva i två kulturer samtidigt var en aspekt som ungdomarna varit tvungna att lära sig att hantera; ”*Det är som att lära sig att gå, det kommer med tiden.*”.

Samtliga ungdomar valde främst att prata med sina vänner när de mådde dåligt. Detta var dock inte helt okomplicerat, exempelvis berättade ungdomarna i Nordost att de var rädda för att kamraten skulle missbruka förtroendet och starta ryktesspridning. Föräldrarna uppgavs vara det viktigaste stödet för samtliga intervjuade, men det var inte heller oproblemiskt. Ungdomarna menade att vissa av deras problem var för allvarliga för att dela med föräldrarna. De ville inte heller göra sina föräldrar besvikna, vilket resulterade i att de försökte hålla uppe en fasad. Ungdomarna sa att det hade varit skönt om vuxna/föräldrar brydde sig mer, men att de inte får bli alltför kontrollerande. Det var viktigt för ungdomarna att kunna känna att föräldrarna respekterade dem och deras liv.

3.3 Moderskap och livsomständigheter

”Your Heart Is Never Free” är en omfattande och troligtvis unik studie, gemensamt författad av Charles, Walters & Yaa Avotri (1999). Studien undersöker kvinnors *egen* definition av sin psykosociala hälsa och hur de kopplar den till sina sociala och materiella omständigheter i livet. Dessutom görs jämförelser mellan två världsdelar och två vitt skilda samhällen; Ghana respektive Wales.

Informationen är samlad genom relativt ostrukturerade intervjuer; man bad kvinnorna berätta fritt under 1 - 2 timmar om sin hälsa och sitt dagliga liv utifrån fyra förberedda frågor. Man intervjuade 35 kvinnor i södra Wales och 75 kvinnor i Ghana vilka var mellan 20 - 89 år. Samhället i Wales där man intervjuade kvinnorna är en traditionell arbetarklasstad med relativt hög arbetslöshet, låg medelinkomst och starka släktband bakåt i tiden. I Ghana genomfördes intervjuerna i Volta-regionen i ett samhälle med 16 000 innevånare. Staden hade sjukhus, post, bank, elektricitet, men infrastrukturen var dåligt fungerande liksom avlopp, toaletter och vattenförsörjning.

Studien visade på att det fanns tre viktiga områden som påverkade kvinnorna: pengabekymmer, relationer till män och moderskapet. Även om själva uttrycken för stress och ohälsa visade sig på olika sätt i de olika kulturerna, så påverkades man på samma vis i förhållandet till män och kvinnans roll inom produktion och social reproduktion var lika beskaffad. Författarna hävdar att kvinnor världen över ofta nämner problem som är väldigt lika, både gällande egen hälsa och socio-ekonomiska omständigheter som är kopplade till detta.

Kvinnorna definierade sina bekymmer som stress, ångest, depression, trötthet, sömnsvårigheter, nervositet och oro, eller att ”tänka för mycket”. För att förstå sin egen hälsa kombinerade kvinnorna

olika förklaringsmodeller, ofta experters teorier inom biomedicinens individuellt relaterade orsaker (vilka görs spridda i olika form av media). Termerna varierade mellan kulturerna och författarna försökte därför hitta ett gemensamt substantiv, vilket benämns ”distress” och ”psychosocial health problems”. Kvinnorna själva rapporterade inte om någon exceptionell stress, eller enskilda händelser som främst orsakade ”distress”. Kvinnors erfarenheter blir dock ofta av experter dekontextualiserade på detta vis, hävdar författarna.

Kvinnorna talade om hur det dagliga livet var format och att det gällde att uthärda dessa omständigheter. De uttryck för ohälsa som nämnts ovan kan också användas som mätare på i vilken grad en kvinna upplever kontroll över sitt eget liv. I omständigheter man inte kan påverka själv gäller det att finna sätt att härda ut (”coping”). Författarna poängterar genom hela studien och i slutdiskussion vikten av att kvinnorna själva får beskriva och värdera sin egen psykosociala hälsa och inte låta experter definiera orsak och verkan utifrån biomedicinsk modell (medicinera dessa problem som sjukdom).

Det finns en djupgående effekt på kvinnors hälsa som hör samman med kvinnorollen, vilken i sin tur är intimt förknippad med att vara hustru och mor. Gällande moderskapet talade kvinnorna om att de både ville ha barn och förväntades att få dem. De hade en känsla av att de visste vad det innebar att vara ”en god mor”, samtidigt ogillade de sättet barnen hindrade deras möjlighet till tid för sig själva; att de fick en mycket tyngre arbetsbörda och att de ofta oroade sig för barnens beteende. Kvinnorna beskrev hur deras arbetsuppgifter var tvingande, de kunde inte välja bort att städa, sköta barnen och hämta vatten. De kunde inte vila och skjuta upp saker, då skulle de själva eller barnen bli sjuka. Kvinnorna vittnade om den oro för barnen som aldrig lämnade dem, att de axlade ansvaret för det mesta i familjen och om kluvenheten inför att vara den goda, uppoffrande modern samtidigt som de önskade egen tid. Några mödrar vittnade om dåligt samvete när de väl valde att ta hand om sig själva, några sa att de inte kände igen sig själva efter att de gift sig och fått barn och att de inte gillade den person de kommit att bli efter alla påfrestningar.

3.4 Moderskap och etnicitet

I den generella förförståelsen av en assimileringprocess antas att immigrerade familjer lever i (det nya) samhället och interagerar i det. Familjerna kommer härigenom helt naturligt att uppleva konflikter som hör samman med värderingar kring barnuppfostran, dessa konflikter kommer också att få följder och resultat.

En avhandling på området (Allredge 1984) undersöker betydelsen av arabisk etnicitet i processen av

assimilering i det Nordamerikanska samhället. Den praktiska utövningen av barnuppfostran användes som indikator på etniskt bevarande och/eller förändring. Studien omfattade 41 slumpmässigt utvalda arabiska kvinnor som bodde i samma etniska gemenskap i Dearborn, Michigan. Författaren samlade data genom deltagande observation, intervjuer utifrån intervjuguide samt mer personliga intervjuer. Insamlad information användes för två syften: dels beskrivning av organiseringen inom den arabiska familjen och deras barnuppfostran, och dels för att testa hypoteser om samband mellan typ av barnuppfostran och samhällsliga variabler. De (beroende) variabler som hörde samman med barnuppfostran handlade om fysiskt och emotionellt beroende, hanterandet av aggressioner, belöningar/bestrafningar och könsroller. De samhällsliga (oberoende) variablerna omfattade interagerande i den främmande kulturen, användandet av massmedia, deltagandet i den ursprungliga etniska tillhörigheten och anknytningen till hemlandet.

Analysen av materialet visade att de arabiska mödrarna i det mesta behöll sina gamla traditioner, men förändrade sig inom vissa områden. Till exempel kom mödrarna att bli mer aktivt deltagande i beslutsfattande kring det som gällde familjen. Även om mödrarna upplevde sin egen roll som centrerad till hemmet, uttryckte de andra förväntningar för sina döttrar - inkluderande samma utbildningsvillkor för dem som för sina söner. Kring barnens utveckling av fysiskt oberoende, typ av belöningar man gav och hanterandet av aggressioner i familjen observerades förändringar i mödrarnas beteende, något som i sin tur främst kopplades till påverkan genom exponering för massmedia och interagerande i den nya kulturen. Mindre förändringar observerades också på områden gällande utveckling av känslomässigt oberoende, typ av bestraffningar och könsrollsmönster. Resultatet visade dock att mödrarna både basalt och övergripande även fortsättningsvis anammade de arabiska traditionerna inom dessa områden.

I en annan forskningsartikel som Lee (2009) presenterar redovisas de erfarenheter som kinesiska invandrade mödrar fick när de uppfostrade sina barn i Nordamerika (Boston). Författaren ville undersöka hur egna ursprungliga, kulturella förväntningar av föräldraskap påverkades i den nu dominerande, amerikanska kulturen och hur detta fick konsekvenser för hur man valde att uppfostra sina barn. Forskningen baseras dels på litteraturstudier om kinesiska immigranter, men även andra nationaliteter, vilka fokuserar på de speciella omständigheter som råder när man flyttar från en kultur till en annan. Litteraturen författaren refererar till handlar dels om kulturella värderingar i Kina och dels om de utmaningar man möter i sitt föräldraskap när man kommer från ett annat land.

Sju mödrar intervjuades under cirka en timma, materialet transkriberades och analyserades fenomenologiskt. Mödrarna talade om sitt stora ansvar som mamma, att fostra sina barn till lyckliga individer och bereda dem många möjligheter i livet. De trodde att dessa möjligheter skapades genom god utbildning och genom att integrera den nya kulturens värderingar i barnens liv utan att förlora de ursprungliga. Mödrarna förväntade sig och ville kunna hjälpa sina barn att behålla den kinesiska kulturens värderingar; vikten av ett respektfullt uppträdande och känslomässig kontroll i mimik och uttryck. Författaren fann behov hos de kinesiska mödrarna att få tillfälle att berätta om

sina erfarenheter av att vara förälder i en främmande kultur, behov av undervisning i hur det nya samhället fungerar och olika metoder man som förälder kan ha användning av när man uppfostrar barn.

I en avhandling från 2008 undersöker Yax-Fraser hur mödrar med ursprung i arabisk och afrikansk kultur påverkas och väljer i sitt moderskap efter immigration till Halifax, Nova Scotia, Canada och då har att leva i två kulturer samtidigt. Passande är studien döpt "*A balancing act*", vilket mödrarna vittnar om att dessa förhållanden innebär.

Författaren har genomfört deltagande observation och samtal med 12 av dessa kvinnor. Studien har tre syften 1) att undersöka hur moderskapet i praktiken utförs baserat på mödrarnas erfarenheter, samt höra om mödrarnas upplevelse av att byta kulturell identitet 2) att undersöka implikationerna av denna socialisation avseende barnens identitet och integration i det kanadensiska samhället 3) att validera den viktiga roll immigrerade mödrar spelar i att skapa den multikulturella kanadensiska identiteten och välfärden för landet. Avhandlingen har ett feministiskt perspektiv där författaren talar om tre teoretiska hörnstenar: uppfattningen och tanken om de erfarenheter man har (förståelse), intersektionalitet i fråga om ras, klass etnicitet och kön samt identitetsskapande (socialkonstruktionism).

Författarens litteraturstudier på området visar att den främsta uppgiften en kvinna som invandrat till ett annat land har, är att försäkra sig om bevarandet och den fysiska överlevnaden av familjen. Oavsett frivillig eller ofrivillig immigration, handlar det om att av kärlek för sina barn säkra en bättre framtid för dem. Den sociala förväntan som finns på kvinnor är att kunna nära sin familj, vilket inkluderar både det emotionella och fysiska omhändertagandet, men också ofta barnens intellektuella utveckling. Den andra uppgiften för dessa mödrar blir att anpassa sig i den nya kulturen, detta för att deras barn ska få en känsla av tillhörighet och kunna etablera en identitet i det nya samhället. Det krävs att mödrarna lär sig att balansera mellan den nya och den ursprungliga kulturen, att förmedla familjehistoria och samtidigt stå öppen för nya influenser och mediera i allt detta inför barnen.

Barnen behöver ha kunskap och känna stolthet över sitt ursprung. Samtidigt krävs en medvetenhet inför de socioekonomiska och politiska omständigheter man nu lever i och barnen behöver verktyg för att kunna hantera den rasism och diskriminering man kommer att bli utsatt för. Barnen har en uppgift där de både måste kunna passa in och göra motstånd mot förtryck i det nya samhället. Författaren fokuserar på fyra (samverkande) uppgifter: fysisk överlevnad och bevarande av familjen, underhållande och förhandlande kring identitet, förståelse av villkoren i det två-kulturella och möjlighet för empowerment. Det som hindrar mödrarna att hjälpa sina barn är att de saknar kontroll över beslutsfattande på olika plan, brist på olika resurser, avsaknad av uppskattning och bejakande av egen kapacitet och för lite av stöd från egen släkt (som inte finns där). Rekommendationer ges,

utifrån mödrarnas perspektiv, vad som skulle hjälpa dem i ovanstående och vad som borde erbjudas för att underlätta situationen.

4 TEORI

I anknytning till syftet för denna studie har jag valt att använda teoribegrepp som kommit att omfatta moderskap och barns psykologiska utveckling, föräldraskap och uppfostran, samt teoribildningar som ger begreppet etnicitet olika innebörd.

Ur ett moderskapsperspektiv är barnets utveckling förstås en omständighet som står i främsta rummet, modern har genom livet att följa och anpassa sina omsorger efter barnets unika person och mognad. Omständigheterna kring vår allra tidigaste tillblivelse och anknytningsmönster är fundamentala för vår senare utveckling i livet, vår hälsa och upplevelse av världen, vilket beläggs i modern forskning inom olika vetenskapstraditioner. Teoriredovisningen omkring dessa förhållanden blir med hänsyn till den betydelsen därför mer omfattande. Tonårstiden som frigörelse och separationsperiod där ungdomen fortfarande bor hemma i familjen ger nya dimensioner till föräldraskapet. Uppfostran och de önskade beteenden vi vill se hos våra barn finns kopplat både till utvecklingspsykologin och pedagogiken i en sammanvävd blandning och exempel redovisas nedan. Hur etnicitet definieras och värderas ges slutligen några teoretiska ingångar.

4.1 Moderskapet och utvecklingspsykologiska teorier

Inom utvecklingspsykologin finns några viktiga och kontroversiella frågeställningar som alla har en lång historia: frågan om arv eller miljö, ska den betraktas som generell eller ska hänsyn tas till individuella skillnader? Tolkningen av vad ett barn egentligen är, eller vad man kan förvänta sig av ett barn, har skiftat från tid till tid och från plats till plats. I och med upplysningstiden på 1700-talet började man uppfatta barnen som oskyldiga varelser som borde skyddas från vuxnas övergrepp och dåliga inflytande. Man betraktade barnen som oskrivna blad och vad som blev av dem berodde mycket på omgivningen. En tanke om att det skulle finnas en särskild ungdomstid uppstod först vid sekelskiftet 1900 och inte förrän på 1950-talet användes uttrycket ”tonår” för att beteckna den speciella utvecklingsfasen. Ett samhälle i förvandling med mer av social rörlighet, innebar

ekonomiska och sociala möjligheter för ungdomarna att skapa mer av ett eget liv i avskildhet från familjen. Skoltiden blev samtidigt längre och ungdomarnas beroende av föräldrar mer utsträckt i tiden. (Hwang & Nilsson 2003)

Teoretiska perspektiv inom utvecklingspsykologin visar en del olikheter och verkar motsäga varandra. Detta är dock ofta någonting skenbart eftersom det är samma fenomen som beskrivs, men från olika synvinklar. Teorierna kompletterar varandra, ett enskilt perspektiv kan sällan ge oss hela svaret på varför människor utvecklas som de gör. Jag kommer här att redogöra för de teorier som kommer att utgöra referensramen i denna studie.

4.1.1 Inläring, kognition och den kulturhistoriska skolan

Den *behavioristiska* forskningen kommer ursprungligen från tidigt 1900-tal, inbegriper *inlärningsperspektivet* och vill studera hur människor lär sig saker och ting genom olika förstärkningar (belöningar/bestraffningar). Genom en belöning (till exempel en lyckokänsla, ett bra betyg) blir det sannolikt att vi återupprepar vårt beteende. En negativ förstärkning har visat sig ha kortvarig effekt, den leder i förlängningen ofta till aggressivitet och misstroende och den visar heller inte på något alternativ till det beteende man bestraffas för. Senare teorier som handlar om *social inläring* fokuserar på andra personer som en individ använder sig av som mönsterbilder för inläring – *modellinläring*. Barn som får se vuxna bete sig aggressivt har en ganska stark tendens att bete sig på samma sätt, detta utan att ha fått någon förstärkning. (Hwang & Nilsson 2003)

Inom den *kulturhistoriska skolan* och det *interaktionistiska perspektivet* menar man att den centrala driften hos människan är att bli till en social varelse för att bli upptagen i en social gemenskap. Det krävs att vi lär oss att aktivt tolka olika budskap, relationer och situationer för att bli medlem. Allt beteende bestäms av förväntningar, roller och status, som i sin tur bestäms av det omgivande sociala systemet. Under tonårstiden blir det särskilt tydligt att roller, normer och målsättningar som existerar inom gruppen är avgörande för individens självbild och jag-uppfattning. (ibid)

Det utvecklingsekologiska perspektivet företräds av Urie Bronfenbrenner som bedrivit studier kring barns utveckling genom miljöpåverkan på olika nivåer, som benämns och skissas i en visualiserad modell. Mikrosystemet består av personerna i familjen och samspelet dem emellan, utanför liggande mikrosystem är skola, kamrater, fritid, grannskapet. Mesosystemet är samspelet dessa

mikrosystem emellan. Exosystemet handlar om det större system som mikrosystemen gemensamt befinner sig inom, vilket handlar om den större släkten, massmedier och privata konsekvenser av politiska beslut. Makrosystemet består av politiska beslut och konsekvenser i övergripande perspektiv som påverkar samhället i stort, exempelvis familje- och arbetsmarknadspolitik. (ibid)

Företrädare för de *kognitiva teorierna* menar att människan är en tänkande, rationell och medveten varelse som konstruerar sin bild av världen utifrån sina erfarenheter, människan vill skapa mening i tillvaron och gör det genom att aktivt söka kunskap. Teorin står i viss motsats till den psykodynamiska, men det finns också beröringspunkter. (ibid)

4.1.2 Det psykodynamiska perspektivet

Psykoanalys som metod är tillämpad vetenskap som bygger på en vetenskap, den skulle också kunna kallas dynamisk psykologi. Den tar vid där fysiologien slutar och utvidgar det vetenskapliga fältet till att gälla sådana företeelser som människans personlighet, känslor och konflikter. Freud (1856 – 1939) menade att personligheten är ett dynamiskt kraftfält, där både det medvetna och det omedvetna finns inbyggt och där de biologiska behoven har en framträdande plats. Människans sexuella (=lustfyllda) och aggressiva drifter vill omedelbar tillfredsställelse och är starkare än förnuft och sociala behov – men samhälleligt oacceptabla. Människan kommer därför vara utsatt för ett ständigt lidande sprunget ur de ofrånkomliga motsättningarna mellan biologi och kultur. Samhällets uppgift är att dämna upp och kanalisera dessa drifter, vilket gör att ”vi vantrivs i kulturen”. (Winnicott 1991)

Upplevelser under barndomen kommer att styra den vuxnes beteende i relationer till andra, inkluderande konfliktsituationer. Innehållet i överjaget (samvetet) är en mix av förmaningar, förhållningssätt och fostran genom föräldrar och andra viktiga vuxna. Barnet får ett så kallat integrerat överjag och en inre egen styrmekanism när detta utvecklats väl, barnet är då mogen att själv avgöra i frågor om rätt och fel. En lång rad psykoanalytiker har vidareutvecklat Freuds teorier och synsätt, gemensamt är att de överlag vidhåller det omedvetna och den tidiga barndomens betydelse. (Hwang & Nilsson 2003)

Barn kan successivt bli mer självständiga när de över tid lär sig att modern inte är en del av det självt, men samtidigt kan hålla kvar bilden av henne när hon är frånvarande. Förutsättningen för att vi ska kunna genomföra detta grundläggande, integrativa arbete – stå ut med att kärlek och hat, gott och ont, lever sida vid sida i oss och i objektet – är att vi har en intuitiv tilltro till att kärleken är starkare än hatet, att det goda kan bemästra det onda. (Klein 1992) Melanie Klein (1882 – 1960)

skriver om *objekt* som en inre bild av en person eller ett föremål som görs till en representation av dessa inom oss. *Objektrelationsteorin* förklarar relationer som omfattande förhållanden mellan dessa inre objekt och den egna personen i medvetandet. Objektrelationsteorin menar att barnets viktigaste behov inte kommer ur biologisk önskan om lusttillfredsställelse, utan är inriktad på de personer som mättar begären. (ibid)

Anknytningsteorin företräds främst av John Bowlby (1907 – 1990), som menar att spädbarnet har ett medfött (biologiskt) behov av närhet och kontakt; dess överlevnad har berott på en beskyddande vuxen. På liknande sätt har modern inbyggda, instinktiva handlingsmönster som svarar på barnets olika signaler. Sammantaget blir dessa stimuli-respons handlingar till ett intrikat mönster som präglar en specifik anknytning mellan just detta barn och modern, en process som Bowlby både ger biologiska och psykoanalytiska förklaringar till. (Bee 1997)

Modern forskning kan sammankoppla känslomässiga upplevelser hos spädbarn till produktion av stresshormonet kortisol, som i sin tur påverkar hjärnans utveckling. Detta ger högre legitimitet till de tidigare anknytningsteorierna inom den psykodynamiska skolan. Det finns någonting mycket kraftfullt i våra tidigaste teman i livet, som kanske kaos-teorin kan hjälpa oss att finna förklaring på; den föreslår att en liten skillnad i början av en process kan leda till enorma skillnader i slutresultat. En forskare inom neurovetenskapen, Doug Watt, har benämnt detta som ”unrememberable and unforgettable”. Vi kan inte medvetet minnas något av det, och ändå är det inte glömt eftersom detta är inbyggt i vår organism och påverkar våra förväntningar och beteende. Våra kroppsfunktioner och emotionella beteenden skapas genom social interaktion, en osäker anknytning under spädbarnstiden påverkar hjärnan och dess produktion av hormonet kortisol. Ett illa hanterat spädbarn utvecklar mer av reaktiv stressrespons och visar på en skillnad i biokemiska mönster jämfört med en väl omhändertagen baby. Madonnan och barnet i målningar och ikonbilder visar på den sinnebild av lugn och tillfredsställelse - det goda moderskapet - där barnet och modern befinner sig som i en kokong av frid och kärlek. Den ammande modern och tillståndet hos henne här möjliggör hennes förmåga att lugna barnet och hantera dess stress – kortisol-värdena hålls låga. (Gerhardt 2008)

Erik H. Erikson (1902 – 1994) blev intresserad av den snabba sociala förändringen i USA under efterkrigstiden som kom att visa företeelser såsom rasmotsättningar, ungdomsbrottslighet, generationsklyftor och könsrollsförändringar. Eriksons version av psykoanalysen kom därför att bli mer *socialpsykologiskt* inriktad än Freuds. Erikson benämner den fas som inträffar vid puberteten och under tonårstiden identitet respektive identitetsförvirring. En positiv krislösning här innebär att man integrerar erfarenheter från tidigare faser till en stabil helhetsbild inkluderande sexualitet, yrkesidentitet och personlighet. Detta ska i stort sett utgöra grunden för hela den vuxna identiteten. (Hwang & Nilsson 2003). Jag vill dock påstå att man idag knappast kan påstå att en yrkesidentitet är förknippad med tonårstiden, den är genom det senmoderna samhällets villkor nu mer kopplad till personliga intressen vid denna ålder.

4.2 Etnicitet i samband med teoribildning

När man refererar till termen etnicitet och vill finna underliggande förståelse för begreppet kan man koppla detta till skilda teoribildningar, vilka jag kort redogör för här.

Essentialismen fokuserar på en slags etnisk essens; den etniska identiteten som en kärna. Det finns en tanke om att människan *föds med* ett etniskt innehåll som sedan styr livsvalen. Det är nationen som är upphov till kultur, som i sin tur ger upphov till etnicitet. Grundsynen är att etnicitet och kultur är statisk, *oföränderlig*, homogen och kulturer är tydligt urskiljbara varandra. Ett folk har en gemensam historia, kultur och en myt. Folket upplever tillhörighet i ett visst geografiskt område och känner solidaritet med resten av gruppen. Möten mellan olika kulturer är potentiellt problem- och konfliktfyllt. Hur denna teoribildning kan ta sig uttryck i verkligheten är exempelvis hur handlingar som kan kopplas till hedersvåldsdebatten förklaras med att ”invandrare” *har traditionella vanor på grund av sin kultur*. (Wikström 2009)

Postkolonial teori är ett historiskt tillstånd (tiden efter kolonialismen) och har ett perspektiv genom vilket man ser hur *makt* verkar i samhället. Man har fokus på språkliga och symboliska praktiker och handlingar vilka upprätthåller makt, skillnadsskapande och hierarkiska uppdelningar; vi/väst och andra/öst. Man tänker att kultur alltid är i *förändring* och den kulturella tillhörigheten beror på situation och kontext. Man har fokus på *olikheter inom grupper* och *likheter mellan grupper*, således en hybrid konstruktion som ger komplexitet i etnicitetsbegreppet. ”Det tredje rummet” är en term som vill beskriva den sammansatta kontext människor befinner sig i och att denna samtidigt ständigt är i förändring. Ett exempel på detta kan vara den invandrade person som beskriver sin ”originalkultur” jämfört med den svenska, men att personen inte blir en enkel blandning av dessa två, eftersom både den första och den svenska kulturen redan från början alltid varit uppblandade. De personer som har dessa erfarenheter kan också vittna om hur de känner sig hemma med likar, som liksom de själva, inte har en självklar hemvist eller känner tydlig tillhörighet i en viss etnisk gruppering. (ibid)

Socialkonstruktionism vill visa på att etnicitet handlar om social inläring och är en relation mellan två som inkluderar gränsuppehållande sociala handlingar. Eftersom vi *lära* oss vår etnicitet, kan vi också lära om. Etnicitet är inte en egenskap, utan en aspekt av en relation, och uppstår i förhållande till någonting annat. En ”gemensam kultur” är följden av en långvarig social process, snarare än ett ursprungligt drag hos olika grupper. Både kultur och etnicitet ses som *föränderliga*. Etnicitet är *den aktiva sociala organiseringen* av kulturella skillnader. En etnisk grupp ”blir till” genom definition, både av gruppens medlemmar och av de som står utanför. I ett exempel skulle börsmäklare i London vara en potentiell etnisk grupp utifrån vanor, sätt att prata, handla, klä sig och ha ritualer i

beteende. (ibid)

Intersektionalitet är en sociologisk teori och bör inte ses som en övergripande sådan, mer som ett analytiskt hjälpmedel för att kunna få syn på hur skilda diskriminerande maktordningar samverkar i ett samhälle. Kimberlé Crenshaw skapade begreppet i slutet av 1980-talet och var aktiv inom den svarta feministrörelsen. Hon pekade på klass, ålder och etnicitet som exempel på diskriminerande faktorer utöver kön. Genusforskningen ger en otillräcklig helhetsbild för att förklara hur ojämlikhet uppstår och hur makt kan utövas. Maktordningar kan inte rangordnas, ingen maktordning kan stå över någon annan, det existerar dessutom maktordningar inom varje maktordning. I bestämmandet av en individs identitet och villkor måste vägas in många aspekter, som exempelvis etnicitet, ålder (generationstillhörighet), klass, kön, sexuell läggning, religion, ras, funktionshinder, politisk tillhörighet och ekonomiska tillgångar. Dessa förhållanden följer med genom livet och sätter ramar för individers handlingsutrymmen, oavsett egen vilja och önskan. Det är lika omöjligt att välja bort könstillhörighet som att bortse från klass-/ekonomiska förutsättningar, ras- och etniska uppdelningar. (des los Reyes & Mulinari 2005) Författarna ställer också frågor kring statens lagar, institutioner, ideologi, definitionen av olika medborgarkategorier och i vilket syfte den agerar i tilldelningen av samhällets resurser.

Maktordningar behöver inte innebära någonting i sig, men de får *sociala innebörder* i socialt och samhälleligt liv. En kritik av västerländsk liberal feminism menar att den fortsatt präglas av de koloniala stereotyperna; västerländska kvinnors syn på sig själva som frigjorda och moderna, medan deras systrar i ”tredje världen” ses som förtryckta och i behov av guidning. (Wikström 2009) I mediala försök att här nyansera debatten kunnat se exempel där man talat om västerländska kvinnors utmanande klädsel och visande av mycket hud, som lika potentiellt förtryckande som den muslimska sjalen. Man finner här kulturella normer som på olika sätt objektifierar kvinnors kroppar, antingen att dölja eller att exponera.

5 METOD

Som inledningsvis beskrivits är denna studie inspirerad av mitt yrkesarbete med barn, ungdomar, föräldrar och familjer. Mina egna erfarenheter ligger som självklar grund och förförståelse inför moderskapet och de samtal jag haft med en studiekamrat, med annat etniskt ursprung, har inspirerat mig. I mitt minne fanns också de grupper för barn- och tonåringar jag i mitt yrkesliv varit involverad i, de samtal och givande erfarenhetsutbyte som vi där hade. En idé föddes om att kunna samla mödrar på lika vis, denna gång på tema kring moderskapet och barnen. Min förhoppning var

att få viktig kunskap ”från insidan”, för att sedan kunna använda den vidare i mitt yrkesarbete. Jag och min studiekamrat förberedde, genomförde och transkriberade fokusgrupps-intervjuerna gemensamt under november och december år 2011. Det transkriberade materialet har vi senare valt att hantera var och en för sig. I följande metodkapitel blir skrivningen således i vi-form. I sin helhet är författandet och analysen i denna studie i övrigt uteslutande min egen.

Watt Boolsen (2007 s. 26) skriver: ”I den induktiva arbetsprocessen använder du dina data som utgångspunkt för att formulera en teori eller del av en teori. Det innebär att du generaliserar på grundval av (de aktuella) data. Induktion är kännetecknande för den kvalitativa forskningen.”.

I huvudsak har jag valt att använda induktion som metod för analys av materialet. I någon mån har jag också i processen använt mig av analytisk induktion, vilket innebär att jag samtidigt arbetat deduktivt; letat efter bestämda förhållanden i materialet.

5.1 Avgränsning

Mitt yrkesliv har till allra största del inbegripit familjer och föräldraskap och mitt intresse för området har både med nödvändighet och naturligt varit brett och stort. Mödrars och fäders roller kan skilja sig markant i (det ändå gemensamma) föräldraskapet, ibland grundat i äldre könsrollsmönster och maktordningar, ibland beroende på personlighet och egna val. I denna studie har jag valt att fokusera på mödrar och moderskapet, dels på grund av egenintresse, men också med en fråga inför själva moderskapsbegreppet/uppgiften i moderskapet. Genom åren har jag sett prov på stora skillnader i synen på och utövandet av barnuppfostran. Dessa har i mycket kunnat ses grundat på föräldrars egna erfarenheter och värderingar, ibland har detta också kunnat kopplas till traditioner och mönster som hör samman med etnicitet.

Barns behov skiljer sig mellan de allra yngsta och de äldre som är på väg att lämna hemmet. Ungdomar rör sig mer självständigt i samhället, vilket ställer andra krav på moderskapet, och vi kom därför att snäva in målgruppen till mödrar till barn i tonåren. Eftersom syftet med studien också var att jämföra upplevelsen av moderskap i förhållande till etniskt ursprung/tillhörighet ville vi höra kvinnor med olika härkomst. Vi valde att begränsa detta till mödrar med ursprung i Mellanöstern och Sverige eftersom vi själva både lättast här kunde rekrytera och senare skulle ha god möjlighet att kunna tyda och tolka det som blivit sagt. Ytterligare kriterium var att kvinnorna skulle ha erfarenhet av att uppfostra sina barn under flera års tid i Sverige, samt kunna tala och förstå svenska tillräckligt väl för att kunna delta i en diskussion i grupp. I och med denna begränsning blev det också lättare att formulera mer exakta frågeställningar och syfte.

Valet av att använda fokusgrupp som metod kom genom en förhoppning om att i levande diskussion med mödrarna få fram material om moderskap, uppfostran och frågor som handlade om kultur, som kanske annars skulle förbli outtalat eller få stå oemotsagt. En förväntan fanns hos oss att denna form av diskussionsgrupp skulle skapa tankar och idéer hos deltagarna som varken vi eller de själva kanske hade haft innan vårt möte. För denna studies omfattning bedömde vi att fyra fokusgrupper med sex mödrar i varje skulle vara rimlig och lämplig i storlek.

5.2 Fokusgrupper

Det är forskarens fråga som avgör vilken metod som bäst passar det som ska studeras, detta är någonting som noggrant ska övervägas. (Widerberg 2002) En fokusgrupp-intervju innebär att man samlar flera personer samtidigt för att diskutera ett utvalt ämne. Det är en metod som är vanligt använd inom marknadsundersökning och samhällsvetenskapliga studier, samt inom medieforskning och kulturella studier. Vikten ligger på samspelet mellan deltagare, att använda sig av en fokusgrupp har alltså sina fördelar då man vill undersöka gruppmedlemmars reaktioner i förhållande till varandra. Fokusgruppen som metod innebär att man på ett relativt fritt sätt ska kunna uttrycka sitt synsätt och sina åsikter. (Bryman 2011)

Fokusgruppen ger forskaren möjlighet att få realistiska beskrivningar kring valda ämnen, eftersom deltagarna tvingas reflektera över och kanske samtidigt ändra sina uppfattningar. Metoden är en jämförelsevis billig att använda och kan enkelt formas för att passa aktuella frågeställningar. Att planera fokusgrupper innebär en rad överväganden, till exempel antal, sammansättning och storlek på grupperna. Det är inte tillräckligt med en fokusgrupp eftersom det kan finnas risk för att reaktionerna är specifika för just den gruppen. (ibid)

5.3 Förberedelser, validitet och reliabilitet

En av fokusgruppen svåraste uppgift är organisering. (Bryman 2011) Vi började med att upprätta en lista på namn och telefonnummer över möjligt intresserade tonårsmammor vi själva kunde komma på. Urvalet skedde genom ett slags ”snöbollsmetod”. Det betyder att man till en början använder sig av en person man kommer i kontakt med på något sätt, som i sin tur känner någon, som i sin tur

känner någon, och så vidare. (Wibeck 2000) Detta innebar att vi endast i några fall själva tog den första kontakten med våra informanter. Snöbollsmetoden förstod vi skulle vara det lättaste sättet att finna villiga deltagare, lämpad för den typ av kvalitativ studie som vår.

För att säkerställa att intervjuerna skulle ”mäta vad det skulle mäta” – eller ”ge oss svar på det vi ville ha svar på” (ha validitet), hängde intimt samman med att intervjuerna genomfördes på ett tillförlitligt sätt (reliabilitet). Ett antal aspekter var här att ta hänsyn till.

Vår plan var först att göra fokusgrupperna etniskt separerade, det vill säga uppdelade med kurdiska, svenska, respektive arabiska mammor. Vi hade farhågor om att mammorna skulle visa för mycket hänsyn, bli hämmade av skild etnisk tillhörighet och att diskussionen därför inte skulle bli så fri som vi önskade. Vår främsta farhåga var att mammorna från andra länder skulle känna sig hämmade och kanske tystna inför svensk dominans i form av språk, normer och värderingar. Vi ville skapa trygghet och en känsla av att vara fri att uttrycka sina tankar i intervjusituationen. Hur man med fördel kan använda sig av fokusgrupp för att ta reda på skillnader och likheter mellan olika grupper skriver Wibeck (2000 s.41):

Eftersom vissa ämnen och fenomen upplevs på olika sätt av olika människor kan fokusgrupper vara ett sätt att få insikt i andras upplevelser. Den vanligaste strategin för att jämföra fokusgrupper är att använda grupper där likheten mellan medlemmarna i varje enskild grupp och skillnaderna mellan de olika grupperna betonas. Mycket talar alltså för att det är en bra strategi att använda inbördes homogena grupper.

Vi kom dock slutligen att gå emot denna rekommendation efter en rad överväganden. Vi ville, i möjligaste mån, välja bort ”den naturliga gruppen” eftersom denna typ av grupp riskerar att saker och ting förblir outtalade då vissa förhållanden är underförstådda. Problemet med att använda grupper där deltagarna känner varandra är just det att man där utgår från antaganden som tas för givna och därför inte behöver förklaras explicit. (Bryman 2011) I processen frågade vi oss hur en optimal sammansättning av gruppdeltagarna skulle kunna se ut för att få ut mesta möjliga information kring våra frågeställningar; vi eftersträvade ett levande och berikande samtal. Till sist valde vi att blanda vår första grupp med två mödrar från respektive etnisk tillhörighet. Kalkylerad risk var att vissa personer skulle känna varandra väl, med påföljande konsekvens i samtal i grupp med andra. Vi tänkte dock att deras sinsemellan olika förförståelse, värderingar och egna erfarenheter skulle kunna väga upp och skapa variation i mötena och hoppades på att vi naturligt skulle komma ifrån denna fälla genom att blanda grupperna med mammor av olika etnisk härkomst. Det mest berikande och levande samtalet hoppades vi på här, och vi avsåg att utvärdera denna erfarenhet (en pilotstudie) att använda inför intervju nummer två. Vi ville på detta vis också pröva vårt skapade instrument; intervjuguiden, samtidigt utvärdera vårt eget agerande som intervjuare.

Kanske skulle vi komma att behöva justera vissa frågor för att få högre validitet, eller ändra på eget förhållningssätt för godtagbar reliabilitet. Fördelen med att vara två var att vi härigenom kunde få en interbedömar-reliabilitet, likaså att vi lagrade intervjuerna genom film- och ljudupptagning på laptop med möjlighet till reprisering för att förvissa oss om att vi uppfattat allt korrekt.

För att försäkra oss om att informanterna ville delta i intervjun, informera om vårt syfte med undersökningen och övriga omständigheter, samt förhöra oss om vilken tid och plats som passade deltagarna tog vi kontakt över telefon. Till vissa av deltagarna sände vi också mejl med information och förfrågan om deltagande. (Bilaga 1) Målet var att kunna ringa runt och komma överens om en tid och plats som passade sex deltagare i fyra grupper. Vi ansåg att det var viktigt att bestämma en plats där informanterna kunde känna sig såväl bekväma, välkomnade och ostörda. Vi tillfrågade mödrarna var de själva föredrog att ses; i ett av våra hem eller i annan lokal. Samtliga önskade komma till ett av våra hem - och vi valde därför detta. Informanterna fick också själva välja vilken dag och vilken tid de hade möjlighet att träffas och vi hade därefter att anpassa och synkronisera i detta. "Den fysiska omgivningen har stor betydelse för hur fokusgruppsession avlöper. (...) Det är viktigt att noga tänka igenom valet av plats innan deltagarna bjuds in." (Wibeck 2000 s. 31)

5.4 Urval och bortfall

Kriteriet var att modern levde med ett eller flera barn som var 12 - 18 år. Mödrarna kunde leva med barnens far, med en ny partner eller vara ensamstående. Mödrarna hade svensk, kurdisk eller arabisk etnisk bakgrund och blandades i grupperna till lika delar.

Vi intervjuade sammanlagt 23 mammor i tre grupper om 6 och en grupp om 5. Sju mammor var födda i Sverige och de övriga var födda i olika länder i Mellanöstern. Mammorna var i åldrarna 30 - 57 år. Till helt övervägande del bodde de invandrade kvinnorna i stadsdelar i Nordöstra Göteborg medan de svenska mödrarna bodde spridda över Göteborgsområdet, någon centralt och övriga i förort eller lantligt. Mödrarna hade sammanlagt 72 barn i åldrarna 2 - 30 år, 28 flickor och 44 pojkar. Sexton av mödrarna bodde samman med barnens fäder, fem var ensamstående och två var sambo med annan man. Två saknade gymnasieutbildning, övriga hade utbildning inom ekonomi och administration, pedagogik (7), teknik, samhälle, hälso- och friskvård, kök. Två var arbetslösa, tre var sjukskrivna, två drev eget företag, en studerade, övriga var anställda inom skola, kommun och sjukvård.

Bryman (2011) skriver att ett viktigt problem som kan dyka upp när forskarna använder sig av fokusgrupper, är att personer som gav sitt samtycke och accepterat att medverka inte kommer på den bestämda tiden. Som tur var fick vi inte möta något sådant problem. Av de planerade 24 mammorna att intervjuas kom samtliga, utom en som lämnade sent återbud och som vi inte hann ersätta. Två svenska mammor lämnade återbud samma vecka som intervjutillfället, men kunde

ersättas med en annan. Detta innebar att vi fick bortfall med (en) svensk mamma. Vi fick genom detta erfarenheten att en bra planering, i detta fall ”reserver” att kontakta, ger mindre bortfall. Vår erfarenhet blev också att så snart vi berättade vad syftet och frågeställningen var för vår träff så uttryckte mammorna ett (utan överdrift) brinnande intresse för deltagande. Vi tolkade detta som ett stort och angeläget behov hos mammorna: att få tala kring sina barn och sitt moderskap. I vissa fall ringde till och med mammor för att försäkra sig om att de var med på vår lista. Vi hade inte haft några svårigheter att samla fler grupper, eller haft uppföljning på de vi startat.

5.5 Genomförande

Vi ville skapa en informell atmosfär och erbjuda största möjliga utrymme för fritt samtal. Bästa förutsättningarna för det tänkte vi (liksom deltagarna också önskat) att bli bjuden till någons hem. En ganska stor buffé var dukad för våra informanter. Deltagarna tog till sig av den och satte sig ner och fikade och småpratade i köket, vilket gav en god stämning i rummet och mellan deltagarna. Vi flyttade sedan till vardagsrummet där vi samlades i soffor och fåtöljer. Brasan sprakade och nötter och kakor fanns på bordet.

Vi inledde med att tacka alla deltagare för deras medverkan och bad dem att fylla i varsitt formulär med uppgift om viss bakgrundsfakta som vi omedelbart samlade in. (Bilaga 2) Vi gav en beskrivning om vårt syfte med studien, anledning till inspelning av samtalet, hur lång tid det beräknades ta, generella regler för diskussionen och att man hade rätt att avbryta medverkan. Vi informerade om sekretess gällande inhämtad information; att denna skulle hanteras konfidentiellt och endast ses och hanteras av oss samtalsledare. Mödrarna informerades också om sitt eget ansvar att behandla det kommande samtalet och identitet på övriga deltagare med sekretess. För att ge ett utgångsläge och något av bakgrund bad vi kvinnorna presentera sig för varandra med namn, antal barn i vilken ålder och kön samt civilstånd. Vi följde i detta Bryman (2011 s. 459-460) rekommendationer.

Vi hade formulerat sex öppna temafrågor som vi ställde lika vid varje intervjutillfälle. (Bilaga 2) Under intervjuprocessens gång kom vi vid några tillfällen att behöva förklara, utveckla och förtydliga frågeställningarna. Informanterna efterfrågade ibland detta, ibland behövde vi ta om frågan och förtydliga för att få mer exakta svar i relevans och i enlighet med vårt syfte. Vår intervjuguide var lätt att förstå, vilken vi anpassat till informanternas språkkunnighet och med tanke på att de flesta (16) av dem hade utländsk bakgrund. I skapandet av en intervjuguide är det viktigt att tänka på formen av frågan, det vill säga att frågan inbjuder till ett dynamiskt samtal. Vi undvek svåra ord och facktermer samt hade korta och okomplicerade frågor, vilket Esaiasson et al (2007) poängterar är en grundregel.

Vår intervjuteknik har varit samma för varje intervju. Bryman, (2011) skriver att den intervjuteknik man använder sig av i fokusgrupper ger forskarna möjlighet att skapa en förståelse av *varför* deltagarna tycker som de gör på ett sätt man inte får i en vanlig intervju. Vi antecknade lite stödord under samtalet för att kunna ställa följdfrågor, likaså när vi märkte att en av medlemmarna pratade med sänkt röst för att underlätta påföljande transkribering. Vi som forskare försökte undvika att lägga oss i deltagarnas diskussion så mycket så möjligt. Fokusgrupp-intervju ska vara ett samspel mellan informanter. (ibid) Vi var båda närvarande vid alla intervjuer och ställde exakt samma temafrågor. Varje intervju varade mellan en och en halv till två timmar och spelades in i sin helhet på dator genom film och ljudupptagning (laptop som ställdes på bordet). Valet av denna typ av inspelning gjorde vi eftersom det då skulle bli lättare att registrera ”vem som säger vad och hur deltagarna säger det, eller det språkbruk de använder sig av.” (ibid s. 450)

Vår erfarenhet av den första intervjun och sammansättning blev enbart positiv. Denna heterogena grupp visade på stor dynamik och vi uppfattade deltagarna som tillräckligt bekväma i situationen för att uttrycka egna erfarenheter och åsikter. Kvinnorna spann själva vidare på varandras uttalanden, de både höll med varandra och framförde motsatta uppfattningar. Vi blev (mer än) nöjda med vårt material och såg tydliga vinster av att genomföra intervjuerna i grupper med blandad etnisk härkomst.

5.6 Etiska överväganden

Vi följde regler för kraven på etiskt korrekt forskning i vår studie. Bryman (2011) skriver att etiska principers grundläggande frågor rör frivillighet, integritet, konfidentialitet och anonymitet för alla deltagare i forskningen. Etiska principer som *informations-*, *samtyckes-*, *konfidentialitets-* och *nyttjandekrav* innebar att vi informerade deltagarna om studiens syfte, garantierandet av anonymitet och att uppgifterna endast skulle användas i forskningssyfte. Vi redogjorde för detta både i det presentationsbrev vi sände mödrarna och i telefonsamtal vid förfrågan om intresse. Samma sak framfördes vid inledningen av intervjun, där vi dessutom informerade om frivilligheten och möjlighet att avbryta studien innan vi startade inspelningen. Dessutom gjorde vi deltagarna medvetna om vikten av att låta det som skulle sägas i rummet vara konfidentiellt för utomstående efteråt; deltagarnas eget ansvar för etiken. Transkriberat material har inte fått ses i efterhand av deltagarna eftersom detta inbegripit andra personer. Samtalen kom vid flera tillfällen att avhandla intima och personliga erfarenheter i då- och nutid, där kvinnorna visade på behov och vilja att dela detta med andra. I resultat- och analyskapitel har dessa sekvenser uteslutits av etiska hänsyn. Det som jag värderat som känsligt material och inte heller avgörande för resultatet av denna studie, har jag därför valt att lämna åt sidan.

5.7 Moderators roll och metodkritik

Moderators roll får skilja sig åt beroende på vilken typ av fokusgrupp man arbetar med. Vi genomförde fokusgrupp-intervjuer som innebar att vi intog en mer traditionell roll med fastställda, öppna temafrågor på specifika frågeområden. Egenskaper som eftersträvas av moderatoren är visande av medkänsla, empati och förståelse, och att samtidigt förhålla sig opartisk. På filmen kan exempelvis ses att vi nickade och log medan informanterna pratade, vilket innebar att vi försökte uppmuntra till fortsatt tal och samtal utan att avbryta. Samtidigt finns den risken med nicken som innebär att moderatoren håller med den som talar, vilket gör att de övriga i gruppen inte vågar framföra sin åsikt. Moderatoren riskerar i detta fall att bilda en typ av norm för vad som är socialt accepterat i gruppen, vilket kan ge en önskad effekt på den fortsatta diskussionen. (Wibeck 2000)

Deltagarna talade ibland i munnen på varandra, vilket kan vara ett positivt tecken – man kan tolka detta som att de är engagerade i ämnet, men det kan också vara ett tecken på konkurrensförhållande. Detta innebär att somliga upplever att deras röst blir hörd, medan de andra deltagarna upplever att andra tar ordet på deras bekostnad. (ibid) Som vi nämnde ovan, kunde vi som moderatorer använda *makt* för att styra samtalet. Samtidigt försökte vi vara varse om att inte överskrida de gränser och regler som gäller om ”lyhördhet och respekt för subjekten”; att inte pressa eller överskrida gränser som subjekten sätter, detta som Widerberg (2002 s. 40) beskriver som integritetskravet.

I våra intervjuer valde vi att både *adressera en tur* och göra *oadresserade* sådana. Med det första menar vi att utpeka en person som tilltalad. Att ställa en fråga *oadresserad* innebar att vem som helst av deltagarna i samtalet var välkommen att börja/ta vid. Vi hade också informanter som *stal en tur* när det var lite tyst, eller de som *avbröt* andra i sin egen iver. Vi började ibland våra frågeställningar med att adressera i tur ordning, ibland att lämna frågan fri. När diskussionen blev hetare så kunde/ville vi inte styra så mycket. I forskarrollen agerade vi sinsemellan omväxlade moderator och intervjuare (mer aktiv) i samma intervju.

Vår roll som moderator ger oss rätt till att använda *makt* för att kunna styra och undvika risk för att dominant personer inte tar över diskussionen på bekostnad av de mer tillbakadragna. (Wibeck 2000) Vi fick självklart se prov på de lite mer pratsamma såväl som de mer tystlåtna deltagarna, vilket kanske skulle kunna förklaras av vissa språkliga svårigheter, men som vi också uppfattade bundet mer till personlighet. Dock fick vi lita på att kvinnorna tog det utrymme de kände sig bekväma med i situationen.

Vi såg också till att fördela ordet så att alla fick möjlighet att uttrycka sig något kring varje frågetema. Överlag upplevde jag, inte bara i den första gruppen, utan också i samtliga tre följande, givande samtal och en öppen atmosfär.

Man finner rekommendationer om att undvika så kallade naturliga grupper, personer som känner varandra, till exempel vänner eller kollegor. Detta eftersom man skulle kunna stöta på känsliga ämnen som man inte vill prata om, vilket skulle innebära att vi inte skulle få det material vi eftersträvade. Ytterligare ett problem med att använda naturliga grupper är att personer som känner varandra väl utgår från en mängd antaganden som tas för givna och som de inte tycker att de behöver beskriva explicit. Om det är viktigt att få fram den typen av antaganden, ska man hellre låta gruppen bestå av personer som inte känner varandra, och den kommer i så fall att fungera bättre i det avseendet. (Morgan 1997)

Vi använde till del både naturliga grupper där personer var mer eller mindre kända med varandra, blandat med personer som inte kände varandra alls. Vår upplevelse var att deltagarna, oberoende av inbördes förhållanden och kännedom om varandra, uttryckte sig uppriktigt utifrån olika perspektiv och erfarenheter. Deltagarna berättade om mycket känsliga ämnen och privata erfarenheter både i grupp där de kände någon/några eller var helt okänd för de andra. Vi hade exempelvis två systrar som vi tänkte placera i olika grupper, men de insisterade på att vara i samma grupp. Med tanke på Morgans (1997) resonemang var vi tveksamma, men eftersom vi fick helt olika syn på saker och ting från dem båda under intervjun, visade det sig att våra farhågor var ogrundade.

Jag och min studiekamrat, som kommande från Mellanöstern respektive Sverige, kompletterade varandra i olika sammanhang processen igenom, detta var också helt avgörande för genomförandet och resultaten av intervjuerna. De utländska respektive svenska informanternas tankesätt, uttryck och ordspråk kunde förstås och förklaras i sin implicita innebörd vid transkribering, något som en icke initierad troligtvis inte skulle kunnat tolka eller uppfatta.

5.8 Transkribering

Det finns olika krav på bearbetning av data från fokusgrupperna beroende på vilken typ av analys av materialet man gör. Wibeck (2000 s. 81) tar stöd av Krueger (1994) som uttrycker att det finns

fyra olika typer av bearbetning: transkriptionsbaserad, bandbaserad, anteckningsbaserad samt minnesbaserad analys. Vidare menar Wibeck att det bästa sättet, men också det mest tidskrävande, är att skriva ut samtalet ordagrant för en systematisk och noggrann analys.

Vi använde oss av dator (laptop) för att spela in våra intervjuer för att sedan kunna transkribera materialet. Denna laptop visade sig vara mycket praktiskt och ganska lätt att använda, men mikrofonen var enkel, inte avsedd för intervjuer. Vissa svårigheter uppstod i transkribering gällande ljudkvaliteten, i synnerhet när deltagarna pratade i munnen på varandra. Arbetet var tidsödande och krävde stor koncentration och det var nödvändigt att vi båda samarbetade i detta. Vid flera tillfällen behövde vi spela upp en sekvens flera gånger för att höra vad informanterna sa, på så sätt fick vi till sist materialet transkriberat ordagrant, på några få ställen har vi fått markera "ohörbart". Vi har härigenom också fått möjlighet att i detalj återkomma till särskilt intressanta uttalanden och informanternas erfarenheter. Bryman (2011) framhåller att transkribera fokusgruppintervjuer är svårare och mer tidskrävande än enskilda personintervjuer just på grund av att det är ett antal personer som pratar samtidigt. Det är svårt att skilja mellan deltagarna, vem det är som säger vad, röststyrka och svårt att höra när de pratar på munnen på varandra.

5.9 Analysprocessen

Enligt Wibeck (2010) är analysens mål att informera människor om någonting nytt, sådant de inte tidigare hade kunskap om och samtidigt att lyfta förståelsen till en ny nivå.

Innehållsanalys handlar om en flexibel metod som i egentlig mening inte handlar om en forskningsmetod, utan mer av ett angreppssätt vid studiet av dokument och texter än ett verktyg för att generera data, men genom ett distinkt synsätt på innehållsanalysen brukar man också betrakta den som forskningsmetod. "Innehållsanalys innebär varje teknik som används för att dra slutsatser utifrån en objektiv och systematisk beskrivning och specifikation av det karakteristiska i olika slags budskap." Bryman (2011 s.282) tar här stöd från Holsti (1969). När man analyserar data från fokusgrupp handlar det om att dela upp materialet i enheter och söka efter mönster som man kan koda. (Wibeck 2010). Boelsen (2007) skriver också att kodning innebär att klassificera genom att man delar upp datamaterialet i mindre delar enligt bestämda principer.

Jag använde olika färger för att markera de olika temana (själva *moderskapet*, *uppföstran*, *risksamhället* och *etnicitet*) i transkriberingen, vilken omfattar cirka 100 A4-sidor. Jag kunde också finna ett genomgående tema som handlade om *maktförhållanden* i olika sammanhang, och underteman som handlade om *kön*, *ålder* och *individuella egenskaper* hos barnen. Texten kom efter

färgmarkeringar att likna en regnbåge. Jag har tittat på hur mödrarna har reagerat på olika omständigheter, se hur vanligt detta förhållande varit och om det på något sätt skulle kunna ges en generaliserande förklaring, som exempelvis etnicitet. Innehållsanalysen beskrivs ofta som en objektiv analysmetod, men eftersom jag gjort denna på intervjuutskrifter och inte på tidningstext har personerna i grupperna påverkats av vårt agerande som moderatorer (sätt att ställa frågor, kroppsspråk och så vidare).

6 RESULTAT OCH ANALYS

Man kan tala om analysens sex steg: 1) beskrivning av upplevelser 2) självreflektion i intervjusituationen 3) intervjuarens tolkningar och följdfrågor 4) transkribering och klarläggning av materialet 5) göra en ny intervju där informanten får möjlighet att korrigera och ett steg 6) som skulle omfatta ett handlande där intervjupersonen börjar handla utifrån nya insikter hon vunnit under intervjun. (Brinkmann & Kvale 2009) I anslutning till steg 6) ska övervägas vad denna studie skulle kunna användas till i praktiskt socialt arbete, eftersom både min och mödrarnas reflektion var att dessa timmar varit av stort värde för dem. Mödrarna kom spontant med kommentarer om att de ville ses igen, fortsätta samtalet och sa att det hade varit mycket intressant och lärorikt. Vi fick också samtal efteråt där mammor efterfrågade fler möten. De talade om att de mycket uppskattat att lyssna till andras erfarenheter, speciellt som detta kom att handla om olika kulturella värderingar.

Brinkmann & Kvale (2009) skriver vidare att en intervju kan få en terapeutisk verkan liksom drivas vidare till aktion och förändring i gemensamt handlande mellan forskare och informant. Min egen upplevelse av fokusgrupperna var också helt i överensstämmelse med detta. Vi hade med lätthet kunnat fortsätta studien och samtalen, forskat vidare på området, alternativt startat självhjälpsgrupper. En eftersträvarsvärd och god effekt hade också blivit en naturlig integration av mammor från olika etnisk bakgrund. Flera av mammorna kom att berätta intima och känsliga händelser och detaljer från nuvarande och ursprungligt familjeliv. De andra mammorna lyssnade då uppmärksamt, frågade vidare och kommenterade på ett vis som man kan välja att kalla stödjande och tröstande. Den terapeutiska verkan i detta kan vi bara ha en tro och tanke om.

I anslutning till steg 4) ovan presenteras i detta kapitel intervjumaterialet inom de teman jag valt att fokusera på i min uppsats; *moderskapet* i sig självt, moderskapet kopplat till *uppfostran* i dagens (risk-)samhälle samt *etnicitetens* betydelse i sammanhanget. En beskrivning görs av data, vilken illustreras med citat, som därefter analyseras. Mödrarnas berättelser och svar kunde ofta omfatta samtliga teman i en och samma mening eller stycke. Arbetet med att särskilja och låta mödrarnas

röster presenteras under ”rätt” tema och rubrik har därför inte varit helt lätt. Förståelsen för materialet har successivt fått växa fram genom koppling till teori (i ett abduktivt förhållningssätt).

Vi som moderatorer riktade inte frågan till någon speciell person till att börja med, utan ställde denna fritt att besvara av vem som helst som kände sig manad. Jag ber läsaren att fästa uppmärksamhet vid det fenomen som inföll i samband med att den första informanten tog till orda;

det är dennes svar som kom att sätta prägel på den påföljande dialogen och vinklingen i svaren. Den första repliken anger någon slags riktning. Vi måste vara medvetna om att intervjuerna kunde ha sett annorlunda ut om en annan person hade initierat samtalet, men genom fyra intervjuer uppkommer naturligt en variation.

Namnen är fingerade; svenska namn har givits mödrar med svenskt ursprung och de invandrade mödrarna mer utländskt klingande. Orter och länder har i vissa fall döpts om. Vissa omständigheter i familjer har ändrats för att förhindra identifikation. ”I” står för någon av oss moderatorer som ställde intervjufrågan. Övergång i texten till konversation i annan intervjugrupp (på samma tema) markeras med ”- - - - -”.

6.1 Moderskapets innebörd – den goda modern

En god mor beskrivs som kärleksfull, omtänksam och förlåtande, någon som ägnar barnet mycket tid, är uppmärksam och lyssnar på det. Den goda modern är ansvarsfull, erbjuder barnet trygghet och gränser samtidigt som det respekterar barnets egen person. En bra mamma ska orka med sina barn även då de har problem och ha vilja att umgås med dem. En mamma bör upplevas som glad och hon ska vara beredd att ”offra” mycket. Mödrar födda i Sverige och utomlands ger den goda modern samstämmiga epitet och likalydande beskrivningar av det goda moderskapet.

I – Vad är att vara en bra mamma?

Noshin – Förlåta sina barn om dom gör fel.

Rania – Lyssna på dom.

Aisha – Barnen ska veta att man inte är kompis som mamma. En mamma är en mamma.

Maryam – Kärlek. Respekt. Omtänksam.

Halime – Barnen måste ha trygghet, det är det bästa.

Mirah – Ja, kärlek och trygghet. (...) Man ska visa att man älskar dom.

Yasmine – Vara glad kanske.

Matilda – En bra mamma ska orka med sina barn, man ska orka med att dom har problem och man ska uppmärksamma det.

Ulrika – Ta sig tid att lyssna. Vara tydlig och ha gränser och kunna säga ifrån. Vara kärleksfull.

Lamya – En bra mamma offrar mycket... Hon offrar mycket... Man ska vara mycket nära våra barn, när dom behöver oss, det är jätteviktigt.

Flera – Mmmm...

Lamya – Det som påverkar är tiden, att jag behöver lite mer tid med mina barn, umgås, prata med dom, det det som är viktigt.

Mödrarna benämner olika egenskaper och förhållningssätt en bra mamma ska besitta. De använder ordet *kärlek* (explicit), vilket också (implicit) av beskrivningarna kan förstås ha samma betydelse i det att modern bryr sig mycket om sitt barn och visar det omsorger. En god mor ägnar sitt barn mycket *tid*. Om den (tillräckligt) goda moderns omsorger för att tillförsäkra sitt barn en grundläggande trygghet att växa vidare från beskrivs av Gerhard (2008), Klein (1988) och

Winnicott (1998), detta är helt i överensstämmelse med mödrarnas egna utsagor. Winnicott påtalar samtidigt att varje barn växer av sig självt, har en egen livsgnista, där det inte är beroende av modern och det är en sak som vi inte behöver förstå någonting om.

6.1.1 Kärlek och närvaro

I alla samtal framkommer upplevelser av ett moderskap där man hör någonting av en kärna, essens, i mödrarnas samvaro med barnen som egentligen inte går att greppa eller lätt beskriva. Det framstår som något av ett tillstånd, någonting universellt i moderskapet. Kärleken till barnet som inte har någonting med denna värld av ting, tid och plats att göra.

Soheila – Det viktigaste, känner jag är att vara aktivt närvarande när det är problem. Så därför säger jag ibland... När lampan är tänd och min dotter inte kan sova, jag behöver bara sitta med henne och fråga om vi ska dricka varm choklad. Jag frågar inte om hon vill berätta, hon vägrar, men hon känner min närvaro. Hon känner det.

Noshin - (...) När man är rädd om sina barn, så har det inte med kultur eller religion att göra. (...) Jag är rädd om mina barn. Jag har fött dom till världen och jag vill garantera för att dom ska ha det bra när jag är borta. Jag vill lära dom allt som jag har, allt som är bra. (...) Det är mammans roll, att få dom att göra rätt sak. Men det har inte med religion eller kultur att göra.

Kalila - (...) Jag tänker bara att det ska bli bäst för mina barn. Att dom ska kunna ta hand om sig själva. Att dom ska lära sig att känna vad som är rätt och fel. Det beror inte på vilket land jag är ifrån, eller var jag bor. I hela världen vill mammorna att det ska bli bäst för sina barn.

Zeinab – Ja, det är samma...

Kalila – Alla känner så. Och barnen behöver det. Familjen behöver kraft. Att dom känner värme

när dom kommer hem, att det finns mat, att någon är hemma och bryr sig om dom när dom kommer. Att vi samlar ihop familjen. (...) Så jag tänker på det väldigt mycket, att vi ska vara tillsammans. Alla mammor vill göra sitt bästa. Alla säger... **Det heter mamma på alla språk.**

”Mamma” - underförstått att Kalila också menar i ordets betydelse. Soheilas replik påminner om Sterns (1991) försök att genom ett spädbarns upplevelsevärld beskriva det ordlösa tillstånd av sensationer och samspel som sker mellan barnet, den omhändertagande vuxna och yttervärlden.

6.1.2 Moderns anpassning till det enskilda barnet

Mödrarna kommer i samtalen återkommande in på det unika för just något av sina barn. De berättar om händelser som genom unika omständigheter och det unika barnet lett fram till en unik situation. Mödraskapet blir härigenom en uppgift som man aldrig blir färdigt lärd för, det inträffar hela tiden nya saker och barnen växer, erfarenhet läggs till erfarenhet.

Matilda – Mina söner är väldigt olika varandra. Jag har olika lätt eller svårt, beroende på mig säkert, och beroende på hur dom är själva. Nåt barn... man kanske inte passar ihop rent personlighetsmässigt... man blir oftare osams med någon... det känns inte bra för mig. Jag tycker det känns jobbigt att jag inte tycker att jag är bra med allt med mina barn. (...) Man får själv lite dåligt samvete och man mår dålig... Jag tycker att det är lättare när dom är stora än när dom var mindre. När dom var små tyckte jag att det var jobbigt när det var mycket ”nej, jag vill inte”, när dom krånglar och inte vill göra som mamma säger... (*skrattar lite*)

Lamy – Ibland, säger man ”stora barn – stora bekymmer”, men jag tror inte det, det beror på...

Matilda – Ja, det beror på...

Tove – Jag har ju tvillingar, men det som är bra för den ena är inte alltid bra för den andra. Dom behöver olika saker. Man behöver, för att vara en bra mamma, se att dom behöver olika saker. Den ena måste jag vara rätt så sträng och bestämd emot, medan den andra behöver jag aldrig bli arg på. Dom är himla olika...

Mirah – Ålder också...

Tove – Ja, dom har sina olika behov.

Veronika – Ja, dom är individer.

Leyla – Man ska följa deras olika behov.

Den goda modern ska alltså kunna anpassa sig till ett det enskilda barnets behov, därför måste man ägna barnet mycket tid för att lära känna det väl. Mödrarna uttalar sig helt i överensstämmelse med Winnicott (1998) som menar att modern kan bli trygg i att kunna ge sitt barn den omvårdnad det behöver då hon lär känna barnet in i det allra minsta; vara den tillräckligt bra mamman.

Donia – Jag blir kallad så - en bra mamma. Men jag tycker inte det själv, att jag är en bra mamma, för jag tycker inte att jag hinner så mycket. Mina stora barn klagat på att jag inte hinner med deras liv för att jag tar hand om dom små. (...) När man haft barn som växt upp och blivit stora så vet man skillnaden på att uppfostra små barn och stora, det är stor skillnad. Dom tycker inte att jag är en bra mamma dom två stora... däremot dom små, dom tycker att jag är världens bästa mamma. Men det är helt normalt, när man är tonåring. Jag är verkligen nöjd att jag har dom här två små som tagit så mycket av min tid för att jag ska kunna släppa dom stora. (...) Dom stora vill ha god mat på bordet, men jag hinner inte. Så den här tiden jag går igenom just nu, den har hjälpt mig för att få låta dom stora ta lite mer ansvar i huset och få det lite tuffare, och det är bra för dom tycker jag. Men inte dom, dom tycker inte det...

Anna – ... så klart ... Precis det där tänker jag på ibland, att barn i en viss ålder tycker att ”du är ingen bra mamma, du bara tjarar.”. Så kan det vara. Men någonstans vet dom ändå att man gör det av sitt hjärta... och jag tror att... alltså... när dom blir vuxna kommer dom att kunna tänka tillbaka att mamma gjorde sitt bästa, min mamma brydde sig och gjorde sitt bästa... Det jag tänker också, en viktig sak; barn mår bra av att se sin mamma lycklig, det tror jag.

Kalila – Precis!

Nadia – Min son, jag har sparat den, en uppsats i skolan... Han skrev lite grand på temat

om ”när jag blir ledsen”, och då skrev han att han klarade vad som helst, men han klarade inte av att se sin mamma ledsen...

Alla säger ”Ååhhh...”

Återigen, en bra mamma har tid för sina barn och bryr sig om dem, vilket visas i omsorger på olika sätt. Mödrarna säger att tonåringar (naturligt i separationsfas) ofta inte visar uppskattning inför moderns sätt att vilja deras eget bästa. Flera mödrar talar dock om att barnen senare i livet kunnat uttrycka sin tacksamhet och reflekterat inför dem kring minnen av situationer där de nu förstått att modern gjort dem stora tjänster. Anna har själv en tro och förhoppning om att så kommer att bli fallet även för henne då barnen blivit äldre. Vikten av att förlåta sina barn (som nämndes tidigare) gäller också från andra hållet – barnet som förlåter modern. Dessa viktiga ingredienser av skuld och gottgörelse genom livet och de inre psykiska mekanismerna förklaras inom objektrelationsteorin (Klein 1988). Familjens konstellation med en syskonskara har påverkat Donias moderskap och fått följdverkningar i (de äldre) syskonens uppgifter och ansvarstagande i hemmet. Barnens psykiska utveckling i förhållande till familjebildning och plats i syskonskaran avhandlas inom denna domäns olika teoretiska skolor. (Bee 1997; Juul 2005; Winnicott 1991)

6.1.3 Mödrarnas förebilder i moderskapet

Mödrarna kom från de mest skilda uppväxtförhållanden. Man hade levt med många syskon eller inga alls, frånvarande och närvarande fäder, med missbruk i familjen eller under tryggare förhållanden, på landsbygd eller i större stad, i Sverige eller i Mellanöstern, i mer eller mindre goda ekonomiska förhållanden och med varierande utbildning hos egna föräldrar. Mödrarna berättade om vad de hade uppskattat eller inte under egen barndom och vad de själva ville ge sina barn vidare. Detta gav också en mer ingående och komplex bild av vad som kännetecknar en god mor.

Maryam – Jag vill gå i mammas spår, hon var en stor person i familjen. Jag vill vara som hon. Jag tycker jättemycket om min mamma. Vi var elva barn. (...) Jag var nummer elva. Men jag fick tillräckligt med kärlek. Jag fick inte mindre kärlek för det...

Susanne – Min mamma är min bästa vän och som min syster. Jag har inga syskon och har växt upp själv med min mamma. (...)

Noshin – (...) Min mamma tänkte aldrig på sig själv alls. Jag vill leva mitt liv *och* ta hand om mina barn.

Halime – Vi var åtta barn i familjen, vi hade en mycket bra mamma. Kärlek. Alltid. Hon lever inte nu. Men kärleken lämnade hon till oss. Mellan syskonen också, vi älskar varandra och tar hand om varandra. Det beror på våran mamma. Pappa engagerade sig inte så mycket i uppfostran av oss barn. Det var mamma som uppfostrade oss allihopa, att alla gick i skolan och tog utbildning, det beror på henne. Hon var analfabet, men ändå en mycket bra och förstående mamma. Kärleken är allt för oss, den ifrån henne. Vi var en fattig familj. Min pappa, på grund av politik, han förlorade sin anställning utan lön. Mamma fick arbeta, hon sydde kläder. Vi gick till skolan och märkte inte alls att vi var fattiga. Så vi hade en bra mamma och...

Mirah – ...rika med kärlek...

Halime – Ja, det är det viktigaste. Kärlek och självförtroende, det fick vi allihopa. (...) Jag har gett mina barn tillbaka denna kärleken, trygghet och självförtroende.

Mirah – För mig var det svårare. Min mamma var sjuk och analfabet. Jag fick inte så mycket... Jag tror att hon hade mycket kärlek, men på grund av hennes situation kunde hon inte visa. Vi var sex syskon, vi hjälper varandra jättemycket. Min pappa var min förebild. Jag var mycket närmare pappa än mamma kan man säga. Pappa visade mig hur man ska klara sig, ekonomi, allt... hur man ska spara pengar. (...) Jag kan klara mig i alla situationer. Jag hjälper mina barn mycket. Tyvärr har barnens pappa inte varit en riktig pappa för sina barn, nu är jag jättetrött och har haft det jättesvårt, men jag kämpar på. (...) En av mina söner sa nyss "Mamma, du hjälpte mig mycket i mitt liv, för att jag inte skulle hamna fel." Alla barn har hamnat på sina rätta spår, så jag är nöjd, så nästa termin kan jag nog lämna dom och åka tillbaka till mitt land. Men hans pappa tänkte inte på samma sätt, det blev min sak att hjälpa honom...

Leyla – Samma för mig, min förebild var min pappa. Jag menar inte att min mamma inte var snäll och så där, men det är mycket svårt när mammor inte visar sin kärlek. Men min pappa visade jättemycket kärlek, han var hela tiden med. Om jag var trött och arg kom han och tröstade mig. Så jag ger mycket kärlek till mina barn, även om man inte fått tillräckligt själv så har man ändå...

(...)

Leyla – Man ska offra sig, man ska ge kärlek, man ska ge allt... Jag glömmer mig själv...

Mirah – Jag behöver, för mig själv, jag behöver hjälp, jag behöver kärlek. Jag behöver att någon hjälper mig. Jag måste ge dem hela tiden. Jag vill att vi ska göra någonting roligt, att dom pratar med mig, dansar, ha det mysigt, men dom kan inte dom är barn...

Leyla – Det är vi som ska offra...

En god mor räcker till för *alla* sina barn. Mirahs uttalande visar att en bra mor är självständig, redig och ska kunna hjälpa sina barn även då fadern inte finns där. Mirah vet att det är moderns ansvar och inte barnens att skapa varm stämning i hemmet, samtidigt säger hon att hon själv behöver kärlek och hjälp för att kunna lyckas vara den goda modern för sitt barn. Flera av mödrarna talar om att den goda modern gör stora "offer" för sina barn. Noshin säger dock att hon inte vill vara helt självuppoffrande (som sin egen mor), hon vill också ha ett eget liv.

Av berättelserna förstår man att mödrarna vänder sig till inre, goda minnen och förebilder för att utöva sitt moderskap på bästa sätt. Inom den kulturhistoriska (interaktionistiska) skolan talar man om modellinläring. (Hwang & Nilsson 2003) Mirah säger att hon själv behöver kärlek för att kunna vara den omhändertagande, goda modern. Klein (1988) och Winnicott (1998) skriver om betydelsen av att modern själv får omsorger och andra viktiga livsbetingelser runt omkring sig. Föräldrars ansvar för att bestämma vilken stämning som råder i hemmet finner man inom familjepedagogiken (Forster 2009; Juul 1997)

Tove – Jag kan minnas att jag som barn ibland var i en annan familj, där fanns en kvinna, en mamma som jag tyckte var helt fantastisk, hon hade nånting jag bara tyckte om... Den kvinnan var väldigt viktig för mig. För jag tyckte om henne. Som hon var - hon har funnits med mig - en tanke om att en sån mamma vill jag bli nån gång... hon var så inspirerande, hon var så varm. Hon var så välkomnande. Hon gjorde alltid pajer, också till oss som var vänner till hennes barn. Hon gjorde pannkakor, hon läste högt ur en bok. Jag tror att jag alltid kände mig så välkommen och sedd där.

Veronika – Det är det jag menar med tillgängligheten...

Tove – Det var så varm och gott där inne. En sån god person.

För några av kvinnorna var den bästa förebilden den egna modern och som det låter, då på ett enkelt sätt, bara är att ta efter. Andra har vänt sig mer till sin far eller hittat förebilder för sitt moderskap bland andra vuxna de träffat på. Den goda modern beskrivs som välkomnande och uppmärksam, det får gärna lukta gott av mat och bak i ett hem där man kan uppleva värme. Det är här kärleken visar sig i handling. Killén (1993) definierar på basis av egen och andras forskning, samt egna kliniska erfarenheter, centrala föräldrafunktioner viktiga för barnets utveckling. Några av dessa handlar om att ha förmåga till empati, ha realistiska förväntningar på barnet (efter dess förutsättningar) och att kunna ställa barnets behov framför sina egna. Mödrarna här beskriver exakt samma sak.

6.1.4 Moderskapets schablonbilder

Den starka önskan om att vara den som alltigenom kan uppfylla barnens behov på samtliga plan och i alla situationer genomsyrade mycket av samtalen. Bilden av den goda modern gavs beskrivningar. Bilden av urmodern, den utopiska modern och den jungfrufödande Maria, denna bild inkorporerad i dagens samhälle med sina ideal har nutidens mamma att leva upp till.

Anna – Vi har ju en bild av att en riktig mamma ska vara hemma med sina barn. Hon ska baka, hon ska laga mat, hon ska vara en riktig kvinna, hon ska ha ett fantastiskt hem, hon ska ha hur mycket tid som helst, hon ska alltid finnas där för att pyssla, leka och sjunga. Hon ska aldrig vara trött och hon nattar och läser sagor, tvättar och stryker tvätt, allt är perfekt. Visst vill man ha det så, så känner jag. Jag får kämpa med den rollen. För jag vill ha det så. (...) En riktig mamma. Jag har en bild av att en riktig mamma är på ett speciellt sätt.

I – Kan du säga varifrån den bilden kommer, ...den där bilden?

Anna – Ja... var kommer den ifrån... dels tror jag media. Jag tror att vi får någon slags bild av hur en riktig kvinna är, för en mamma är också vacker, sitter vackert och dukar vackert. Vi har många saker att kämpa med... och man är öm, och man blir aldrig arg...

Berit – Det är verkligen att binda ris till sin egen rygg när man har såna tankar och krav...

Anna – Ja, det är ju helt sjukt att det är så. Men det tror jag att vi allihopa har... krav på hur man ska vara... Urmodern, den där bilden... hur vi föder samtidigt som vi bakar bröd, visst är det så... alla har vid den bilden... vi vill så mycket... det kommer ju därifrån...

Det är inte bara det att dagens kvinna har att vara den goda, glada, bakande modern med oändlig tid för sina barn – hon förväntas dessutom yrkesarbeta och vara i god kondition. Beck (1998) skriver om kvinnans roll(er) i det senmoderna samhället. Grenholm (2005) skriver om moderskapets schabloner ur ett feministteologiskt perspektiv, inbegripet reflektion kring moderskap och kärlek.

6.1.5 Hinder för det goda moderskapet

Det finns åtskilligt i livsbetingelser som mödrarna berättar om som upplevs som överkrav och stressfaktorer i samband med moderskapet. De här omständigheterna upplevs som hinder för att kunna vara den ”goda moder” man vill vara. Det handlar om att på olika sätt inte kunna känna sig tillräcklig för sitt barn; inte ha tillräckligt med tid, tålmod och ork för kärleksbetygelser och omsorg. Faktorer som orsakar stress i tillvaron och får återverkningar på psykisk hälsa uppges vara *de sammantagna kraven och brist på tid för att uppfylla dem*; försörjning genom arbete eller egna studier, hushållsarbete, allt det som barnen behöver och egen träning och rekreation. Upplevelse av andras (familj och samhälle) olika förväntningar på beteende/prestation, också självpålagd press i detta, samt brist på socialt stöd, skapar svårigheter för att kunna vara den goda modern. *I detta avsnitt framkommer således den egentliga problemformuleringen för studien – vad hindrar det goda moderskapet?*

Anna – Jo, det är en sak... jag tänker på en sak du sa... visst är det så att man vill så himla mycket, men man hinner inte, man orkar inte... jag kan också känna, när man fick sitt första barn... man hade så mycket tankar... så ska det vara och vi ska vara en sån här familj... och jag har en fantastisk familj, men jag kan känna, dels i min roll som mamma att hela tiden hålla ihop alla, det är mitt arbete att hålla ihop, att samla och att fixa. Det kan jag känna, att allt hänger på mig, och det kan göra mig galen. Jag måste alltid fixa allting... min man... han jobbar väldigt mycket och det är mitt jobb med familjen mycket mer. Jag vill, men man orkar inte alltid...

Aisha – För att få bra barn måste man ha tid... Det är inte bara att skaffa barn och lämna. Jag har gett all min tid till mina barn, fast jag har jobbat. Men jag har inte läst, jag har gett all min tid till mina barn och mina barn är jättebra. Jag är nöjd och jag tackar Gud att mina barn har gått vidare.

Dom studerar. Ok, jag kunde inte göra någonting för mig själv, men det är bra att mina barn har sin framtid. (...)

Susanne – Jag har först nu börjat jobba heltid, jag har alltid jobbat halvtid för att kunna vara med barnen. Även om det sägs i Sverige, att det är mer jämställt mellan man och kvinna, så är det inte så (...) när du sen får barn, jag vet inte vad som händer, men... det blir ändå så... det är jag som lagar mat, det är jag som städar, handlar och tar hand om barnen och uppfostrar dom. Men det är först nu jag jobbar lite mer, och det är jobbigt att jobba mer... Jag känner av det om man jobbar kvällar och helger, oregelbundna tider som jag gör, så känner jag mig otillräcklig. ”Mamma, åk inte, stanna här!”. Det är jättejobbigt...

Anna talar om hur krävande alla hennes uppgifter är och att det kan göra henne ”galen”. Att anstränga sig så hårt, fast man egentligen inte orkar, att man egentligen inte har något val till vila när det inte finns någon annan att överlämna arbetet med hem och barn till, är förstås vida känt. Exempel ges av Beck (1998) och i tidigare forskning av Charles et al (1999).

En livlig diskussion pågår i Sverige om orsakerna till den allt större ökningen av sjukskrivningar. Socialstyrelsen har år 2003 publicerat ett dokument *Utmattningssyndrom – stressrelaterad psykisk ohälsa* avhandlande den allt vanligare (sjukdoms-)diagnosen bland kvinnor. Fenomenet är högaktuellt inom politik och nyhetsrapportering eftersom det innebär stora samhällsekonomiska kostnader, förutom det personliga lidandet. Eftersom arbetsgruppen, av oklar anledning, endast bestått av medicinsk expertis har etiologin och botemedel för denna ”sjukdom” lagts i stort på individnivå. Arbets- och familjelivet nämns som stressfaktorer, men experterna talar om en personlig ”skörhet” hos kvinnorna som orsaksfaktor. Expertgruppen problematiserar inte alls kring att detta just är en kvinnosjukdom (är kvinnor av naturen mer stresskänsliga än män?). Bot föreslås i form av antidepressiv medicinering, rådgivning angående egenvård och arbetsinriktad rehabilitering. Någon politisk lösning på problemet eller ansvarsförskjutning från kvinnorna till samhälls nivå ges inte i denna skrivning. Jag vill påstå att Socialstyrelsens val av expertgrupp vittnar om en i grunden biologisk, endimensionell och individinriktad syn på denna ”sjukdom”. Det visar dessutom tydligt på det rådande paradigmet och diskursen i det västerländska samhället och hur den så kallade ”evidensbaserade” diskursen inom hälsovetenskapen kommit att genomsyra samhället överlag. I internationell forskning (Charles et al 1999) påtalas betydelsen av att kvinnors egna röster om påfrestande livsomständigheter blir hörda och att man inte, som vanligtvis är fallet, låter experter definiera orsak och verkan utifrån biomedicinsk modell, etikettera problemen som sjukdom och medicinera för exempelvis depression.

Noshin – Jag håller faktiskt inte med, det hänger inte ihop med att mamman jobbar. Jag känner många mammor som är hemma som ändå inte har tid för sina barn. (...) Jag har gett all min tid som varit över till mina barn och jag ser att jag har koll på allt dom gör, nästan... Att en mamma jobbar betyder inte... Det räcker att sitta vid bordet och prata. En mamma och en pappa som

sitter vid bordet. När jag hämtar min dotter från dagis, vi sitter i bilen och vi pratar, den lilla stunden betyder också jättemycket...

Aisha – Det är bra att föräldrar jobbar också. Barnen blir glada, dom känner att deras mamma jobbar... I skolan frågar dom ibland ”vad jobbar din mamma med?”. Det är deras framtid, och det är bra. Jag jobbade i 18 år på x-företaget, jag hade fyra barn, och min man jobbade på y-fabriken. Men vi hade alltid tid. Dom frågade ofta om jag kunde jobba övertid, men aldrig. Jag gav all min tid till mina barn...

Mödrarna visar här att de har olika syn på arbetsbördan kring barnen och att de samtidigt kände sig fria nog att uttrycka detta. Jag vill mena att hänsyn måste tas till en rad faktorer för att förklara skillnaden i upplevelse av påfrestningar; relation till barnens far och arbetsfördelningen i hemmet, egen personlighet, mående och värderingar, barnets personlighet samt självklart alla omvärldsfaktorer som påverkar familjen.

Hwang & Nilsson (2003 s. 92 och 265) hänvisar till Aaron Antonovskys kända KASAM-begrepp och dennes studier. Kvinnor som har en säker yrkesroll, är i en jämställd parrelation i ömsesidig tillit, lever i en trygg tillvaro och upplever individuell autonomi, skapar i sin tur förutsättningar för en nöjd människa med känsla av kontroll över sitt liv. Därmed förstås att dessa mödrar omges av faktorer som hjälper dem att kunna hantera olika former av stress i tillvaron.

Leyla – (...) det som är jättesvårt för mig, är att man ska försöka hela tiden... att man ska nå det här målet att han ska bli en god människa, *plus* att man ska göra allt det där man ska göra... Trygghet, kärlek, råd hela tiden och man vet inte vad som kommer att hända sen... Jag ska göra mitt bästa, och man ska vänta på resultatet. Så det är svårt, att man ska göra jättemycket – offra sitt liv för barnen. Så är det för mig.

I Winnicotts (1998 s. 48) termer är det ”... den vanliga mamman i hennes vanliga kärleksfulla omsorg om sitt eget barn” som lägger grunden till dess hälsa. Vidare menar Winnicott att det är fullgott att vara den *tillräckligt bra modern* i detta hänseende. Leyla menar dock i sitt uttalande att det krävs enorm ansträngning och offer i moderskapet och att inte ens det garanterar framtiden för barnet. Att kunna känna sig trygg med att vara en ”tillräckligt bra mamma” och nöjd i sitt moderskap verkar i mödrarnas uttalanden ofta vara en mycket svår och högst osäker sak. Grenholm (2005) skriver om den ouppnåeliga schablonbild av moderskapet Maria-gestalten visar.

”... *plus* allt det andra” kan antas handla om vardagens hushållsbestyr och de dubbelarbetande mödrarnas stora arbetsbörda. Beck (1998) skriver om den traditionella kvinnorollen, Mulinari & de

los Reyes (2005) om intersektionalitet och Charles et al (1999) studie visar oräkneliga vittnesbörd om kvinnors uppoffringar och psykisk ohälsa kopplat till detta.

Zeinab har berättat om en tillvaro där hon har/tar det övergripande ansvaret i hemmet för i stort sett allting gällande barn och hushållsbestyr, hon sköter dessutom ett ansvarsfullt arbete:

Zeinab – (...) Men vad ska jag göra? En mamma ska acceptera allt...

Anna – ... inte bara acceptera. Nej, det ska man inte, det får man inte. Då blir det bara ännu värre. Dom utnyttjar dig. Så kan ju vi säga som ser det från utsidan. Du blir utnyttjad. Du kämpar och kämpar och arbetar heltid. Någon ska ta hand om dig också!

Zeinab – Ja...

Anna – Var ska du ladda dina batterier någonstans? Det är faktiskt viktigt.

Anna ifrågasätter Zeinabs acceptans för sakernas tillstånd och uppmanar henne att ta mer hand om sig själv, vara mindre självuppoffrande. Den som inom sjukvården diagnostiserats med utmattningssyndrom får också råd om egenvård och ges härigenom ansvar att ta hand om eget tillfrisknande. (Socialstyrelsen 2003)

Senare säger Anna själv:

Anna – (...) Det krockar i mig... men jag orkar inte... Jag vill att det ska lukta nybakat när barnen kommer hem... jag vill ha ett vackert hem, att det ska kännas mysigt hemma hos oss... jag vill samtidigt ha ett eget liv... alltså jag tycker att det är svårt att kombinera... det är det det handlar om: man kräver för mycket av sig själv...

Anna gör en självreflektion. Synes lättare att ge andra råd än att följa dom själv? Kraven sägs komma från gamla bilder av den allomfattande modersfiguren, ideal i media/samhället, men det

blandas också med egna önskade förmågor och upplevandet till egen ideal självbild.

Samtal på tema om att följa med barnen på olika fritidsaktiviteter har uppkommit:

I – Men gjorde era föräldrar det?

Alla – Nej, nej, nej.

Veronika – Inte på sjuttioalet. (...) Min mamma har inte sett en match som jag har spelat. Min pappa var inte hemma så mycket. Jag åkte själv (från förort) till stan när jag var 8 år på spårvagn liksom. Jag hade aldrig släppt min son så nu.

Tove – Jag tror att det var så överlag då. Föräldrarna följde inte med.

Veronika – Det var inte så på sjuttioalet. Barn tog sig själva.

Tove – Inte alls som nu.

Mirah – Nej, det är annorlunda som det ser ut idag.

Soheila – Det fanns inte en sån trend att följa med barnen då...

Veronika – Nu är det ju så socialt, jag gillar ju det i och för sig. Men ibland kan det kanske bli lite för mycket curling.

(...)

Tove – Ja, är det inte just detta idag också att man ska vara den perfekta föräldern...

Veronika – Ja, man ska jobba, man ska hinna med barnen, man ska städa, tjoff, tjoff tjoff...

Mirah och Soheila – Det är mycket...

Mirah – Och hålla kontakt med skolan, utvecklingssamtal, handla...

Tove – Man ska vara den perfekta föräldern, vara aktiv, ge barnen ekologisk mat, dom ska inte sitta för mycket framför datorn läser man nånstans, och inte framför tv:n heller... och så ska dom motionera...

Leyla – Nu känns det som man ska ha koll på allt som händer omkring barnen...

Gällande fädernas ansvarstagande och arbetsinsats för hem och barn berättar kvinnorna om vitt skilda erfarenheter. Några berättar om fäder som ofta skjutsar barn till aktiviteter, ”fram och tillbaka”, arbetar hårt både hemma och på jobb och fäder som tar stort ansvar. Några berättar om mindre ansvarstagande fäder, där mödrarna upplever att de själva styr med i stort sett allting kring barn och hem, inklusive eget arbete. Man kunde inte se någon skillnad i familjerna med hänvisning till etnicitet här. Dels talar mödrarna om större risker för barn i dagens samhälle som gör att de inte vågar släppa dem själva som de under egen uppväxt blev, dels om yttre krav om att vara den engagerade föräldern i alla lägen. Samtidigt riktar media och expertis på området föräldraskap (exempelvis Juul 2005) kritik mot dagens ”curlande” föräldrar som riskerar skapa bortskämda, odrägliga barn. Mödrarna har således en delikat balansakt att här utföra.

Donia – Det är svårt att vara mamma i Sverige. Det är jättesvårt. Och det gör ont varje gång jag ser en mamma som kämpar i det här landet... Det var mycket lättare att vara mamma i mitt land, här är det mycket svårare. Det som vi lever i här – du ska vara utbildad, du ska se bra ut, du ska vara en mamma, det är så mycket runt omkring som krävs av dig. Du ska hinna med i-Pad och i-Phone, internet, du ska kunna allt det här, samtidigt ska du hinna jobba och dra in pengar till hemmet och laga mat... Så det här är inte det bästa landet att vara en mamma i... Jag ser många mammor som är ledsna, trötta och deppiga (...) och de blir påverkade av att se svenska kvinnor springa runt med barnvagnen och tänker ”oj, vad snygg hon är!”. Men sen har man inte med sig det från sin kultur, det här med sport. Sen är det också det att en mamma är utbildad, men om man inte är det själv så är det svårt, man känner sig utanför då. Plötsligt - ”Vad är du till för mamma? Du har bara varit bra på att laga mat och städa.”. Då vill man klippa och gå därifrån. Så känner sig mamman ensam plötsligt, hon som i tjugo, trettio år stått där och lagat mat och städat. Och så har barnen försvunnit, och så sitter mamman där... och det som är det svåraste, som jag ser, är att kvinnor som kommer från vissa länder, they blame – skyller på – barnen. ”Jag har satsat allt på dig.”.

Att komma från en annan ursprungskultur som mor ger ytterligare en dimension till svårigheterna; man får anstränga sig till det yttersta för att också kunna leva upp till fler och nya ideal i det svenska samhället. Moderskapet upplevdes lättare att utföra i känd kultur. Donia har med sorg sett att dessa mödrar i vissa fall skuldbelägger sina egna barn i sin kamp i tillvaron.

6.2 Moderskapet och uppfostran

Mödrarna lägger stort ansvar på sig själva i rollen som uppfostrare av barn som vet att uppföra sig. Man poängterar särskilt att barnen ska uppträda på ett respektfullt sätt, både hemma och tillsammans med andra. Uppfostran är någonting man lär sig över år och det sker genom erfarenhet. Individuella egenskaper och ålder på barnen är någonting som mödrarna säger har stor betydelse för omständigheterna i själva uppfostrans-uppdraget, vilket inte gjorde det helt enkelt för mödrarna att formulera sig generellt i frågan. De allra flesta mödrar vittnar om att uppfostran blir svårare ju äldre barnen blir, vilket hör samman med en naturlig frigörelseprocess och risker som ungdomarna kan stöta på ute i samhället. Mödrar födda i Sverige och utomlands hade samma uppfattningar om vad ett önskat beteende hos ungdomarna var och målet om att de i framtiden skulle utvecklas till självförsörjande, goda medborgare. Något av skillnader fanns i den frihet man tillät ungdomarna ute i samhället och i umgänget med det motsatta könet. Vissa av de utomlands födda mödrarna uttalade mer av farhågor avseende dåligt inflytande från andra och risker i närmiljön, och då särskilt för flickorna. Förklaringar till detta kan ges genom faktisk, beskriven riskmiljö i närområdet (eftersatt förort) samt traditionell kulturell hållning i fråga om könsroller.

6.2.1 Uppfostrans innebörd och mål

Uppfostran förklaras av mödrarna såsom vägledning; lära barnen vad som är rätt och fel och att visa andra människor respekt. Målet är att de senare ska kunna klara sig själva och växa upp till goda samhällsmedborgare.

I – Vad innebär barnuppfostran för er? Vad innebär eller betyder det?

Anna – Att uppfostra ett barn... dels betyder det att mitt barn ska kunna föra sig i olika sammanhang. Jag ska kunna ta med mitt barn till olika ställen och det ska kunna uppföra sig, förstår ni vad jag menar? Det ska inte vara otrevligt, det är viktigt för mig. Dels så vill jag att mitt barn ska få rätt värderingar. Alla människor är lika värda, såna saker, det vill jag att mina barn ska få... Sen vill jag uppfostra dom som ett sätt att leda dom genom livet, så kan jag väl se det, att man är en människa som vill leda sitt barn genom livet...

Zeinab – Det är inte lätt att säga vad det innebär att uppfostra ett barn, det är väldigt stort, väldigt svårt att beskriva i några ord... men jag vill själv uppfostra mina barn så att dom får det så bra som möjligt. Dom ska vara rättvisa mot alla andra och dom ska ha respekt för alla och se en framtid för sig och vara goda medborgare. Jag vill göra allt för dom och hoppas att, när dom blir vuxna, att jag får det tillbaka. Jag ställer alltid upp på dom, hjälper dom så gott jag kan. Dom får all hjälp och allt, och jag hoppas att dom ser att jag är en bra mamma.

Hanan – Uppfostran är att ge kärlek till barnet. Svara på alla frågor som barnet kommer med. Att kunna visa barnet den rätta vägen, att vara en vägledare. Visa barnen det de behöver.

Ulrika – Att lära dom att bli vuxna så att dom kan leva ett eget liv. Vägleda dom igenom allting så att dom kan interagera med andra människor, lära sig allt med hushåll och jobb och sånt.

Hanan – Lära dom den rätta vägen, det är kärlek. Dom ska vara en bra individ i samhället. Dom behöver inte vara läkare eller advokat, bara en bra individ i samhället. Det är en stor uppgift för en mamma och pappa. (...)

Yasmine – Jag håller med alla (...) Det är vägvisning. Du ska visa kärlek och ömhet, man måste lära dom respekt, att respektera andra. Du ska visa dom hur man ska hantera livet hemma och ute. Precis som man vill bli respekterad själv. Man ska respektera vuxna.

Amira – Leka med dom. Att dom inte ska ljuga. Respekt. Man ska tro på dom.

Matilda – Jag tänker på engelska: "to raise a child". Att ta ansvar som vuxen för barnet. Att man skapar ett sammanhang för barnet när dom växer upp. Att man är på rätt nivå efter barnets ålder. Mat och kärlek handlar det ju om först, sängar att sova i och så där. Det är både omsorg och uppfostran. Sen är det olika saker ju äldre dom blir. Man ska lära dom vad som är rätt och fel.

Mödrarnas värderingar om vad (god) uppfostran innebär överensstämmer med de ideal som eftersträvades redan under 1600-talet (Hedin 2007) och med de uttalade effekter man önskar uppnå i de föräldrautbildningsprogram som idag används på olika håll över landet (FoU i Väst/GR 2013). Barn förväntas uppträda på ett socialt accepterat sätt, både hemma och i andra sammanhang, för att senare växa upp till självförsörjande, goda medborgare.

Intressant är att Hanan nämner precis de yrken som ungdomarna i Nordost gör i Mobergs studie (2009). Hanan menar att barnen inte behöver bli läkare eller advokat: "... bara en bra individ i samhället", medan ungdomarna i Mobergs studie sa att de upplevde stora krav från föräldrar i skolprestation och vidareutbildning: "... helst till läkare eller advokat.". Är det implicita krav och hopp om framgång och social status som föräldrar ändå förmedlar till ungdomarna? Eller är det ungdomarnas egen önskan om att göra sina föräldrar stolta och samtidigt själva få en erkänd och respekterad position i samhället? Kan etniskt underläge i samhället kompenseras med akademisk framgång så skulle en ökad stressupplevelse för dessa ungdomar inom studier vara förklarliga.

Tove – Att ledsaga och hjälpa sina barn, att bli kloka, lyckliga och goda människor som vuxna...

Halime – Uppfostra dom lyckligt, lyckligt i sin familj. Självförtroende. Att gå till skolan, det är mitt önskemål för mina barn. Att dom inte ska vara besvärliga för sina kamrater och lärare, ända från förskolan. Att dom ska få självförtroende. Lugnt och bra liv.

Veronika – Trygghet, skulle man kunna säga.

Halime – Glädje och kärlek. Det är framför allt.

Mirah – Uppfostran betyder jättemycket, kan man säga. Det är allt som barnet har med sig från hemmet. Första skolan är från hemmet. Hur man ska uppfostra sina barn, hur man lär dom. Sen kommer skolan. Jag tror uppfostran betyder jättemycket. Man ska lära dom hur man klarar sig i samhället och i livet. Och det är hemma som det börjar och påverkar barnets liv.

Här talar Mirah i nästan exakt ordalydelse som titeln på Winnicotts *Det är hemifrån man startar* (1991) och hennes resonemang är i överensstämmelse även i övrigt. Veronika talar om vikten av trygghet, vilket är en basal term i utvecklingspsykologisk teoribildning, inklusive de pedagogiska modellerna (Bee 1997; Forster 2009; Gerhard 2008; Havnesköld & Risholm Mothander 1995; Juul 1997; 2005; Klein 1988; Stern 1991; Winnicott 1991, 1998).

Kalila – Jag vet själv att jag älskar barn, jag älskar mina barn och alla älskar sina barn, jag ger de allt jag kan, frihet men på rätt sätt. Jag vill kunna vara stolt över dom. (...) Jag tycker om att ha en stor familj... Jag tycker att man ska hålla ihop, inte splittra familjen. Jag vill inte att dom går ifrån mig, jag försöker prata med dom, jag vill att dom ska tycka om varandra. (...) Vi diskuterar tillsammans, dom vet vad som är rätt och fel. Dom får göra allt dom tycker om, dom får göra tatueringar, fast på rätt sätt, bara dom inte skadar sig...

Donia – Mycket av det ni sa... kärlek är mycket viktigt i familjen... det är alltid svårt när det är stora barn och små barn i huset. Jag vill två saker, det har jag alltid sagt: kärlek och respekt vill jag ha i min familj. Och sen försöker jag mitt bästa att få dom att kunna stå stadigt ute i världen. För det är så svårt och det är så mycket som händer ute. Så att jag försöker förklara för dom att det inte är så lätt där ute som man tror, det är mycket svårt. Och det är inte säkert att alla ställer upp som vi, det är inte fullt med kärlek och så. Och jag säger att det är mycket viktigt att dom tar hand om varandra, att dom ställer upp för varandra, har respekt...

Arbetet som uppfostrare kräver mycket av tid och mödrarna påtalar att uppfostran måste ske i kärlek. Locke (Hedin 2007) förutsatte att föräldrar av naturen älskar sina barn, vilket också är Kalilas uttalade förförståelse. I Donias tal kan man tolka in att världen utanför inte alltid är kärleksfull, tvärtom svår att vara i, men att hon har en förhoppning om att kärleken hemifrån ska lära barnen att ta hand om varandra och skydda mot utifrån kommande ont. Gerhardt (2008) beskriver moderskärleken likt en skyddande hinna.

Nadia – Jag upplever att uppfostran alltid är individuell. (...)

Lamya – (...) Det beror på barnets personlighet, vissa barn är väldigt bestämda. Man kan inte prata generellt om vad som är svårt med att uppfostra barnen, det beror på personligheten. En del lyssnar från första gången, medan andra kan säga: ”Varför ska man inte göra så? Hur vet du att man inte ska göra så? Är du säker att man inte kan göra så?”. (*Skratt*)

Maryam – Många tycker att det är fel att bli arg på barnen, men jag tycker att man behöver bli arg ibland om dom gör något fel och säga till. Det behövs ibland att man höjer rösten. Med min erfarenhet så gör jag det efter ett tag och jag har märkt att hon lugnar sig då. Jag har två barn, men det är två olika. Dom har två olika världar. Min son och dotter är helt olika personer. Han tyckte inte om musik till exempel, han vill sitta vid sin dator hemma eller gå ut och träna. Men hon – varje dag vill hon gå på fest. Hon har en massa kompisar. Men inte han. Och jag har

uppfostrat dom båda två. Men dom har två olika personligheter. (...)

I litteratur behandlande psykologiska och biologiska utvecklingsteorier beskrivs normalutveckling och utvecklingsavvikelser i generella termer. (Bee 1997; Havnesköld & Risholm Mothander 1995; Hwang & Nilsson 2003) I litteratur kring föräldraskap beskrivs ofta vanligt förekommande situationer där det kan uppstå konflikter och problem i förhållande till ålder och pedagogiska lösningar föreslås. (Forster 2009; Juul 1997; 2005) Min reflektion här är att mödrarna återkommande påtalade det unika för varje enskilt barn, och att man också fick anpassa sin uppfostran till det speciella barnet. Generaliseringar låter sig inte lätt göras, vilket heller inte ska eftersträvas om man vill vara den goda modern – den som vet att känsligt följa sitt unika barn. Utifrån kommande råd som är okänsliga för det alldeles speciella mor-barnförhållandet skulle kunna få modern att misstro sin egen förmåga om att vara alldeles tillräcklig bara genom sin egen lyhördhet inför barnet. Jag menar att de generella föräldrastödsprogrammets lämplighet genom sin grovhuggna struktur, kontra mödrarnas utsagor om vikten av finkänslighet, kan ifrågasättas.

6.2.2 Förebilder och råd i uppfostran

På fråga om vem mödrarna vände sig till för råd och hjälp kring sina barn nämndes främst systrar, väninnor och lärare; andra kvinnor med erfarenhet och som på något sätt kände deras barn. Fäderna nämndes mer sällan, om det berodde på deras självklara (implicita) stöd eller att mödrarna främst tog råd och hjälp av andra är oklart. Mödrarna hade erfarenheter av att barnen lyssnade mer på fadern i sammanhang av gränssättning, men att det blev allra bäst när föräldrarna var av samma åsikt inför barnen. Mödrarna hade vissa gånger vänt sig till föräldrarådgivningstelefon och barn- och ungdomspsykiatri. Inte någon mor nämnde insatser genom föräldrastödsprogram.

Anna – Innan jag fick mitt första barn, tänkte jag att jag i alla fall visste vad jag *inte* ville vara som mamma. Det var viktigt för mig. Utifrån det skapade jag hur jag *ville* vara, för jag visste hur jag inte ville vara. Så tror jag att alla gör på något sätt; man tänker på hur man inte vill vara. Man ser människor runt omkring sig... så vill jag inte bli...

Berit – Man nog mycket präglad av egna föräldrar. Hur man blivit uppfostrad själv. Och man uppfostrar nog väldigt lika, tror jag, många gånger...

Anna – Fast man inte vill...

Berit – Jag tycker att jag själv fått en bra uppfostran, och jag försöker föra över det på mina barn också.

Anna – Jag tycker inte att jag fått någon bra uppfostran. Och jag har nog varit väldigt kritisk mot mina föräldrar och jag har känt att jag velat göra på ett annat sätt. (Anna berättar här om föräldrar i yrkeskarriär som hon upplevde var självupptagna och ägnade barnen för lite tid.) ... och ändå jobbar jag nu mycket själv, så jag gör väl samma som dom ändå...

Matilda – Jag tror att det påverkar jättemycket hur min mamma var som mamma och hur min mormor var som mamma, hur jag själv tycker att mina barn ska vara och vad som är viktigt. Att man ska vara hel och ren, att man ska vara väluppfostrad, det har jag fått från mina släktingar. Det arvet bär jag på. Värderingar... och så påverkas man av hur man lever, vänner så klart, och sin utbildning och vad det nu kan vara...

Yasmine – Både föräldrar och samhälle tillsammans, påverkar i uppfostran.

Tove – Jag är väl inte så nöjd med hur jag hade det... jag känner att jag inte vill göra likadant som mina föräldrar. Jag har mer spanat in andra. (...) Jag har nog utformat det mycket själv, efter människor som jag inte är släkt med, men som jag tycker om, kloka människor, vänner, det jag läst mig till, ute i samhället... det som jag tycker stämmer med hur jag vill vara som mamma, ideal som jag snabbt upp...

Leyla – Det har varit samma för mig...

Kalila – Jag får mycket från mina vänner. Och kusiner. Jag går ofta och frågar. Jag har kontakt med mina barns barnmorska, jag har fortfarande kontakt med henne. Hon ger mig många råd. (...) Jag vill gärna veta mer. Jag blev jätteglad när ni frågade om jag ville komma hit och vara med. Jag vill lära mig från andra. Från andra lär man sig. Och jag tittar på familjefilmer. Jag älskar det. Och ibland sitter vi alla tillsammans, mina barn, och tittar. Jag älskar sådana filmer

för man lär sig. Dom ser då att mamma inte bara tjar, så att dom ser vad som kan hända, varför mamor tjar...

Egna mödrar fick för ett flertal kvinnor stå som förebild i moderskapet, men verkade däremot rådfrågas sällan i själva uppfostran. Mödrarna förklarade detta med att tiderna eller kulturen nu var så annorlunda att de inte skulle kunna ha så stor nytta av deras råd här idag. Juul (1997) skriver om hur det senmoderna samhället skapar osäkerhet inför uppfostran eftersom gamla ideal och traditionell familjebildning inte längre självklart går att referera till.

6.2.3 Uppfostran och aga

I två av intervjuerna uppkom kortare diskussion om fysisk bestraffning av barnen. Mödrarna som uttalade sig i detta sammanhang var alla negativt inställda till aga, men talade om att barnen kunde uppträda provocerande och att man som mor fick sitt tålamod satt på prov.

Rania – Men, som du sa, du kan använda din mammas erfarenhet (*vänder sig till Susanne*), men det kan inte vi. I vår religion, i vår kultur var det annorlunda än här. Där är det lite strängare. Jag kan inte vara så sträng som min mamma var. Det blir helt fel.

Noshin – Och vi får inte heller. Barnen lär sig redan på dagis: ”Om någon kommer och slår er så kom och säg till oss”. (...) Min son spelade fotboll med sin pappa, han fick ett blåmärke. Alla känner oss. Dagensfröken frågade hans pappa direkt vad som hänt. ”Vi spelade fotboll.” sa hans pappa, men min pojke svarade inte då, han blev bara så här (*visar med huvudet hur han tittade ner*), och hon blev misstänksam direkt. Till och med om man vill vara extra sträng, får man inte det. Men våra föräldrar fick vara det, det var naturligt.

Susanne – Ja, jag har ju ingenting att jämföra med på det sättet. Men däremot har jag ju tryckt ner dom i soffan och sagt: ”Nu räcker det!”.

Noshin – Man ska veta var gränsen går när man uppfostrar barnen och lär barnen. Som mamma, som förälder, man ska alltid visa en mjuk sida. Plus att man ska höja rösten ibland, det behövs. Men extra sträng får man inte vara.

Matilda – Den här regeln att föräldrar inte får slå sina barn i det här samhället, det tror jag påverkar jättemycket. Jag tror att fler hade slagit sina barn om det inte fanns en lag. Det är ju svårt (...) för ibland blir man lätt så arg att man vill slå dom, man blir ju helt galen liksom. (*Andra skrattar lite i bakgrunden*) Men då finns det en spärr att det är förbjudet. Det tror jag är bra... det blir i alla fall färre som gör det...

Extra sträng får i Noshins uttalande tolkas som aga, vilket alla är överens om inte är bra. Noshin menar att Susanne (enkelt) kan använda sig av egen (svensk) erfarenhet från egen uppfostran (utan aga), men att invandrade kvinnor måste lära om. Hur man hanterar konfliktsituationer i hemmet på pedagogiskt vis, utan att tillgripa bestraffningsmetoder, finns råd om i omfattande litteratur (Forster 2009; Juul 2005) och ges också genom föräldrastödsprogram i olika regi över landet.

6.2.4 Uppfostran under tonårstiden

Oron för allt som kan hända barnen under tonårstiden tär på mödrarna, mer eller mindre. Mödrarna önskar och eftersträvar att barnen (i tillit) ska kunna berätta *allt* för dem – i syfte att då kunna hjälpa dem i svårigheter. Mödrarna talar om att man inte får vara *för* sträng och begränsande i uppfostran eftersom risken är att barnen då gör förbjudna saker i hemlighet och drar sig ifrån hemmet. Samtidigt säger mödrarna att en bra förälder är bestämd, att det är föräldrarna som ska bestämma i hemmet och att det är bra för barnen att ha tydliga regler att följa.

Noshin - ... Man lär sig med åldern, på barnen också... Jag menar nu, när min son är 15, han är liten för mig, men han tycker själv att han är stor kille. Nu blir det lättare för mig att uppfostra min yngre son, för jag har lärt mig av min äldre pojke. Jag menar, alltid är det svårt att lära sig någonting nytt, allt jag gör nu är fel i hans ögon, han tycker att han har rätt, men det tycker inte jag... Det här med uppfostran, man lär sig mer och mer med år, med tid, som Maryam sa. Man får erfarenhet, man lär sig av andra. I den här åldern (*vänder sig till Susanne*) är dom envisa...

Susanne – Jag vill hellre att mina barn berättar allt för mig och att dom är ärliga och att man tillåter - till en viss gräns - så att man får veta när dom är ute, än att dom är tysta...

- - - - -

Zeinab – Dom måste berätta för mig, även mina elever.

Nadia – Jag tror inte att dom berättar allt!

(skratt)

Zeinab – Det har hänt vissa grejor och min pojke kom direkt till mig när jag öppnade dörren och berättade allt. ”Mamma, det har hänt... men bli inte arg på mig!”. Jag blir aldrig arg på dom, aldrig.

Berit – Jag tror oftast att man ser på sina barn om dom ljuger, jag säger det till dom att det inte är någon idé att ljuga, för det ser jag på dom... Det är viktigt att säga till dom: ”Vad som än har hänt, måste ni komma till oss och berätta.”

Zeinab – Ja, att dom inte känner sig rädda eller så. (...)

Kalila – Det är mycket lättare om jag får veta allt, att dom talar sanning... att dom kommer till mig och inte går till någon annan.

Anna – Det är riktigt. Dom ska veta att min mamma ställer upp för mig vad som än har hänt. (...) Det är min mamma och hon kan bli arg, men det är ändå min mamma, det är viktigt. (...) Mina stora pojkar, som är fjorton och sexton, där kan jag redan nu känna att det är en mil emellan oss, och ibland tänker jag... jag har fött dig... du är lång, du är bred... Vem är du? Min stora kille börjar ta ganska stort avstånd, så vi sitter och tittar på tv på fredagskvällen med lillasyster och så, och då går han förbi bara... ”ähhh” och så går han bara.

Nadia berättar om svårigheter att som mor följa förändringen hos en växande son, bland annat hur hon skulle hantera situationer som handlade om flickvän och sexualitet:

Nadia – (...) Han sa: ”Jag vet vad Ungdomsmottagningen är. Jag vet vad som gäller. Jag vet hur man skyddar sig (...) du behöver inte vara orolig.”. Det var mitt första barn. Sen vande jag mig. Det blir en vana faktiskt. (...) Han hade flickvän och jag vande mig. Det var hans hem och rum som sagt, det var *hans* revir.

Anna – Barnen blir stora. Det är svårt att acceptera det. Dom har varit ens lilla barn. Plötsligt börjar dom bli någonting annat. Det är svårt...

Svårigheter i att styra tonåringarna som mindre barn beskrivs; en naturlig och nödvändig kontrollförlust som för mödrarna i olika grad har svårt att hantera. Bee (1997) skriver om tonårsutveckling där den oundvikliga (mer eller mindre stora) konflikten med föräldrar finns i behovet av frigörelse och självbestämmande. Klein (1988) skriver om sunda respektive osunda bindningar mellan mor och barn. På ett helt självklart och naturligt sätt talar mödrarna om hur viktigt det är att finnas för sina tonåringar i alla lägen. Teorierna om familjen som trygg bas och den stora betydelsen av den finner vi i Winnicotts (1991 s. 140) resonemang i sammanhang om erfarenheter utanför hemmet och återvändandet: ”Det vanligaste mönstret är att barnet i skolan blir upphetsat av att upptäcka nya saker (...) medan vid samma tid barnet hemma är konservativt, tillbakadraget, beroende, nära panik, skyddat från kriser av mammans eller någon annan närståendes känsliga anpassning.”

Samtalet fortsätter på tema om svårigheter att som mor följa barnen i växt och mognad och att göra nödvändiga nya anpassningar i föräldraskapet. Klein (1988) beskriver moderns och barnets positioner både i förhållande till varandra och på inre psykiska nivåer, vilket handlar om sammansmältning och separation genom alla faser i livet. Vetenskapliga studier om barnets och ungdomens biologiska och psykologiska utveckling, satta i en social och kulturell kontext, tillika skolor om familjedynamik och olika stilar i uppfostran redovisas av Bee (1997).

Berit – (...) Det som är jobbigt är att man får reda på så himla lite. Man får dra ur dom. Ju mer man frågar ju mindre får man ut...

Zeinab – (...) Min dotter är sjutton år, hon tycker att jag överdriver eftersom jag ringer hela tiden. Jag kan inte låta bli. Jag vill jättegärna låta bli att ringa så ofta, jag vet var hon är och vad hon gör, men ändå, jag kan inte låta bli... Märkte ni? Jag hade telefonen i bilen, jag kunde inte sitta kvar här utan telefonen, jag gick och hämtade den (...)

Berit – Som mamma, man har ett väldigt stort kontrollbehov, man vill veta allt och ha koll på allting.

Zeinab – Men jag tycker själv att jag är extra... alla som känner mig vet att jag är så... (...) Jag låter inte min dotter gå ut ensam. Jag själv hämtar och lämnar henne.

Kalila – (...) Jag har kontroll och det är viktigt att ha kontakt med dom när dom åker till kompisar, annars får dom inte gå iväg. Ibland tycker dom inte om det, dom tycker att jag överdriver, att jag ringer för mycket, dom tycker inte att jag ser att dom är stora pojkar. Dom tycker inte att jag litar på dom, dom är femton och sexton år. (...) Den äldste tycker inte om att sitta hemma, han blir väldigt rastlös. Han vill bara ut. Jag kontrollerar honom i smyg för jag vill inte att han ska bli arg. (...) Han var bjuden på fest i helgen, då klädde jag på mig och gick ut (...) gick flera varv runt lokalen, jag var där mer än en och en halv timma. (...) Jag var orolig för att dom skulle röka cigaretter och dricka alkohol...

Anna – Jag förstår precis.

Donia – Det är svårt att vara mamma...

Kalila – (...) Min mamma sa att hon hellre ville vara en hund än mamma. Hon tyckte att det var mycket svårt att vara mamma.

Berit – Det som är jobbigt, eller ja, både jobbigt och bra, är att man är mamma hela sitt liv. Man kommer aldrig att sluta oroa sig. Det vet man ju själv.

Anna – (...) Vi kanske inte bara ska fostra vår barn utan vi ska lära dom att leva också... och det är det som är faran med att kontrollera sina barn för mycket. Jag har också tänkt på det här kontrollerandet, jag vill veta vad dom har för läxor, när ska du göra det? ... Men jag har tänkt att jag ska träna mina barn att leva också (...) så det finns en baksida med att kontrollera sina barn för mycket, för då lär dom sig inte att bli egna individer och att tänka själva. Det är också viktigt, för man måste också göra misstag för att lära sig. Av livet. Misstag är erfarenheter. Och det måste dom göra också och det måste man få göra när man är femton, det behöver man för att växa som människa...

Nadia – ... bara det blir små misstag...

Hanan – Som en stor libanesisk författare sagt: Ni äger inte era barn.

Yasmine – Nej, för dom kommer inte att var hos dig hela livet... alltså du föder dom, uppfostrar dom, visar dom vägen dom ska ju fortsätta – du kan inte hålla dom i repet ”kom tillbaka, kom tillbaka!”.

Ibland kan tyckas att mödrarna liksom vill krypa under skinnet på sina barn, oron och kontrollbehovet tar över och det handlar inte längre om sund omsorg. Mödrarna säger att de själva blir lugnare och kan hjälpa sina barn bättre om de får ”veta allt”. I studie av Moberg (2009) framkommer att ungdomar i de segregerade förortsområdena (samma som i denna studie) talar om att deras föräldrar överlag är det viktigaste stödet för dem, men att man kan föredra att tala med kompisar eller andra då man inte vill belasta eller oroa föräldrar i onödan.

Mirah – Tonåren är den svåraste perioden att vara barn. Dom tänker på ett annat sätt, dom vet inte vad dom vill, dom är inte vuxna och inte barn, det är jättesvårt. Och deras liv förändras mycket. (...) Dom vet inte själva vad dom vill och vad dom gör. Dom gör en massa saker. Dom ändrar sig, blir oroliga. Jag tror att det är mest att dom inte kan koncentrera sig. Dom vill inte vara barn och dom vill inte vara stor heller. Det är svårt. (...) Det blir krig, kaos.

Tove – Hela den här frigörelsen är ju också svår som förälder, den är ju inte bara svår för barnen. När ska jag backa? När ska jag låta honom vara? Eller när ska jag stå där och banka på dörren? Det är ju jättesvårt som förälder det här med närhet och avstånd. Ska jag i alla fall nu inte ge mig när han är ledsen? Det var ju lättare när dom var små, då ville dom ha en hela tiden.

Soheila – Man kunde trösta dom. Det var jätteenkelt, men det är det inte nu.

Mödrarna beskriver precis det crescendo som kännetecknar tidig adolescens. (Bee 1997) Anna visar på vilja att låta barnen göra egna erfarenheter i tro på att det berikar deras liv, visar inte oro för att ”misstagen” skulle skada dem, tvärtom. Nadia (och andra mödrar) visar på mer av kontrollbehov och oro. Balansgången mellan att vara för lite involverad i barnets liv, eller att å andra sidan riskera kränka barnets integritet och hindra växande blir under tonårstiden en särskild utmaning i moderskapet.

6.2.5 Skolmiljön

Det är andra spelregler som gäller i skolmiljön än hemma. Barnen anpassar sig till omständigheter som råder där och uppför sig inte alltid så som mödrarna önskar, mödrarna nämner mekanismer i gruppsytryck. Mödrarna efterfrågar en självklar vuxenauktoritet och tydliga och mer strikta regler i skolmiljön gällande såväl uppförande- som klädkoder. Det fanns inga skillnader i åsikter här mellan svenska och utländska mödrar; uppfattningen var att föräldraskapet skulle underlättas om skolan kunde leva upp till detta. Mödrarna samtalade under en längre tid om hur barnen bör/inte bör klä sig, fördelen med skoluniform, mode som sätter press på ungdomarna och kostar föräldrar stora pengar.

Maryam – Men jag vet inte vems ansvar det är att det blir så våldsamt? I skolorna... Nästan hälften av mina lektioner går åt till att uppfostra barnen. (...) Om det händer någonting talar jag med rektorn, och jag säger till eleverna vad som händer om dom bråkar; det blir polis. (...) Det är sånt både skolan och föräldrarna måste säga.

Susanne – Många barn vet hemifrån vad som är rätt och fel... men när dom kommer till skolans värld får dom en annan personlighet. För att det är precis som om det är tillåtet att bete sig hur som helst där. (...) Jag vet en skola där jag bor där dom har hårdare regler som gäller om man inte uppför sig på rätt sätt. Dom har ett upplägg på skolan som dom går igenom med föräldrar och barn innan man börjar där. Och det är helt lugnt. Dom vet vad som gäller. Dom får inte ha opassande klädsel: så här (*skratt – drar ner tröjan*), eller keps och mössa. Sen får dom ju ha viss personlighet på sin klädsel naturligtvis, men den får inte var så utmärkande så den stör. Jag har pratat med en lärare som jobbar på den skolan, han sa att det är himmelriket att jobba på den skolan när han jämförde med en annan. (...) Alltså jag tror att reglerna skulle behöva vara hårdare i skolan. Det skulle vi föräldrar uppskatta. För jag tror att det är så; att hemma *vet* barn, men i skolan är det precis som om allt är tillåtet.

Noshin – Det är sant. Barnen vet exakt vad dom lärt sig hemifrån. Dom är annorlunda i skolan, dom har en annan personlighet i skolan. Jag ser på min son (...) han är tuffare i skolan. Jag frågar honom varför? Han svarade: ”Om jag inte gör så och så, blir det si och så och så”. Jag vill inte säga vad han sa... men han måste anpassa sig till skolans miljö.

Susanne – Men det är kompisarna tror jag. För det är nåt... gruppsytryck... regler (...) Barnen vet sina rättigheter i Sverige idag... en vuxen får inte ta tag i mig... och slå mig. (...) Alltså, dom lärarna har ingen auktoritet, det hade dom förr. (...) Jag vet inte riktigt hur jag ska säga det på ett bra sätt, men om ni förstår vad jag menar?

Aisha – Menar du att det är barnen som bestämmer i skolan och inte lärarna?

Susanne – Ja, och det är klart att det är fel.

Aisha – Dom måste se lärarna som föräldrar. Mamma och pappa bestämmer hemma och i skolan bestämmer läraren. Där bestämmer inte barnen.

Susanne – I lågstadiet, då är det kvar, då är dom så små och dom vuxna är stora. Men på högstadiet...

Noshin – Ja, då är det värst... kärlek och sånt...

Att det är hemifrån man startar och att det är familjens värderingar som lägger grund för barnens mående och beteende är både mödrarna och forskning överens om. (Forster 2009; Klein 1988; Winnicott 1991). En viktig faktor i tonårsutvecklingen är socialisationsprocessen där andra ungdomar övertar föräldrars roll i identitetsskapandet. Förklaringar till beteende kopplat till gruppträckets genomslag i detta sammanhang ges exempelvis av Bee (1997). Skulle ungdomen, utöver en stökig klassrumsmiljö, uppleva det meningslöst att studera på grund av olika former av diskriminering eller se få arbetstillfällen i sikte, kanske väl så goda hemförhållanden inte är tillräckliga för lyckade studieresultat.

6.2.6 Risker i samhället

Mammorna talade om stor oro för sina barn när det handlade om vad de skulle kunna råka ut för när de rörde sig ute i samhället. Oron handlade främst om dåligt inflytande från andra personer, gruppträck från andra ungdomar, att de skulle råka ut för våld, eller komma i kontakt med alkohol och droger. Mödrarna försökte skydda sina barn och stoppa oönskade händelser i förväg på olika sätt. Det handlade om förbud och förmaningar, men främst hoppades mödrarna på att i förtroendefull dialog med ungdomarna få dem att anförtro sig så att de skulle kunna hjälpa dem vid behov. Flera av mödrarna rörde sig ute i närmiljön i övervakande syfte, detta gällde såväl svenska som utländska mödrar, både på landsbygd och i förort. Mödrarnas oro för ”stranger danger” i närsamhället, kontra ungdomarnas önskan ut kunde skapa konfliktsituationer.

Rania – Jag har bott i Dalsland, i ett litet område och fick höra: ”Här är bra för dina barn!”. Vi har nyligen flyttat hit till Göteborg. (...) Jag har varit försiktig förut, jag hade inte velat flytta till

en stor stad. Det finns så mycket som man hör, man blir lite lurad...

Susanne – Men det är ju inte så... för i små städer... ibland har det inte alltid med uppfostran att göra, eller var barnen hamnar, för dom är olika (...) och ibland spelar det ingen roll vad man säger.

Maryam – Vi bodde i ett område, det var jättestora problem, lägenhetsbråk och sånt. Min son är jättekänslig. Jag var så orolig. Nästan femtio procent av barnen där hade drogproblem. Jag visste inte vad jag skulle göra? Herre Gud vad skulle jag göra? Jag gick ner till fritidsgården, gick med cykeln på kvällarna. Jag gick runt stället där dom var, som en polis. Till och med min pojkes kompisar sa: ”Titta, där kommer din mamma. Hon är polis!” (*alla skrattar*) Jag kom och kontrollerade. Jag kontrollerade nästan alla. Och han blev så arg på mig, han sa att jag skämde ut honom inför hans kompisar. Jag tänkte, på den tiden, att jag kanske gjorde fel, men jag kunde inte sluta. (...) När han var tjugo år flyttade vi därifrån. (...) Sex år senare sa han sa till mig ”Mamma, du gjorde rätt.” Jag räddade hans kompisar också, inte bara honom. Turkiska och arabiska, till och med svenskar, dom gjorde ingenting när dom visste att det var en kontroll som kom hela tiden.

Susanne – Om min dotter ska på disco så måste hon tala om när det är slut och jag kommer alltid och hämtar. Det spelar ingen roll vilken tid. (...) Ja, vi bor ju så långt ut på landet så dom kommer aldrig att komma hem på något annat sätt. Jag har kompisar som har äldre barn som säger att det är så himla bra att bo på landet för att dom är tvungna att ringa och bli hämtade, det finns ingen buss som går hit. (...) Det är ju mest svenskar där jag bor, det har absolut inte med kultur att göra egentligen, det har med uppfostran att göra.

Noshin – Absolut.

Det (ogästvänliga) bostadsområde Maryam beskriver har jag själv kännedom om, och kan därför förstå hennes oro. Maryam har känt sig tvingad att ta sig ut och uppmärksamma barnen själv, det blir uppenbart att Maryam här inte kunnat lita på att polis, socialtjänst eller andra civila personer i området hade gjort miljön tillräckligt trygg. Betydelsen av *plats* när det gäller faktiska risker i miljön, och föräldrars goda skäl till oro för sina barn, ges i forskning belägg för av Pain (2006). Killén (1993) hänvisar till ett flertal forskningsstudier på ett komplext samspel mellan dåliga ekonomiska, sociala, fysiska och emotionella förhållanden som ökar sannolikheten för fysiska övergrepp på barn. En enda belastningsfaktor behöver inte utgöra någon stor risk, men flera kan ha en kumulativ effekt.

Ulrika – Min plan är att om de vill på fest, ska jag alltid vara hemma och finnas där. Och jag är

med i nattvandringarna, det tycker jag är jättebra. Uppe i skogarna där vi bor, det är lite skillnad mot i stan, där är det knappt en unge ute, utom vid sjöarna.

Veronika – (...) Vi har lärt känna andra föräldrar genom barnens idrott. Vi bor ju på landet, och det är kanske ännu viktigare här att ha koll på vilka föräldrarna är, det känner vi.

Mmmm... andra håller med

Halime – Det är lättare om man bor på landet, eller en mindre stad när man har barn.

Veronika – Nu är ju inte dom så gamla än, dom kan ju inte åka in till stan och så... visst kan han åka buss och så, men får inte in till stan.

Halime – Det kommer, när dom fyller sexton kan dom åka själva...

Berit – Det som är viktigt, tycker jag, är att man känner barnens kompisar. Och att man helst också vet vilka föräldrarna är. För ofta kan dom ju säga så att: "Alla får utom jag.". Och så kollar man det. Dom vet att man känner föräldrarna och har kontakt då, och då kan man samarbeta föräldrar emellan...

Anna – Det kan jag också tycka är skönt; "Säger du nej, så säger jag nej, så bestämmer vi att vi säger nej nu: - Ni får inte åka in till Liseberg sent på kvällen."

Ulrika och Veronika berättar om helt annan erfarenhet av närområde – lantligt jämfört med förort. Alkohol, droger och våld är förstås också förekommande i mindre samhällen, möjligheten för att dölja sådant på dessa platser kan också vara lättare. Pain (2006) påtalar att kritiken som riktats mot det "paranoida föräldraskapet" utgår från föräldrar som kringskär sina barn i onödan i privilegierade medelklassområden. Barn utsätts för faktiska risker på ett mer frekvent och påtagligt sätt i andra, eftersatta områden och föräldrars oro kan därför vara fullt befogad. Beck (1998) skriver om den

handlingsberedskap vi nu ständigt är satta i inför ”risksamhället”. Vi agerar för att förhindra kommande problem, vi vill föregripa kriser innan de uppstått och eliminera skadlig utgång. Hedin (2007) skriver i sin artikel om Locke om den historiskt kända rädslan för främlingen och den farliga, oönskade inverkan samhället där ute kan ha på barnen.

Halime – Framför allt måste man ha ett samtal med sitt barn. En gång i veckan. Minst. Sitta i lugn och ro. Som en kompis, inte bara som mamma. Prata och prata för att öppna sig, på olika sätt. Ha det mysigt, kanske titta på en film tillsammans. Och så kontakt med läraren. Det är jätteviktigt. Hur går det i skolan? Eller på fritids. Och så bjuda in kompisarna, kanske titta på film med dom hemma. På det sättet kommer du att känna barnen. Din oro kommer att minska då, det tror jag.

Leyla – Man ska prata med dom, hela tiden. Vad har du gjort? Och inte gjort?

Tove – Och att man finns med, det tycker jag. Att man finns med i olika sammanhang. (...) Prata med dom andra barnen också, det är nog lite mitt sätt att försöka överbrygga, på nåt sätt. (...) Man vill ju alltid skydda sina barn. Dom får ju inte vara med om någonting ont. Det tycker jag är så svårt – jag kan ju inte skydda dom längre.

Veronika – Man vet inte alltid vilka dom är med...

Tove – Man kan inte skydda dom som när dom var små. Nu måste dom ju ut. Och jag kan inte skydda dom. Det tycker jag är jobbigt. Att dom liksom... Är dom redo nu?

Halime – Man är rädd ja...

Flera stämmer in

Flera pratar i munnen på varandra

Halime – Det beror på vilka kompisar dom är med... om man känner dom...

Veronika – Visst, man kan ha tider som dom passar. Min pojke är väldigt bra med tiderna, han kommer hem när han ska. Men jag vet ju inte om han råkar träffa på fel personer därute...

Halime – Ibland accepterar dom inte tider.

Veronika – Än så länge gör han det, men du har äldre barn...

Tove – Men då får man hoppas att dom har det omdömet då, jag försöker trösta mig med det, att jag har lärt dom det, att dom vet vilka man kan lita på och inte, men det vet jag ju inte... Jag kan bara hoppas och tro och hålla tummarna för det.

Veronika – Grupptricket. Det är inte lätt när man är tonåring att stå emot: ”Kom igen nu, nu gör vi det här!”. Jag har sagt att han ska gå då. Det är inte lätt, det är så många faktorer som är...

Halime – Det svåraste är samhället. Skolan, först och främst. En massa mobbning i skolor. Ibland vill dom inte göra någonting dumt, men måste visa sig – han gör saker även om han egentligen inte vill.

Veronika – Det är grupptrick.

Tove säger att hon hoppas på sina barns egna goda omdöme när de rör sig ute bland andra och att hon genom sitt eget inflytande lärt dem detta under uppväxten. Mödrarna hoppas att familjens värderingar inpräntas och används av ungdomen i sociala sammanhang utanför hemmet (också som skydd) och kan trumfa över allehanda ont utanför hemmet. Återigen är det goda moderskapet och föräldrars omsorger den enda grund man har att förlita sig på när barnet träder ut på egen hand. Modern har att stå ut med sin oro och ungdomen måste alltid kunna känna sig välkommen hem. Bee (1997) och Winnicott (1991) skriver på detta tema. Hwang & Nilsson (2003) hänvisar till Freuds teorier om ett så kallat (integrerat) överjag; barnet får härigenom en inre egen styrmekanism och när detta utvecklats väl, är barnet mogen att själv avgöra i frågor om rätt och fel.

6.2.7 Skillnader mellan flickor och pojkar

Några av mödrarna från Mellanöstern begränsade sina flickor mer i att röra sig utanför hemmet än sönerna, detta hängde främst samman med oro för sexuellt umgänge och dess konsekvenser. Flickorna riskerade att drabbas av dåligt rykte och social utfrysning i samband med sexuell aktivitet och livslång skada om de skulle bli utsatta för våldtäkt. Mödrarna oroade sig för sina söner gällande

våld. De flesta mödrar sa dock att de inte gjorde skillnad i regler mellan sina flickor och pojkar.

Zeinab – Jag gör ingen skillnad på min flicka och pojke. Jag har samma regler för båda. Men jag är alltid orolig för någonting. (...) Jag vet inte riktigt för vad... det finns allt där ute, man vet inte vad som kommer att hända...

Mirah – För mig gäller samma sak för flickor och pojkar, jag kan inte säga att den är flicka och den är pojke – att han kan göra allt för att han är pojke – nej – vissa saker får ingen av dom. I vår kultur får flickor inte träffa pojkar innan dom gifter sig, och du måste acceptera den här situationen. Om dom vill gifta sig helt ok, men pojkvän nej, och det tar lång tid tills dom förstår. Sen en annan sak... dom är inte så fria här, stackars dom... det är bara så... (...) Det finns regler och lagar i alla familjer och i alla kulturer; svenska, kristna, araber, muslimer, kurder (...) Min flicka, nu är hon sexton år, hon hade mest svenska kompisar när vi bodde i ett mindre samhälle förut, men hon kan inte vara som dom, vi är olika. Men hon har kontakt med dom, hon träffar dom ibland. Nu är hon med i vår kulturförening, är ledare för dom yngre. Hon tar lite från den svenska kulturen och lite från vår kultur, men det var inte lätt, jag blev jättetrött, hon blev jättetrött (*skrattar lite*) ... men nu, nu är det ok...

Veronika – Nu har vi ju vissa kulturella skillnader här. (...) Barnen förstår ju inte alltid konsekvensen av sitt handlande, den diskussionen kan vi ha hemma, med en tonåring. Min pojke har ändå rätt så stor frihet, och då får man ta ansvar...

Mirah fortsätter att anamma ursprunglig kultur där kvinnans sexualitet ska sparas för *en* man i ett *äktenskap*. Mirah uttalar först att hon ser lika regler för sina söner som döttrar, men strax förstås att det främst är flickan som ska hållas tillbaka. ”Stackarn” säger Mirah samtidigt, man kan förstå att mor och dotter haft konflikt i vad som ska gälla ifråga om regler i beteende, men tydligen är det värderingar som hör samman med föräldrars ursprung som gäller för flickan. Veronika går inte in i (undviker) diskussion om vad som skiljer kulturena åt i synen på vad som är tillåtet för pojkar respektive flickor, hon för istället (smidigt) in samtalet på tonårsproblematik som har att göra med frihet, regler och oro för vad de kan råka ut för i samhället i allmänhet.

Halime – Varför skulle flickorna inte få ha pojkkompisar? Varför gör ni den skillnaden hela tiden mellan pojkar och flickor? (...) Min dotter säger att pojkkompisar är mycket, mycket bättre än tjejkompisar. Tjejer är avundsjuka på varandra, men pojkar har mer respekt. Jag är mycket nöjd när min dotter är ute på stan med sina kompisar på café eller disco, när hon fyllde arton, med pojkar, för då behöver jag inte bli bekymrad över min dotter för hon har killkompisar med sig om det kommer någon dålig fram till henne, då finns det kompisar som kan rädda henne. (...) Jag har jobbkompisar som säger: ”Nej, har dom killkompisar så vill dom direkt ha sex.” ”Varför tänker ni alltid på sex när ni tänker på pojkar?” svarar jag då.

Veronika – Dom tänker att dom har andra avsikter?

Halime – Ja, andra avsikter... Men min son har många tjejkompisar, dom är som systrar, det är inte sex. Sex är inte så lätt som vi tror. Det är en känsla, det är kärlek, det är någonting helt annat. När man har bra uppfostran, bra förstånd, tänker man inte på sex på det sättet då. (...) Ja, det är en fråga om kultur, kultur och religion, när det gäller svårigheter i uppfostran.

Det torde vara lättare och mer tillåtet att ifrågasätta rådande normer inom egen kultur, än att göra det som utomstående? Från en utomstående skulle kritiken förstås enkelt kunna uppfattas som kommande från en ignorant oinuitierad, den utomstående kanske inte heller vill visa sig fördomsfull? Mammorna från Mellanöstern talade dock till antal, i övervägande del i termer som vittnade om en något försvenskad syn på sina flickors rätt till frihet i socialt samliv. Winnicott (1991) påminner oss om Freud som menade att människans sexuella (och aggressiva drifter) vill omedelbar tillfredsställelse och är starkare än förnuft och sociala behov – men samhällsligt oacceptabla. Människan kommer därför vara utsatt för ett ständigt lidande sprunget ur de ofrånkomliga motsättningarna mellan biologi och kultur.

Noshin – Flickorna får inte vara ute på nätterna. Inte ens killarna får vara ute. Att vara ute på natten, det är sån som skrämmer föräldrar. Speciellt för flickorna. Varför ska en flicka vara ensam ute på natten? Risken för att bli våldtagen och allt annat... Det är skrämmande. Det skulle förstöra hela hennes liv om hon blev våldtagen. (...) Därför kommer jag kanske att bli strängare mot min flicka. (...) Det kan hända att det blir bråk och killarna blir skadade, det är samma sak egentligen, men mest för flickorna... det är känsligare med våldtäkter och sånt. Dom vill inte gifta sig sedan, det blir andra problem. Om det är en grupp killar som är ute, det kan fixa sig efter ett tag. Men om en flicka blir våldtagen, då har hon hela sitt liv förstört.

Susanne – Men jag är nog lika orolig för min son. Jag tänker på våldet som ökat, så jag är rädd att han ska råka i bråk. För idag bråkar dom inte heller som dom gjorde förr. Idag slår man även om personen ligger ner, så slår dom tills dom inte rör sig mer...

Alla – Mmm... (håller med)

Yasmine - Pojkarna, dom är lite starkare, jag försöker säga det på det sättet till min flicka. Jag vill inte säga att det är för att hon är flicka som hon får stanna hemma. Jag vill inte ha den där

attityden hemma: - jag är pojke och kan göra vad jag vill, och jag är flicka, då går det inte. Jag vill säga det på ett finare sätt...: ”Det är lätt liksom att någon gör dig illa.”. Men killen, han är starkare, med armarna, så här... (*visar med egna armar på styrka*). Men ändå, min flicka tycker nej, hon säger nej: ”Jag kan också slå!”.

Ulrika – När det gäller statistiken, så är det faktiskt så att killar råkar ut för mer än tjejer...

Gällande rädsla för ”stranger danger” förklarar ungdomar i rapport av Uhnöo (2009) att det är en person som man av olika anledningar inte kan eller tror sig kunna försvara sig fysiskt mot. Pojkar uppvisar här en mindre grad av rädsla, man antar kunna försvara sig själv, alternativt få hjälp av vänner. Denna studie hänvisar också till tidigare forskning gällande betydelsen av kön och skillnader i upplevelse av utsatthet och rädslor för utifrån kommande hot och våld.

Yasmine – Ja, dom säger ju det. Min flicka säger också: ”Det är inte sant, det du säger.”. Jag kan inte säga emot, men för oss är det mycket svårare om det händer nåt för en flicka...

Ulrika – Man vill ju skydda sina barn.

Yasmine säger: ”... för oss är det mycket svårare om det händer *nåt* för en flicka...”. Med ”oss” får förstås - från annan kultur än den svenska, och ”nåt” betyder sexuellt våld mot flicka utövat av pojke. Här framkommer tankar om att flickor lättare skulle lida mer skada av att de utsätts för ”nåt” och att de också skulle vara mer utsatta eftersom de är fysiskt underlägsna pojkar och inte kan försvara sig. Detta förhållande ger Yasmine som skäl för att mer begränsa sina flickor i vistelse i offentligheten än sina pojkar. Resonemanget korresponderar med vad Uhnöo (2009) visar i sin rapport; det generella mönstret är att pojkar framför allt talar om rädsla för fysiska konsekvenser av våld (som inkluderar vapen) och flickor om rädsla för psykiska konsekvenser av våldtäkt. Uhnöo hänvisar till tidigare forskning (Gordon & Riger 1989) där flickors utsatthet i stort sett uteslutande framställs som sexuell och rädsla för våldtäkt har kallats för *the female fear*. Vad menar Yasmine med att det är värre för ”oss”? Kan det tolkas så att flickor med icke-svensk kulturell bakgrund skulle lida mer skada av en våldtäkt? Är det den skam som en våldtäkt innebär här Yasmine åsyftar? Att den skammen skulle bli starkare i Yasmynes ursprungskultur än i den svenska och att den sociala utstötning som skulle följa blir allvarligare för familjen och flickan?

Yasmine – (...) Jag försöker, som jag sa innan, verkligen inte ha den där svåra traditionen, den gamla, jag vill inte ha den hemma. (...) Men det går inte, det blir så här hela tiden (*slår ihop händerna så det smäller*). Jättesvårt. Som att pojken kan vara ute, men jag kan inte låta min flicka som är femton år gå ut, vara ute klockan elva, tolv. Förstår du? (...)

Hanan – Ja, kultur, hur man blir uppfostrad... (...) Folk får säga och prata hur dom vill om mina döttrar, för bara jag vet vad dom är för någonting, hur dom betar sig. (...) Jag har lärt dom att dom ska säga nej, dom ska vara självständiga. Sen struntar jag i vad området, ja grannarna, säger om min dotter kommer tillbaka klockan elva eller tolv på natten. (...) Jag släpper det för jag har fått mycket kunskap, förstår du och läst... Vissa saker som var tabu hos oss... (...) Jag kanske accepterar att min dotter är sambo med en kille, att hon har pojkvän, men då kommer släkten kanske att ifrågasätta: "Varför har din dotter en pojkvän? Vi skäms! Det är tabu!" (...) Du är övertygad om att du gör rätt – du skadar inte andra människor, du gör ingenting olagligt, ändå står man liksom där och man backar. Jag har sett många som säger: "Vi vill leva vårt liv som alla svenskar gör, men det kan vi inte.". För har man en stor släkt som upptäcker att min dotter är sambo med en kille, eller är kär i en kille från Kroatien, eller svensk kille – tänk vad dom ska göra... Då kommer det att vara hemskt. (...) För du vet hur det är i vårt hemland, släktingar har också makt, inte bara pappan bestämmer hemma. I vissa fall så är det farbröderna, morbröderna, kusinerna till och med kusinerna, alltså killarna...

Yasmine visar på en kollision när hon slår ihop händerna, en gestaltning av kulturkrock. Hanan talar om maktordningar där män står överst, släkten har mer makt än det (svenska) samhället i värderingshänsyn och den unga flickan blir i konsekvens helt utlämnad till denna struktur. Hedersbegreppet ligger utanför denna studies frågeställningar, men måste nämnas i sammanhanget. Ojämligheten mellan könen finns här beskrivet av Beck (1998), intersektionalitet hos des los Reyes & Mulinari (2005) och kvinnorollens djupgående effekter på kvinnors hälsa Charles et al (1999). Hanan menar att kulturella traditioner är någonting man kan ifrågasätta och lära om, välja nytt utifrån ny kunskap och Hanan visar således en socialkonstruktionistisk hållning inför etnicitetsbegreppet.

Hanan – (...) Hemma tänkte vi absolut inte att det här är en tjej och då får man inte göra så och så. Jag har inga pojkar, men jag behandlar mina flickor precis som alla andra mammor behandlar sina pojkar. Dom ska vara självständiga, dom ska säga "nej". Det är jätteviktigt i dessa tider att lära dom att det är en styrka att säga nej till saker man inte vill ha och göra. (...) Så jag vill gärna att min dotter ska komma och berätta allting för mig och inte gå bakom min rygg. Jag har sett många, många flickor som råkat illa ut bara för att flickan inte kan gå till sin mamma och säga att dom inte vill vara på det sättet som mammorna vill att dom ska vara. Dom vill göra det som deras kompisar gör. Man kan inte lära sig från andras misstag och man kan inte ta andras erfarenhet. Man får erfarenhet i livet av det man gör själv och på det sättet man agerar.

Ulrika – Jag har ju inga kulturella grejor eller problem med uppfostran och mina barn, så det känns ju lite torftigt... Mina svårigheter är mer att barnen blir stora och "oj", jag måste släppa taget. Men det du säger är precis den plan jag har för mina barn, för jag har sett till att skapa en bra relation som gör att vi kan prata om precis vad som helst. Det är jättekul, för min femtonåriga pojke kan prata om sex och allting med sin mamma. (...)

Hanan menar att flickor bör uppmuntras att stå upp för sig själva, inte begränsa sig inför mäns potentiella hotfullhet, och att detta också är något av ens mors uppgift att förmedla till sina döttrar. Uhnoo (2009) kallar den kategori av flickor (ungdomar) som går emot "rädslodiskursen" för *de orädda, trotsande och tänkande*. Hanan säger att hon sett prov på flickor som farit illa när de fått för mycket av inskränkt frihet; de vänder sig från modern och anförtror sig inte längre. Det ömsesidiga samspelet blir brutet och att barn far illa på olika sätt när de inte kan ta stöd från sina föräldrar är kanske en självklarhet onödigt att påpeka. Ungdomar i Mobergs studie (2009) säger att det är viktigt för dem att föräldrar lyssnar på dem och respekterar de val de gör i sina liv.

6.2.8 Oro för barnens framtid

Oro som finns inför barnens framtid hörde mycket samman med skolprestation, framtida arbete och ett självständigt liv. Detta upplevdes av svenska och utländska mammor på lika vis.

Noshin – Barnen vet inte vad dom vill bli i framtiden. Min son är femton år och ska börja i gymnasiet nästa år, men han vet inte vilket han vill till. Jag ser att framtiden inte är självklar för barnen, dom vet inte vad dom vill med sitt liv, det gör mig orolig ibland. (...) Jag vill gärna kunna visa min son vart han ska hamna, vad han ska bli och hur han kan bli det.

Maryam – Jag tycker att det är för tidigt att välja, dom vet inte... Min son till exempel, han valde ett gymnasieprogram, men hade inte alls intresse för det sen, han har fått läsa om på Komvux. Det är såna saker. Det är jättesvårt.

Susanne – Jag håller med. Det är tidigt att välja vad man ska bli när man är femton år, välja för resten av sitt liv. (...) Det är så stressat. Det är bättre att ungdomarna kunde få vänta lite. Dom är mer stressade i skolan nu jämfört med förr, prestationsnivån är mycket högre än vad den var för några år sen. Det är sånt tryck: "Vad ska du göra? - Du måste plugga!".

Noshin – Jag har jätteproblem med det. Jag är mycket bekymrad. (...) Nu ser jag att jag inte kan hjälpa min son. Han måste bestämma själv, jag kan inte tvinga honom.

Susanne – Pressen har blivit större nu också för att regeringen har tagit beslut så att det inte är lika lätt att plugga upp sina betyg på Komvux nu som för tio år sedan, har du inte betyg så är det

nästa omöjligt och många tycker ju att det är jobbigt och svårt att plugga. Det kan kännas som det är kört.

Skolan är ett område där mödrarna i mycket står utan inflytande och många gånger står maktlösa inför ledarskap och miljö för barnen. Frustration och oro över vissa upplevda (sämre) förhållanden där blev i samtalen tydliga. Beck (1998) påtalar kravet om flexibilitet; nödvändigheten för individen att ta eget ansvar för en anpassad utbildning och vara beredd till flytt för att finna försörjning.

6.3 Moderskapet och etnicitetens betydelse

De utomlands födda mödrarna tycktes överlag ha ägnat stor ansträngning för att anpassa sig till det svenska samhället på olika vis. De hade studerat, tagit intryck av rådande förhållanden här genom samhälle och människor och försökt införliva detta i olika grad i eget familjeliv. Mödrarna hade försökt bevara gamla värdefulla seder och värderingar samtidigt som de velat införliva det som uppskattats och varit nödvändigt från det svenska samhället. Att uppfostra barnen i två kulturer samtidigt stöter på svårigheter som de svenska mödrarna inte behövt ägna en tanke. Att av andra (svenskar) bli bemött i en känsla av annorlundaskap, inkluderande avvisanden i olika sammanhang, upplevdes som mycket svårt och någonting näst intill hopplöst att överkomma i flera fall. Alla de ansträngningar mödrarna gjorde för att ge sina barn de bästa förutsättningarna för en trygg framtid i Sverige, kan rådande diskriminering i samhället tillintetgöra.

6.3.1 Att få eller finna sin etniska identitet

Yasmine - (...) Jag var tio år när vi kom hit till Sverige. Vi var inte riktigt trogna då som bad och så, vi levde normalt. (*flera skrattar*) Vi hade julgran och vi firade allt, vi firade verkligen allt. Vi barn glömde allt med Ramadan – våra verkliga traditioner. (...) Men vi mötte en vägg hela tiden: ”Ni är invandrare ändå, vad ni än gör så är ni invandrare.”. Så börjar man gå tillbaka: ”Vad är vi egentligen?”. (...) Vi gick in i en vägg i samhället, vi var aldrig välkomna. Det är alltså jättesvårt för oss att gå in. Vad vi än firar och gör: ”Du är fortfarande invandrare.”. Tyvärr, det är så... Våra barn som är födda här, vi säger att dom är svenskar. Dom ÄR svenskar, eller hur?

Alla – Jaaa... Precis.

Yasmine – Men för svenskar är dom inte det! En svensk lärare sa till mig: ”Dina barn är inte svenskar, ni är invandrare ändå.”. Förstår du? Jag försökte gå in i samhället, men jag får ingenting av det här samhället. Jag försöker vara öppen med mina barn och låta dom verkligen göra saker som andra mammor tycker är för mycket, att jag tillåter för mycket, men för mig är det inte så. Jag försöker, men jag får ingenting tillbaka; ”Ni ÄR invandrare.”.

I – Men om man ställer frågan; vad är det som krävs för att man ska kallas svensk?

*Yamine – Jag vet inte... jag vet faktiskt inte.. Jag vet inte vad jag ska göra för att kallas för svensk... Jag kallas muslim för att jag har den här (*pekar på sin själ*). Jag kännetecknar mig med slöja. Om jag pratar i telefon tar alla mig för svensk. Men när dom ser mig tycker dom ”nej, du kan inte jobba här”, bara för slöjan. Innan det gick det jättebra, alla trodde jag var svenska, att jag var född här, kanske adopterad eller nånting, men när dom såg mig så fick jag alltid respons tillbaka: ”Nej, tack.”. Och jag vet inte vad man ska göra för att kallas svensk. Barnen är ju födda här och barnen har ju både svenska och arabiska som modersmål. Mina barn pratar mer svenska än vad dom pratar arabiska. Jag pratar mer svenska än vad jag pratar arabiska också hemma, men ändå, jag fick chock när läraren sa att dina barn inte är svenska. Och varför ska dom då ha vanlig svenska i skolan och inte svenska som andraspråk? Dom blir stämplade redan i skolan. Förstår ni?*

Yasmines har först upplevt något av fritt val i kulturtillhörighet för egen del, men samhällets respons har varit rigid och fått henne att ”backa”. Att kulturell tillhörighet skulle vara någonting statiskt och ej föränderligt, att möten mellan kulturer skulle vara ett potentiellt problem och konfliktfyllt kan leda till ett essentialistiskt synsätt på etnicitet. Ambitionen hos mödrarna att till barnen förmedla kulturella regler, värden och symboler kan tolkas i kultursociologisk bemärkelse. Den sociala innebörden av kultur är att skänka mening och sammanhang åt det sociala livet. Wikström (2009 s. 29) hänvisar här till Håkan Thörn.

Diskrimineringslag (2008:567) kan tillämpas och reglera de värsta avarter rörande diskriminering på grund av etnicitet eller religion, men det dagliga, vardagliga bemötandet och de diffusa uttryck särbehandling tar verkar man genom Yasmines och andra informanters utsagor stå skyddslös inför.

6.3.2 Balansen i en två-kulturell uppfostran

Flera av mödrarna som inte var födda i Sverige ägnade en hel del tid till att förklara för sina barn varför de inte fick eller kunde göra saker som svenska barn. Främst handlade det om begränsningar i aktiviteter bland andra ute i samhället eller om svenska traditioner. Några av mödrarna talade om att de inte upplevde samma trygghet i det svenska samhället som i hemlandet. Det handlade om andra normer här i kombination med mindre av den stora släktens kontroll i hemlandet. Kvinnorna beskriver den balansgång uppfostran för dem innebar, där de är tvingade att ha ett flerkulturellt perspektiv. Det var rent erfarenhetsmässigt nya saker man lärde sig i Sverige över tid, vissa gamla värderingar fick man hålla ifrån sig och man borde inte heller lyssna på ”skvaller”.

Hanan – Det skadar inte om man ska se andra kulturer också, vi lever i ett samhälle i Sverige, vi måste ta och ge, integreras i samhället, smälta in. Jag är uppväxt i Mellanöstern, där finns det kristna och muslimer. Hemma är vi muslimer, kompisar var kristna, vi hade julgran, det skadar inte, vissa tycker att det synd med julgran. (...) Det är lite hit och dit – tills man bygger upp sin identitet. Barnen kan välja sin väg. Men det som man är mest rädd för är att dom ska ta heroin och såna grejor, att dom skadar andra och sig själva, eller kommer med ett gäng som är farligt. Det är det som man är rädd för. Att uppfostra ett barn som bara vet lite om sin tradition är inte så farligt...

Hanans uttalande visar att det är yttre faror i form av kriminella gäng och droger som för henne är främsta fara och oro i uppfostran, inte att barnen skulle välja fel seder. En hållning inför etnicitet där man tänker att kultur alltid är i förändring och den kulturella tillhörigheten beror på situation och kontext sorterar inom den postkoloniala teoribildningen.

Yasmine – Jag är en muslim och jag är en arab, det påverkar. Det påverkar, även om jag inte vill tänka att det påverkar mig. Det påverkar min man som gör att jag måste tänka på det. Jag har min bror och mina föräldrar. Min mans familj bor i x-land, dom påverkar (...) säger man nej har man inga rötter. Mina rötter är att jag är muslim och arab, så enkelt är det...

”Säger man nej har man inga rötter.” Yasmynes uttalande kan förstås som en skrämmande känsla av att sväva, inte i en skön känsla av frihet i val, utan i en känsla av otrygghet och osäkerhet. En tydlig och fast etnisk känsla av tillhörighet skulle då kunna betyda trygghet snarare än inskränkning.

Halime – När jag varit i Sverige har jag börjat läsa och samlat på mig kunskap, jag är aktiv i politiken och sitter i styrelser för kvinnoorganisationer – började skaka av mig och ta bort den dåliga kulturen från mig, slängde bort den och blev en ny människa. Jag har fått en ny förståelse och ett ny-tänkande. Jag är inte svensk, jag är Mellanöstern-svensk. Ja, jag har läst och fått kunskap från mitt land, Sverige och andra länder, så jag vet vad som blir rätt och så kan jag göra för mina barn också.

Leyla – Det känns att vi förändras, trots att vi själva inte gör nånting. När vi åker till vårt hemland, till den stan vi kommer ifrån - vi kommer inte överens med dom där längre. Dom tänker på ett helt annat sätt. Dom säger: ”Oj, du är inte samma person som vi kände förut.”. Jag känner mig fortfarande som jag är, men dom ser mig på ett helt annat sätt. Och det blir inte alls roligt. Man känner sig ensam där och ensam här. Det är väldigt jobbigt tycker jag.

Halime – Ja, det är det svåraste för oss. När man är där. Maten är annorlunda där. Jag lagar samma mat här, men det smakar annorlunda där.

Mirah – Man är rädd när barnen är ute mycket, mest för tonåringarna. Dom vill göra mycket saker. (...) Det finns kultur, det finns religion (...) Ok, vi bor här i Sverige. Det är inte lätt för oss, och det är inte lätt för dom heller. Ibland blir jag mycket ledsen för mina barn för dom vill leva svenskt liv och dom får inte, och dom kan inte behålla sin kultur heller (...) det tar mycket kraft från oss att hitta en massa förklaringar varför det är så och det är si... det är inte lätt... förklara tills dom förstår...

Kalila – Det är mycket problem. Vi känner att vi inte kan släppa ut dom. Vi känner inte trygghet, jag vet inte... I mitt hemland, jag har bröder, har stor familj, alla har ögonen på dom, men här känner jag att jag ensam måste ha kontroll på dom, det är bara jag som vet.

Rania – Jag vill verkligen ge mina barn den barndom jag inte fått själv. Lite mer extra, vill jag gärna ge mina barn... Jag har accepterat; jag är muslim och jag är kurd, men jag tar inte in det där som dom säger att ”det och det ska man göra.”. Jag försöker att hitta någon mellanväg... Det är faktiskt en svår roll att vara mamma. Det som vi pratar om, två kulturer - ingen är rätt och ingen är fel. Båda är rätt. Men hur ska man hitta den vägen i mellan. Det är svårt. (...)

Mödrarna lär sig av andra, men måste lita till egen känsla i uppfostran för att skapa de bästa omständigheterna för sina barn. Önskan om att ge barnen det bästa av två världar synes vara en balansakt på slak lina. Exempel på liknande vittnesbörd står att finna i tidigare forskning (Allredge 1984; Lee 2009; Yax-Fraser 2008). Mödrarna talar i termer av föränderlighet och inläring gällande kultur och värderingar. I detta sammanhang får mödrarnas utsagor en socialkonstruktionistisk teoretiska ram, där etnicitet uppstår i relation till någonting annat och har en social aspekt.

6.3.3 Moderskap i ett diskriminerande samhälle

De speciella svårigheter som råder för den unga mannen med annan etnisk bakgrund än den svenska och moderns hopplösa uppgift att avvärja diskriminering avslöjas i följande sekvens:

Maryam – Min son säger att det inte spelar någon roll om han jobbar med det han studerat för. Han vill bara visa upp ett betyg som gör mig som mamma glad. Han gör det bara för att göra mig glad, han pluggar för min skull. (*skratt*) Men tack och lov gör han samtidigt någonting som är bra. (*skratt*)

Aisha – Min son, när han studerat till dataingenjör, så kom han och visade sina betyg och sa: ”Mamma! Är du glad nu? Är du nöjd?”. Han jobbar fortfarande i fabriken. Han gick på flera intervjuer, fyrtio stycken, men fick inget.

... *tystnad* ...

Flera suckar...

Susanne – Ja, jag vet att det tyvärr är så... att dom tittar på namnet... Jag vet att det finns flera som byter namn, till svenska namn. Det är lättare att få jobb då, tyvärr... Det är jättedumt att det är så, men så är det...

Aisha – Han sa att ibland var dom tre stycken, dom var två svenskar och dom tog alltid en svensk. Han är jätteduktig, han pratar jättemycket och bra svenska...

Susanne – Ja, det handlar inte om att man bryter, är man född och uppvuxen här så är man ju det, men det är namnet som gör det...

Aisha – Dom jobbar med sin pappa på fabriken, de studerar samtidigt. Vad ska man göra?

Noshin – Där ser man vilka problem man har med barnen. Det är inte bara att uppfostra, ge mat och tvätta, följa dom till skolan och hämta – det är framtiden som är skrämmande. Som förälder,

man vill gärna visa en väg som är fylld av fina lysande lampor, det är bara att ta stegen, men det är inte så... Jag själv som förälder, jag vet inte var mina barn kommer att hamna. Det handlar inte om att jag skulle vara dålig. Det är svårt. Jag kan inte tvinga dom och jag kan inte göra mer än vad jag gör redan nu...

Vi blev alla berörda av Aishas berättelse, uppgivenheten och frustrationen inför sin sons situation. Igenkänningsfaktorn bland de andra var stor. Den (enda) svenska mamman i gruppen uttalade visade också på medvetenhet (och beklagande) inför dessa förhållanden. Diskriminering regleras i lag. Denna form av diskriminering är dock fortsatt alltför lätt att utöva. Den dominerande gruppen och maktordningen i sociala sammanhang som också inbegriper arbetsplatser tycks följa egen agenda.

Nashin lägger inte skuld på sig själv inför barnens framtid, hon känner att hon gör sitt allra bästa för dem som förälder. Omständigheter i samhället och barnens egna beslut får stå för sig själva. En moders alla goda omsorger (Klein 1988; Winnicott 1991) hjälper inte hela vägen för att förse ett barn med möjligheter att lyckas i samhället. Barnets egna goda kognitiva och sociala förmågor (Bee 1997; Havnesköld et al 1995; Hwang & Nilsson 2003) skapar inte heller möjlighet att övervinna rådande maktordningar. Beck (1998) skriver om krav på individen i dagens samhälle gällande utbildning, flexibilitet och anpassning till arbetsmarknadens krav på kunskap och vilja till flytt. Detta ses dock inte heller hjälpa en etniskt diskriminerad ung man i dagens Sverige. Angående intersektionalitet ges exempel i des los Reyes & Mulinari (2005).

6.4 Hur allt vävs samman

Nedanstående citat visar hur moderskap, uppfostran, vårt senmoderna samhälle idag och etnicitet intimt är länkat och hur livet utspelas i ett överskådligt komplext sammanhang.

Soheila – För mig är uppfostran inte någon teori. Det är inte någon teori som jag bestämmer att jag ska köra med mina barn. Det är det vardagliga, alla saker som vi gör hela tiden. För mig är det jättemånga faktorer som finns för hur jag uppfostrar mina barn (...) Vi kunde inte språket, eftersom vi kommer från andra länder. Och våra barn har varit i skolan mer än oss, så det här med ledarskap... är lite så här... vi kunde inte känna att vi var föräldrar... förstår du vad jag menar? Barnen kunde mer än oss på vissa områden här. Men jag försökte påpeka att jag är mamma ändå, även om jag inte kan språket och inte har varit i skolan. Men jag är mamma och ni ska ändå lyda mig och ha mig som förebild. Jag försöker ha samspel, ha ömsesidig respekt...

Vi gör saker som vi själva hittar på, följer inte någon teori, att det ska vara så här och så här...
Vi försökte göra vardagliga saker, som ska gå, för att anpassa oss till det här samhället...

Noshin – Vi har glömt att vi ska uppfostra våra barn för andras skull. Jag uppfostrar mina barn bara för att jag vill att dom ska ha det bra. Jag bryr mig inte om vad andra tycker om min uppfostran. Inte för att jag är en dålig mamma. Vi bor här. Vi ska bo här. Vi måste lära barnen att anpassa sig till allting. Vi ska inte säga ”så här gjorde vi i Mellanöstern” (...) Fel är fel var man än är. Amerika, Sverige eller Mellanöstern, var man än är. Vi som varit här ett tag har lärt oss och kan mer än dom som kommer nya hit. (...) Men det är också annorlunda nu än för tjugo år sedan, jag är bättre på att uppfostra barn nu efter 20 års erfarenhet. Men varje dag... Varför gjorde jag så här, och inte så här...? Samhället, livet förändras hela tiden och jag gör mitt bästa för mina barn. (...) Man anpassar uppfostran efter vad man har runt omkring.

Soheilas säger att uppfostran inte är att följa någon teori, utan menar att man får gå på känsla. Det är de små sakerna i vardagen, som också skapar samspelet. Winnicott (1988) visar på många exempel i sina skrifter från de barnrapporter han hade tillsammans med deras mödrar om hur de små, små detaljerna i samspelet mor-barn har en avgörande betydelse. För barnets välmående ger inte heller Winnicott några råd om speciella pedagogiska metoder eller teorier. I Bubers socialfilosofiska skrivning (1995 s. 13) formuleras det på samma tema i ömsesidigt samspel om *varats* betydelse: ”Jag förkunnar ingen lära, jag bara visar något. (...) Jag tar den som lyssnar på mig vid handen och leder honom fram till fönstret. Jag slår upp fönstret och visar ut. Jag har ingen lära att komma med, men jag för ett samtal.”. Soheilas tal om sitt moderskap och uppfostran som (teorilös) närvaro med barnen i alla små saker i vardagen är uttryck för exakt samma sak.

Soheila säger att hon ”anpassar” sig till det nya samhället och att hon oavsett det sammanhang eller kultur hon befinner sig *alltid är samma mamma* för sina barn. Min tanke om det universella i moderskapet som kan kopplas loss från tid, plats och maktförhållanden runt omkring oss blev genom Soheilas uttalande på det viset bekräftat för mig.

Mödrarna födda utomlands vittnar återkommande om den speciella svårighet i uppfostran som uppkommer i och med att barnen snabbt lär sig mer av språk och samhälle och är mer öppna och mottagliga för influenser i den nya kulturen än de själva. Barnen ställer frågor om ursprungskulturen och ifrågasätter den. Soheila påtalar svårigheter i att få barnen att lyda och visa henne respekt i ett samhälle där barnen har ett försprång och vet mer. Svårigheten i moderskapet då man har att leva i två kulturer samtidigt beläggs också i tidigare forskning (Allredge 1984; Lee 2009; Yax-Fraser 2008).

7. SAMMANFATTNING och SLUTDISKUSSION

Vad kännetecknar en bra mamma?

Vilken innebörd ger mödrarna själva moderskapet?

Moderskapet blir en universell tanke och upplevelse som innebär att barnet får ovillkorlig kärlek. Den kärleken blir i handling förvandlat till ett omhändertagande som innefattar alla intima omsorger och uppmärksamhet i en tidsrymd som tycks upplöst. Den goda modern är en ouppnåelig ikonbild och samtidigt högst verklig. Den goda modern liknas vid en strålande jungfru Maria och ses samtidigt stå varm och välkomnande i ett ljuvt bulldoftande kök. *Tiden* som modern tillbringar tillsammans med sitt barn är den faktor som anges viktigast för ett gott moderskap. Man skulle kunna säga att tid egentligen är det enda vi har. Ger jag min tid till dig, ger jag av mitt liv till dig – min kärlek.

Kärleksfulla, omhändertagande egenskaper och handlingar kännetecknar den goda modern; hon är tålmodig, omtänksam och klok. Hon utstrålar värme, ingjuter trygghet och ger sina barn god självkänsla. Den goda modern är följsam, vet att anpassa sina omsorger efter det enskilda barnets behov och ålder och räcker till för dem alla. Den goda modern finns som en universell föreställning och beskrivs på lika vis av mödrar från olika kulturer. Några skillnader i hur mödrarna beskriver innebörden i själva moderskapet eller vad som kännetecknar en bra mamma går i denna studie inte heller att koppla till etnisk bakgrund.

Vilka svårigheter upplever mödrarna i sitt moderskap?

Det finns ingen skillnad i hur mödrar från olika etnisk bakgrund beskriver de svårigheter i vardagen

som utgör *hinder för ett gott moderskap*. Mödrarna upplever krav på yrkes- och hushållsarbete som de förväntas utföra, föräldraengagemang i skola och barnens fritidsaktiviteter, att de själva bör hålla sig i god form, genomgå utbildningar och vara uppdaterade i samhället med den moderna

tekniken. Både eget inre tryck på upprätthållande av självideal och upplevda krav från omvärlden skapar stress. Följdverkningarna visas i mödrarnas humör och hälsa, vilket i sin tur negativt

påverkar moderskapet. Känslan av att inte leva upp till bilden av den goda modern med oändlig tid för sina barn ger dåligt samvete. De stora ”offer” man upplever sig göra kan skapa något av ett

martyrskap, som i värsta fall kan drabba barnen i anklagande om att vara bortskämda och

otacksamma individer. I samhällsdebatt riskerar mödrarna å andra sidan att bli beskyllda för att var överbeskyddande (”curlande”) föräldrar som själva skapar dessa barn. Mödrar födda utomlands

vittnar om en ytterligare svårighet som handlar om att försöka komma ifatt den svenska modern i utbildning, kunskaper och ideal som handlar om kropp i detta samhälle. Tidigare internationell forskning som presenteras i denna studie visar på samma beskrivningar av de (omvärlds-)faktorer som inverkar negativt på mödrars hälsa.

Vilken innebörd ger mödrarna uppfostran?

Uppfostran kopplas på ett självklart sätt samman med själva moderskapet eftersom det ingår i

moderns uppgift att lära barnet vad som är rätt och fel. Det finns inte någon skillnad i vilken

innebörd mödrarna från olika kulturell bakgrund ger uppfostran, eller målet för denna. Målet med uppfostran är att barnen ska bemöta andra människor med respekt och underförstått lyckas väl i sociala sammanhang, vilket i förlängningen ska göra barnen till självständiga och respekterade samhällsmedborgare.

Vilka svårigheter upplever mödrarna i uppfostran?

Eftersom barnen beskrivs som mycket olika sinsemellan har mödrarna svårt att i generella termer tala om hur själva uppfostran ska utföras. Detta är helt i konsekvens med mödrarnas resonemang om det goda moderskapet som bygger på exklusiv kännedom om det unika barnet och moderns möjlighet att därigenom alltid kunna följa det på bästa sätt. Mödrarna söker, i överensstämmelse med detta, råd och hjälp främst från erfarna kvinnor som på något sätt känner deras barn. Mödrarna

är överens om att uppfostran ska ske i en kärleksfull atmosfär i hemmet. Det allra viktigaste är att barnen lätt ska vilja anförtro sig - berätta "allt" - för att modern ska kunna hjälpa dem i olika sammanhang. Mödrarna hoppas att ungdomarna bär med sig de (goda) värderingar och samtal man haft i hemmet, att dessa ska vara de grunder tonåringen agerar utifrån och som skyddar dem i livet utanför.

Uppfostran ska vara en ytterst svår uppgift, innebär ett oändligt ansvar och en stor arbetsbörda, men också många glädjeämnen. Vittnesbörd och exempel ges om barnens visande av kärlek och tacksamhet tillbaka. Uppfostran är ingenting man blir lärd färdig för, men mödrarna tycker att det går lättare över åren med erfarenhet i ryggen. Samtidigt uppger de flesta att uppfostran under tonårstiden blir mer komplicerad i samband med att barnen vistas mer utanför hemmet och inte kan kontrolleras på samma sätt. Stor oro har mödrarna för att tonåringarna ska utsättas för dåligt inflytande, våld, alkohol, droger och att de ska hamna i situationer de inte kan lösa. I skolan efterlevs, eller råar inte alltid lika, normer som i hemmet och mödrarna önskar mer av lärarauktoritet.

Vilken betydelse får etnicitet i samband med moderskapet och uppfostran i det svenska samhället idag?

Etniciteten har betydelse när det gäller uppfostran i det svenska samhället. Utomlands födda mödrar berättar om påtagliga svårigheter som handlade om önskan att finna en bra balans i en flerkulturell fostran. Man vill både visa barnen traditioner som bevarar en identitet i ursprunglig kultur, samtidigt som svenska seder och normer ska inkorporeras. I samband med uppfostran visar det sig att en del av mödrarna med utländsk härkomst begränsade sina ungdomar mer än de svenska i uteliv och socialt umgänge, särskilt flickorna, risk för sexuella aktiviteter och dess följder nämndes främst som orsak. Mödrarna vittnar om problem när barnen snabbt lär sig mer och besitter kunskaper om kulturen och språket i Sverige som överstiger föräldrarnas. När barnen växer om föräldrarna i denna mån upplevs svårigheter att bibehålla ett naturligt ledarskap och på önskat sätt kunna guida barnen i vardagen. Etnisk diskriminering i samhället visar sig på olika sätt kunna underminera alla ansträngningar en aldrig så god mor gjort för sitt barn. Ett begåvat barns egna förmågor, vilja till liv och egen försörjning i det svenska samhället visar sig heller inte vara

tillräckliga för en tryggad framtid. *Den etniska diskriminering som är fullt synlig för oss alla, såväl den mer diffusa som sker i det tysta i vardagen, utgör ett allvarligt övergrepp på individen och innebär ett pågående maktmissbruk.* I allt väsentligt visar också tidigare forskning som presenterats i denna studie på liknande slutsatser gällande svårigheter för mödrar i att uppfostra barn i två kulturer samtidigt, samt utsatthet i samband med etnisk diskriminering i samhället.

Implikationer för socialt arbete

Jag fick en bild av hur mödrarna står i grytorna. Mödrarna är i vardagslivet så upptagna av hushållsbestyren, samvaron med barnen, engagemang i barnens fritidsintressen och skola, yrkesarbete, försök görs däremellan till någonting eget. Tiden för att engagera sig politiskt eller att i närområdet ordna med mötesplatser och forum för att göra gemensam sak i angelägna frågor verkar inte finnas. Samtalen i fokusgrupp kom att bli mer av intima möten, förtroligt talande och lyssnande till varandra, än en politisk diskussion med ett diskursanalytiskt anslag. I delar skulle intervjuerna kunnat liknas vid gruppterapi. Flera mödrar uttalade efter intervjuerna att de ville ses igen och tala i denna form. Särskilt uppskattades att få dela upplevelser inte bara utifrån det universella i moderskapets glädjeämnen och vedermödor, utan kunskapsutbytet gällande skilda erfarenheter utifrån etniska aspekter. Det torde krävas att arbetskraft avsätts till detta genom finansierad, för den delen inte uteslutande ideell, verksamhet. Med förhållandevis enkla medel skulle det kunna göras möjligt. Genom lämplig lokal och inbjudan mun till mun, skulle man i praktiskt socialt arbete kunna möjliggöra sådana fokusgrupper på moderskapstema, detta också med vinster ur integrationshänsyn. Grupperna skulle jag vilja se utan pekpinnar och inflytande från de rådande ”evidensbaserade” undervisningsformerna. Samtalen skulle föras utifrån mödrarnas egna villkor. Grundat på vad denna studie visar, kan man helt förlita sig på att mödrarna besitter egna förmågor och erfarenheter fullt tillräckliga i sig, att ta till vara och dela med sig av.

Vem ska ta tillvara mödrarna och barnens intressen? På strukturell nivå krävs, som känt sedan långt tidigare - samrådande insatser som verkar för en tryggare närmiljö på bred front. I det politiska arbetet behöver samhällets resurser omfördelas så att hopplöshet inför framtida möjligheter inte skapar kriminalitet och tillflykt till droger. Utnyttjandet av lagrum för beivrande av diskriminering och kvotering för mer etniskt jämställda arbetsplatser skulle gynna en berikande mångfald på alla plan i samhället. Det råder en ekande tomhet av politiskt tongivande röster som verkar för att lätta krav på kvinnor att pressa sig över gränser som drabbar deras hälsa – och i förlängningen barnen. Vi behöver alla ständigt ifrågasätta rådande hegemonier och ideal i samhället.

Förslag till fortsatt forskning

Det skulle på motsvarande vis vara av stort intresse att höra fädernas röster kring upplevelse av faderskapet och uppfostran i dagens samhälle. Hur ser de på sin roll och vad skulle underlätta för dem att vara den ”goda fadern”? Det skulle vidare vara intressant att undersöka hur mödrar och fäder tänker kring vad som hade underlättat för dem att *tillsammans* skapa det ”goda familjelivet” - så som de önskar ha det.

REFERENSLISTA

Allredge, E. (1984) *Child-rearing practices in the homes of Arab immigrants: A study of ethnic persistence*. Michigan State University: Copyright UMI – Dissertations Publishing.

Beck, U. (1998) *Risksamhället. På väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.

Bee, H. (1997) *The developing Child. 8th edition*. New York: Longman Addison-Wesley Educational Publishers Inc.

Berlin, M. & Thomson, E. (2007) ”Vad är demografi?” (elektronisk), *Stockholm University Demographic Units officiella hemsida* <<http://www.suda.su.se/docs/vad%20ar%demografi.pdf>> (2013-09-02).

Brinkmann, S. & Kvale, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.

Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber AB.

Buber, M. (1995) *Det mellanmänskliga*. Ludvika: Dualis Förlag AB.

Buber, M. (2008) *Distans och relation*. Ludvika: Dualis Förlag AB.

Charles, N., Walters, V. & Yaa Avotri, J.(1999) "'Your Heart Is Never Free': Women in Wales and Ghana Talking about Distress", *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*. 40 (2) p. 129-142.

de los Reyes, P. & Mulinari, D. (2005) *Intersektionalitet*. Malmö: Liber AB.

Douglas, M. & Wildavsky, A. (1988) *Risk and Culture*. Berkeley, California: University of California Press.

Egidius, H. (1994) *Psykologilexikon*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

Esaiasson, et al (2007) *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts juridik AB.

Forster, M. (2009) *Fem gånger mer kärlek*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

FoU i Väst/GR och Länsstyrelsen i Västra Götalands län (2013) "Föräldrastödsprogram. Spelar det någon roll vad man väljer?" (elektronisk), *Länsstyrelsens officiella hemsida* <<http://www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/SiteCollectionDocuments/sv/publikationer/2013/2013-61.pdf>> (2014-01-14).

Gerhard, S. (2008) *Why love matters. How affection shapes a baby's brain*. East Sussex: Routledge.

Giddens, A. (1990) *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.

Grenholm, C. (2005) *Moderskap och kärlek. Schabloner och tankeutrymme i feministteologisk livsåskådningsreflektion*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa.

- Havnesköld, L. & Risholm Mothander, P. (1995) *Utvecklingspsykologi. Psykodynamisk teori i nya perspektiv*. Stockholm: Liber Utbildning AB.
- Hedin, C. (2007) "John Locke och familjens makt över uppfostran" *Utbildning och demokrati* 2007, 16 (1), s. 53-71.
- Hutchinson, J. & Smith, A. D. (ed.) (1996) *Ethnicity*. New York: Oxford University Press.
- Hwang, P. & Nilsson, B. (2003) *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Juul, J. (1997) *Ditt kompetenta barn. På väg mot nya värderingar för familjen*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Juul, J. (2005) *Livet i familjen – om det viktiga samspelet*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Killén, K. (1993) *Svikna barn. Om bristande omsorg och vårt ansvar för de utsatta barnen*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Klein, M. (1988) *Kärlek, skuld och gottgörelse*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Lee, A. (2009) *The experiences of Chinese immigrant parents raising children in the United States*. Boston: Boston University - Copyright UMI, ProQuest.
- Moberg, A. (2009) *Studie om ungas bild av psykisk ohälsa och behov av hjälp och stöd i Örgryte/Härlanda och Nordost. Studie på uppdrag av Hälso- och sjukvårdsnämnd 12*. Göteborg: Contextio Ethnographic.
- Moberg, V. (1952) *Invandrarna*. Stockholm: Bonniers.
- Morgan, D. L. (1997) *Focus groups as qualitative research*. Washington D.C.: Sage publications

Inc.

Olsson, E. (red.) (1999) *Etnicitetens gränser och mångfald*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Pain, R. (2006) "Paranoid parenting? Rematerializing risk and fear for children", *Social & Cultural Geography* 7 (02), p. 221-243.

Socialstyrelsen (2003) *Utmattningssyndrom. Stressrelaterad psykisk ohälsa*. Stockholm: Bokförlaget Bjurner och Bruno AB.

Statistiska centralbyrån (2013) (elektronisk), *Statistiska centralbyråns officiella hemsida* <<http://scb.se/se/sv/Hitta-statistik/sok/?query=f%b6delsetal+statistik+sverige>> (2013-09-10).

Stern, D.N. (1991) *Ett litet barns dagbok*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

Svenska Akademien (2011) *Svenska Akademiens ordlista*. Stockholm: Norstedts.

Sveriges rikets lag (2013) Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Uhnoo, S. (2009) *Ungdomars tal om rädsla för våld*. Göteborg: Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen.

Unicef (2014) "Barnkonventionen" (elektronisk), *Unicefs officiella hemsida* <<http://unicef.se/barnkonventionen>> (2014-02-26).

Watt Boolsen, M. (2007) *Kvalitativa analyser, forskningsprocess, människa samhälle*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Wibeck, V. (2000) *Fokusgrupper*. Lund: Studentlitteratur AB.

Wibeck, V. (2010) *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur AB.

Widerberg, K. (2002) *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur AB.

Wikström, H. (2009) *Etnicitet*. Malmö: Liber AB.

Winnicott, D. W. (1991) *Det är hemifrån man startar*. Ludvika: Dualis Förlag AB.

Winnicott, D. W. (1998) *Barnet, familjen och omvärlden*. Stockholm: Bokförlaget Natur & Kultur.

Yax-Frasier, M. J. (2008) *A balancing act: The cultural choices and processes of cross-cultural mothering*. Halifax, Nova Scotia: Dalhousie University. Copyright by ProQuest.

Bilaga 1

Presentationsbrev

(Per mail sänt eventuellt intresserade deltagare, hösten 2011)

Hej!

Jag heter Katharina Gutman och studerar vid Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete.

Under den här terminen och våren 2012 kommer jag och XX genomföra en studie kring moderskap.

Vi kommer att i grupp intervjua mammor till tonårsbarn. Grupperna kommer att bestå av sex mammor i varje.

Vi kommer att prata om det svåra, det roliga, familjer och samhälle – det som hör samman med att vara förälder i dagens Sverige. Samtalen kommer att vara max 1,5 timme och filmas. Gruppen omfattas av sekretess. Filmen kommer endast att ses av mig och XX och sedan raderas. Vår studie kommer att presenteras som en Masteruppsats i juni 2012.

Vi hoppas på Ditt intresse för att delta i ett – som vi tror – spännande och givande samtal!

Passar vardagar eller helger bäst för dig? Vilken tid under dagen? Vill du ha samtalet här på min arbetsplats i X-stad eller hemma hos XX?

Skjuts vid behov och fika ordnas i båda fall.

Dagar och tider fr.o.m. 29 oktober t.o.m. 11 december.

Vänliga hälsningar

Katharina Gutman

aukt. socionom

Bilaga 2

Bakgrundsfakta

(Formulär som delades ut innan intervjun startade. Detta samlades in och kommenterades inte inför gruppen.)

Ålder

Födelseort

Vistelsetid i Sverige

Familjeförhållande och boende

Antal barn, kön och deras ålder

Utbildning

Anställningssituation

Intervjuguide

TEMA 1 – BARNUPPFÖSTRAN

- Vad betyder/innebär barnuppfostran för dig?
- Vilka svårigheter upplever du i att uppfostra ditt barn?
- Vad beror svårigheterna på?
- Hur löser du dessa svårigheter?

TEMA 2 – MÖDRASKAP

- Vad är att vara en bra mamma?

TEMA 3 – ETNICITET/MAKT

- Vad och vem tror du påverkar dig i din roll som mamma?